Nr 128

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet; given Stockholms slott den 20 mars 1964.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet.

GUSTAF ADOLF

Rune B. Johansson

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att 1885 års lag angående lösdrivares behandling skall upphävas och ersättas med en lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet.

Den föreslagna lagen är avsedd som ett medel i kampen mot brottsligheten. Om inte samhällsskyddet kan tillgodoses genom att samhällsfarligt asociala individer lagförs för brott eller bereds socialvård eller sjukvård får de enligt lagen tvångsintas i arbetsanstalt. Lagen blir således subsidiär i förhållande till straff- och vårdlagstiftningen. Som samhällsfarligt asocial anses enligt lagen den som underlåter att efter förmåga söka försörja sig hederligt samt för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning eller säkerhet.

Angående utredning och förfarande i mål om samhällsfarlig asocialitet föreslås bestämmelserna om brottmål bli tillämpliga. Målen skall således handläggas av polis, åklagare och domstolar. Offentlig försvarare kan förordnas.

Den som dömts till intagning i arbetsanstalt kan kvarhållas högst två år. Han skall dessförinnan regelmässigt utskrivas villkorligt och stå under övervakning under en prövotid.

Förslag

till

Lag

om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet

Härigenom förordnas som följer.

Grundläggande bestämmelser

1 §.

Om någon som fyllt tjugoett år underlåter att efter förmåga söka försörja sig hederligt samt för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning eller säkerhet, må han intagas i arbetsanstalt enligt denna lag.

2 §.

Om intagning i arbetsanstalt förordnar domstol på talan av allmän åklagare.

3 §.

Förordnande om intagning i arbetsanstalt må meddelas endast om det är uppenbart att den som avses därmed icke kan genom hjälpåtgärder eller andra mindre ingripande åtgärder förmås till livsföring som ej är farlig för allmän ordning och säkerhet.

Ej må förordnande om någons intagning i arbetsanstalt meddelas

a) om han är i behov av vård på mentalsjukhus eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare,

b) om han dömts till fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse, internering eller skyddstillsyn och mindre än ett år förflutit från det straffet till fullo verkställts eller påföljden eljest upphört, eller

c) om beslut angående hans avvisning, förpassning, förvisning eller utvisning ur riket kan verkställas.

Förordnande om någons intagning i arbetsanstalt förfaller, om han, innan intagning skett, dömes till fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse eller internering.

Om flera fängelsestraff verkställas eller skola verkställas samtidigt, skall vid tillämpning av andra stycket b) eller tredje stycket hänsyn tagas till den sammanlagda fängelsetiden. Som fängelse anses härvid även förvandlingsstraff för böter.

Förfarandet

4 §.

Angående utredningen och förfarandet i mål om intagning i arbetsanstalt skall, om ej annat är stadgat i denna lag, vad i allmänhet är föreskrivet om mål som rör allmänt åtal för brott, för vilket är stadgat svårare straff än fängelse i ett år, äga motsvarande tillämpning.

5 §.

Förekommer anledning att någon, som fyllt tjugoett år, för ett sådant asocialt liv som avses i 1 §, må förundersökning inledas för utredning rörande alla omständigheter av betydelse för sakens bedömande. Under förundersökningen skall i erforderlig utsträckning samråd ske med arbetsförmedling, nykterhetsnämnd, socialnämnd och övervakningsnämnd.

Den som avses med utredningen skall, såvida icke anledning uppenbarligen saknas, undersökas av läkare. Av utlåtande över läkarundersökningen skall framgå, huruvida den undersökte är i behov av vård på mentalsjukhus.

Den som skall undergå läkarundersökning är pliktig att inställa sig å tid och ort som läkaren bestämmer. Uteblir han, må polismyndighet lämna handräckning för hans inställande.

6 §.

Är någon, som fyllt tjugoett år, skäligen misstänkt att föra ett sådant asocialt liv som avses i 1 §, må han anhållas. Polisman äger ej med stöd av denna lag utan beslut av anhållningsmyndigheten gripa den mot vilken skäl till anhållande förekomma.

Föreligga sannolika skäl att någon må intagas i arbetsanstalt och kan det skäligen befaras att han avviker eller eljest håller sig undan eller försvårar utredningen, må han häktas.

7 §.

Beträffande laga domstol i mål om intagning i arbetsanstalt skall vad i rättegångsbalken är stadgat angående den ort, där brottet förövades, gälla den ort, där den asociala livsföringen ägt rum.

Väckt talan om att någon skall intagas i arbetsanstalt är förfallen, om stämning ej delgivits honom inom ett år.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, skall stanna å statsverket.

Villkorligt anstånd och åtgärder i samband därmed

8 §.

Rätten må förordna om villkorligt anstånd med verkställande av dom å intagning i arbetsanstalt, om av särskild anledning får antagas, att den

dömde skall utan att domen verkställes förmås till sådan livsföring att fara för allmän ordning och säkerhet ej föreligger.

9 §.

Den som erhåller villkorligt anstånd skall ställas under övervakning under en prövotid av två år, räknat från den dag domen genom nöjdförklaring eller eljest vinner laga kraft mot honom. Om nöjdförklaring gäller i tillämpliga delar vad som är stadgat om sådan förklaring av den som ådömts skyddstillsyn.

10 §.

Vad i 26 kap. 12—14 §§, 15 § första stycket samt 16 och 17 §§ brottsbalken stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande den som erhållit villkorligt anstånd. Övervakare må ock förordnas och föreskrift enligt 26 kap. 15 § första stycket brottsbalken meddelas av rätten vid beslutet om villkorligt anstånd.

11 §.

Iakttager den som erhållit villkorligt anstånd icke vad som åligger honom enligt denna lag eller enligt föreskrift eller anvisning som meddelats med stöd därav, äger övervakningsnämnden förlänga prövotiden till högst tre år. Beslut härom må ej av övervakningsnämnden meddelas efter prövotidens utgång.

12 §.

Har den som erhållit villkorligt anstånd åsidosatt sina åligganden och kan det antagas att han icke skall låta sig rätta genom åtgärd som övervakningsnämnden äger vidtaga, må domstol förklara anståndet förverkat. Föreligger sådant fall, skall övervakningsnämnden hos åklagare göra framställning att talan föres om förverkande av anståndet. Anstånd må förklaras förverkat endast om beslut meddelas före prövotidens utgång.

Uppkommer fråga om förverkande av anstånd, äger övervakningsnämnden eller domstolen, såframt omständigheterna föranleda det, förordna att den dömde skall på lämpligt sätt omhändertagas i avbidan på vidare förordnande. Han må ej hållas i förvar längre tid än en vecka. Om synnerliga skäl äro därtill, må dock genom nytt beslut förordnas att han skall hållas i förvar ytterligare högst en vecka. Efter prövotidens utgång må den omhändertagne ej hållas i förvar.

13 §.

Talan enligt 12 § väckes vid allmän underrätt, inom vars område den övervakningsnämnd som handhar övervakningen är verksam. Vad i rättegångsbalken är föreskrivet beträffande mål om allmänt åtal skall, i den mån

ej annat följer av denna lag, i tillämpliga delar gälla, då vid domstol föres sådan talan.

Angående rättens sammansättning när den har att avgöra fråga om förverkande av villkorligt anstånd skall gälla vad som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål. Vid avgörande av fråga, som avses i 12 § andra stycket, är häradsrätt domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare.

Underrätt skall lämna den mot vilken talan föres tillfälle att yttra sig. Begär han att bliva muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, skall stanna å statsverket.

Anstaltsvård och eftervård

14 §.

Den som intagits i arbetsanstalt må kvarhållas under en tid av högst två år.

Om utskrivning beslutar den övervakningsnämnd till vars verksamhetsområde arbetsanstalten hör.

15 §.

Så snart anledning är till antagande att den intagne efter utskrivning kommer att föra ett sådant liv att fara ej föreligger för allmän ordning och säkerhet, skall han utskrivas villkorligt. Om ej särskilda skäl äro däremot, skall villkorlig utskrivning äga rum senast när ett år förflutit av kvarhållningstiden.

16 §.

Villkorligt utskriven skall stå under övervakning.

I beslut om villkorlig utskrivning skall fastställas en prövotid om två år.

Vad i 26 kap. 12—14 §§, 15 § första stycket samt 16 och 17 §§ brottsbalken stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande den som utskrivits villkorligt.

17 §.

Iakttager villkorligt utskriven icke vad som åligger honom enligt denna lag eller enligt föreskrift eller anvisning som meddelats med stöd därav, äger övervakningsnämnden förlänga prövotiden till högst tre år eller ock besluta att han skall återintagas i arbetsanstalt. Den som återintagits skall ånyo utskrivas villkorligt, när anledning som sägs i 15 § föreligger, dock tidigast efter sex månader.

Uppkommer fråga om återintagning, äger övervakningsnämnden, såframt omständigheterna föranleda det, förordna att den utskrivne skall på lämpligt sätt omhändertagas i avbidan på vidare förordnande. Om den tid, varunder omhändertagen må hållas i förvar, skall gälla vad som stadgas i 12 § andra stycket.

18 §.

Skall den som är intagen i arbetsanstalt eller villkorligt utskriven undergå fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse eller internering, skall förordnandet om intagning i arbetsanstalt anses förfallet.

Om intagen skall undergå fängelse kortare tid än sex månader, så ock om domstol överlämnat intagen till vård enligt sinnessjuklagen eller lagen om nykterhetsvård och han till följd därav skall intagas för vård på mentalsjukhus eller tvångsintagas på vårdanstalt, skall verkställigheten eller vården så länge den pågår träda i stället för behandlingen i arbetsanstalt.

I kvarhållningstiden inräknas tid för verkställighet och vård, som avses i andra stycket, men ej tid, varunder intagen till följd av häktning eller avvikande varit frånvarande från arbetsanstalten, ej heller tid, under vilken återintagen varit villkorligt utskriven.

19 §.

Slutlig utskrivning skall äga rum beträffande villkorligt utskriven sist när prövotiden utgår och beträffande intagen senast vid kvarhållningstidens slut.

20 §.

I den mån ej annat följer av denna lag skall vad som stadgas om behandling i fångvårdsanstalt i tillämpliga delar gälla i fråga om behandlingen i arbetsanstalt, varvid den som intagits i arbetsanstalt skall likställas med den som dömts till fängelse över tre månader; dock skall tid, varunder intagen enligt 27 § lagen om behandling i fångvårdsanstalt vistats utom arbetsanstalten, alltid i sin helhet inräknas i kvarhållningstiden.

Har förordnande om intagning i arbetsanstalt ej börjat verkställas inom två år från den dag det vann laga kraft, skall förordnandet bortfalla. Om villkorligt anstånd förklarats förverkat, skall tid som nu sagts räknas från det beslutet därom vann laga kraft.

Särskilda bestämmelser

21 §.

Misstänkes den beträffande vilken förordnats om intagning i arbetsanstalt att hava före prövotidens utgång eller slutlig utskrivning från anstalten begått brott, för vilket ej är stadgat svårare straff än fängelse i ett år, och hör brottet under allmänt åtal, skall åklagaren pröva huruvida åtal lämpligen bör ske.

Innan åtalsfrågan avgöres, skall åklagaren höra styresmannen för den arbetsanstalt, där den misstänkte är intagen, eller övervakningsnämnd, som handhar övervakning av honom enligt denna lag.

22 §.

Rättens dom å intagning i arbetsanstalt skall, om villkorligt anstånd ej medgivits, gå i verkställighet utan hinder av att den ej vunnit laga kraft, därest icke annorlunda förordnas. Detsamma skall gälla rättens beslut angående omhändertagande och förverkande av anstånd enligt 12 §.

Den som på grund av dom eller beslut, som vunnit laga kraft, är intagen i arbetsanstalt skall vid fullföljd av talan i målet anses såsom häktad.

23 §.

I ärende som handlägges av övervakningsnämnd skall den dömde erhålla tillfälle att yttra sig, såframt det lämpligen kan ske och hans hörande ej finnes vara utan gagn. Begär han att bliva muntligen hörd i ärende hos nämnden, skall tillfälle därtill beredas honom.

24 §.

Den som erhållit villkorligt anstånd med verkställande av dom å intagning i arbetsanstalt må genom besvär hos hovrätt föra talan mot övervakningsnämnds beslut angående särskild föreskrift som avses i 10 § eller förlängning av prövotiden enligt 11 § och mot beslut angående omhändertagande enligt 12 §. Besvärstiden räknas från den dag då han erhöll del av beslutet.

Den som intagits i arbetsanstalt äger hos den i 37 kap. 3 § brottsbalken omförmälda kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av övervakningsnämnds beslut i ärende om utskrivning. Åtnöjes villkorligt utskriven icke med övervakningsnämndens beslut angående särskild föreskrift som avses i 16 § eller förlängning av prövotid, återintagning eller omhändertagande enligt 17 § eller slutlig utskrivning enligt 19 §, äger han hos kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av beslutet.

Övervakningsnämnds beslut som avses i denna paragraf länder omedelbart till efterrättelse, om ej annorlunda förordnas.

25 §.

Talan må ej föras mot beslut som enligt denna lag meddelas av övervakningsnämnd i andra fall än i 24 § sägs eller av hovrätt eller kriminalvårdsnämnden enligt 24 §.

26 §.

Det åligger polismyndighet att lämna handräckning åt domstol, övervakningsnämnd och kriminalvårdsnämnden för omhändertagande enligt 12 och 17 §§.

27 §.

De närmare föreskrifter som erfordras för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1965, då lagen den 12 juni 1885 (nr 27) angående lösdrivares behandling skall upphöra att gälla.

Har före lagens ikraftträdande meddelats beslut, varigenom någon dömts till tvångsarbete, skall i fråga om fullföljd av talan och verkställighet av utslag i målet äldre lag tillämpas.

Är någon i annat fall än som avses i nästföregående stycke häktad enligt lagen angående lösdrivares behandling, skall så anses som om han jämlikt 6 § första stycket nya lagen anhållits vid lagens ikraftträdande.

Ådömt tvångsarbete skall efter nya lagens ikraftträdande verkställas i arbetsanstalt under den för tvångsarbetet bestämda tiden. Vad i den äldre lagen stadgas om förtida frigivning skall därvid alltjämt gälla; dock skall prövningen ankomma på övervakningsnämnd och i fråga om förfarandet i övrigt tillämpas vad som enligt nya lagen är föreskrivet beträffande utskrivning från arbetsanstalt.

Utdrag av protokollet över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 3 januari 1964.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Johansson, fråga angående *lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet m. m.* samt anför.

Inledning

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1960 förordnades byråchefen i socialstyrelsen Sven-Hugo Ryman att inom inrikesdepartementet biträda med utredning rörande lösdrivarlagstiftningen. Utredningsmannen avgav den 30 maj 1962 betänkande med förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet m. m. (SOU 1962: 22).

Utredningen innefattar i första hand en kartläggning av lösdriveriets utveckling och lösdrivarfrågans behandling sedan slutet av 1940-talet, då 1948 års lösdriveriutredning lämnade sitt betänkande med förslag om lösdrivarlagens upphävande. Vidare har utredningsmannen gjort en översyn av lösdrivarlagen angränsande vårdlagstiftning i syfte att få belyst i vilken utsträckning det skulle vara möjligt att inom sådan lagstiftning komma till rätta med asocialitet. Denna översyn har omfattat mentalsjukvården, socialvården och kriminalvården. Utredningsmannen har funnit att en särlagstiftning rörande asocialitet alltjämt behövs. Det framlagda lagförslaget avser att ersätta den nuvarande lösdrivarlagen.

Yttranden över utredningsmannens förslag har efter remiss avgivits av Svea hovrätt, hovrätten för Västra Sverige, riksåklagarämbetet (med bifogande av yttranden från statsåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö samt från föreningarna Sveriges landsfogdar, Sveriges stadsfiskaler och Sveriges landsfiskaler), fångvårdsstyrelsen, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen (med bifogande av yttranden från direktionerna för Salberga, S:t Lars, Sidsjöns och S:t Sigfrids mentalsjukhus), statskontoret, överståthållarämbetet (med bifogande av yttranden från poliskammaren, stadskollegiet, socialnämnden, nykterhetsnämnden, barnavårdsnämnden, sjukvårds-

styrelsen samt rätts- och polisdirektionen i Stockholm), samtliga länsstyrelser (med bifogande av yttranden från poliskammare eller polischefer, stadsfullmäktige, socialnämnder och nykterhetsnämnder i de större städerna samt från vissa länsnykterhetsnämnder och socialvårdskonsulenter), besvärssakkunniga, förvaltningsdomstolskommittén, sinnessjuklagstiftningskommittén, anstaltsnämnderna vid fångvårdsanstalterna i Hinseberg och Svartsjö, förvaltningsutskotten i flertalet landsting, svenska stadsförbundet, svenska landstingsförbundet, svenska landskommunernas förbund, svenska socialvårdsförbundet, svenska nykterhetsvårdsförbundet, svenska psykiatriska föreningen, svenska läkaresällskapet, Sveriges advokatsamfund samt styrelserna för Västergårdens och Långmora arbetshem. Därjämte har föreningen Sveriges polismästare och nykterhetsvårdens anstaltsförbund inkommit med yttranden över betänkandet.

Det alldeles övervägande antalet remissinstanser anser att lösdrivarlagen bör upphävas och att den behöver ersättas med ny särskild lagstiftning om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. I fråga om förutsättningarna och formerna för dessa åtgärder framkommer däremot önskemål om förtydligande eller omarbetning av förslaget.

Sedan förslaget överarbetats inom inrikesdepartementet anhåller jag att till närmare behandling få upptaga frågan om lösdriveriet och åtgärder mot asocialitet.

Gällande bestämmelser

Lagen angående lösdrivares behandling utfärdades den 12 juni 1885 och har sedan dess undergått endast smärre ändringar. Lagen är inte tvingande. Ingripande kan ske, om det anses påkallat, men underlåtas, om så bedöms lämpligt. Det är sålunda möjligt att lämna lagen åsido, om social omvårdnad kan lämnas enligt annan lagstiftning.

Såsom lösdrivare behandlas enligt lagen *dels* den som sysslolös stryker omkring från ort till annan utan medel till sitt uppehälle, om ej omständigheterna ådagalägger att han söker arbete, *dels* den som eljest, utan att äga medel till sitt uppehälle, underlåter att efter förmåga söka ärligen försörja sig och tillika för ett sådant levnadssätt, att våda därav uppstår för allmän säkerhet, ordning eller sedlighet. Under lagen faller sålunda inte blott de s. k. luffarna utan även åtskilliga andra asociala element, de s. k. stationära lösdrivarna. Till sistnämnda grupp kan enligt stadgad praxis sådana kategorier hänföras som exempelvis spritlangare, bondfångare, yrkesspelare, sutenörer och prostituerade av båda könen. Det stationära lösdriveriet är huvudsakligen en storstadsföreteelse.

Personer under 21 år behandlas inte som lösdrivare (1 §). Lagen var ursprungligen tillämplig på personer över 15 års ålder, men åldersgränsen höjdes år 1924 i samband med barnavårdslagens tillkomst till 18 år samt år

1934 till 21 år samtidigt som barnavårdslagens tillämpning i vissa fall utsträcktes till att avse även personer mellan 18 och 21 års ålder. Också 1960 års barnavårdslag bygger på 21 år såsom gräns för ingripande.

Den som beträdes med lösdriveri må anhållas av polisman. I 15 § stadgas, att polisman skall hålla noggrann tillsyn över lösdrivare. Den anhållne skall ofördröjligen inställas till förhör, på landet inför landsfiskal och i stad där stadsfiskal finns inför denne. Befinns vid förhöret lösdriveri föreligga, må fiskalen meddela den anhållne varning. I stad kan denna befogenhet efter särskilt bemyndigande tillkomma poliskommissarie. Varningen blir inte omedelbart definitiv utan skall underställas länsstyrelsens prövning. Är den varnade missnöjd med varningen, har han möjlighet att vid muntligt förhör eller genom skriftliga påminnelser försvara sig inför länsstyrelsen. Finner länsstyrelsen efter företagen prövning varningen befogad, kungör länsstyrelsen den för rikets polismyndigheter genom att införa den i tidningen Polisunderrättelser. Är anhållen lösdrivare okänd och kan hans identitet inte utredas, skall han häktas och sändas till länsstyrelsen, som införskaffar erforderliga upplysningar för att fastställa hans identitet och därefter själv meddelar varning, om sådan anses böra komma i fråga (2 §).

Jämte denna i lagen reglerade skriftliga eller s. k. offentliga varning tillämpas sedan länge av flertalet polismyndigheter även muntlig eller s. k. enskild varning. Då bestämmelser därom saknas i lagstiftningen, medför den enskilda varningen inte några rättsverkningar.

Den som inom två år från kungörandet av offentlig varning ånyo beträdes med lösdriveri må efter hållet förhör häktas och sändas till länsstyrelsen. Detsamma gäller om den som inom två år efter frigivning från tvångsarbetsanstalt ånyo gör sig skyldig till lösdriveri. Den häktade underkastas förhör av länsstyrelsen som, om lösdriveri anses föreligga, kan döma honom till tvångsarbete i minst en månad och högst ett år eller, om försvårande omständigheter förekommit, i högst tre år. Föreligger förmildrande omständigheter, kan länsstyrelsen låta det stanna vid förnyad varning (3 och 4 §§). Den som till följd av ålderdom, kropps- eller sinnessjukdom, vanförhet eller lyte är oförmögen att genom arbete förvärva vad som oundgängligen erfordras till livsuppehället, må enligt 7 § ej dömas till tvångsarbete. Över utslag, varigenom länsstyrelse dömt någon till tvångsarbete, kan den dömde besvära sig i hovrätten. Beslut om varning får överklagas endast i samband med besvär över utslag, varigenom tvångsarbete ådömts (6 §).

Enligt 9 § skall tvångsarbete förrättas i allmän tvångsarbetsanstalt, som skall vara så ordnad att för brott förut straffade i allmänhet är skilda från andra samt att de dömda hålls till lämpligt arbete efter arbetsförmåga. För män verkställes tvångsarbete vid statens tvångsarbetsanstalt å Svartsjö och för kvinnor på en vid fångvårdsanstalten i Hinseberg anordnad avdelning för verkställighet av tvångsarbete. Enligt kungl. brev den 30 november 1956 skall beträffande vård och behandling av den som undergår

tvångsarbete — utöver vad som stadgas i lösdrivarlagen — i tillämpliga delar gälla vad som är föreskrivet i stadgan den 23 november 1956 (nr 551) för allmänna vårdanstalter för alkoholmissbrukare.

Om den som undergår tvångsarbete kommer i förändrade villkor, så att hans kvarhållande vid anstalten inte längre är av nöden, kan länsstyrelsen i det län där anstalten är belägen förordna om hans frigivande (13 §).

I stad med poliskammare, i vilken stadsfiskal inte är ledamot, utövar poliskammaren i fråga om lösdrivares behandling med vissa undantag den myndighet som eljest tillkommer länsstyrelsen (16 §).

I anslutning till lagen den 1 december 1950 om ändring i vissa delar av lösdrivarlagen har dels samma dag utfärdats en *kungörelse (nr 632) om eftervård av dem som frigivits från tvångsarbete* och dels inom inrikesdepartementet upprättats en den 5 januari 1951 dagtecknad promemoria med *anvisningar rörande tillämpning av lösdrivarlagen.* I promemorian, som tillställts myndigheter, vilka har att ta befattning med lösdrivarärenden, har anförts bl. a. följande.

Statsmakterna anse, att lösdrivarlagen bör tillämpas med urskillning och restriktivitet. Vid ingripande från polisens sida mot någon, som faller under lösdrivarlagen, bör därför synnerlig uppmärksamhet ägnas åt frågan om icke i stället för behandling enligt lösdrivarlagen åtgärd av annat slag kan vidtagas. I lösdrivarärenden böra polismyndigheterna i största möjliga utsträckning samråda med socialvårdsorgan, enskilda hjälporganisationer och den offentliga arbetsförmedlingen. Ett icke ringa antal av lösdrivarna har tidigare varit föremål för samhällsingripande. Hos skilda myndigheter kan därför ofta utredning angående vederbörandes personliga förhållanden finnas tillgänglig. De möjligheter, som sålunda stå till buds att få en mångsidig bild av vederbörandes person, böra tillvaratagas.

En viktig uppgift vid bekämpandet av lösdriveri är att söka bereda lösdrivaren arbete. Särskilt då det gäller yngre personer kan yrkesutbildning vara lämplig. Det bör eftersträvas att med sådana medel motverka återfall i lösdriveri.

Önskvärt synes vara att envar, som anhållits för lösdriveri, åtminstone summariskt undersökes av läkare, om det icke är uppenbart att sådan undersökning är onödig. Det är angeläget att vid behov fattigvård eller kroppssjukvård beredes. De möjligheter till observation och eventuell vård på sinnessjukhus, vilka givas i sinnessjuklagen den 19 september 1929, böra i förekommande fall utnyttjas.

I vissa fall kan det vara påkallat att åtgärder vidtagas enligt alkoholistlagen den 12 juni 1931. I detta sammanhang erinras särskilt om innehållet i 1 § sista stycket, 10 § och 17 § sistnämnda lag.

Den som kan övertygas om brott skall i stället för att behandlas såsom lösdrivare lagföras, varvid möjligheterna till villkorlig dom med åtföljande omvårdnad böra tillvaratagas. Den som är föremål för öppen straffrättslig vård bör icke underkastas lösdrivarbehandling, utan mot honom böra, om så erfordras, de åtgärder vidtagas som äro möjliga jämlikt bestämmelserna om den tillämpade vårdformen. Härvid kan det ofta vara lämpligt att ärendet överlämnas till vederbörande skyddskonsulent.

Om varning befinnes ofrånkomlig, böra de hjälpåtgärder vidtagas, som

äro möjliga för att motverka att den varnade återfaller i lösdriveri. Den varnade bör få vådorna i allmänhet av lösdriveri klarlagda för sig och icke blott risken att bliva ådömd tvångsarbete.

Av särskild betydelse för lösdrivarklientelet är *sinnessjuklagen den 19 september 1929* och *lagen den 27 juli 1954 om nykterhetsvård.*

Enligt sinnessjuklagen är intagning på sinnessjukhus av två slag, nämligen intagning för observation i syfte att få sinnesbeskaffenheten undersökt och intagning för vård. Finnes av någons uppträdande framgå, att han är farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, och är anledning till antagande att han är sinnessjuk, må polismyndigheten föranstalta om intagning för observation. Vid ansökan om intagning skall vara fogad observationsattest, dvs. av läkare utfärdat utlåtande, grundat på personlig undersökning, som verkställts högst en månad före den dag ansökningen sker, samt innefattande försäkran att anledning finns till antagande att den undersökte är sinnessjuk. Under observationstiden kan den intagne kvarhållas på sjukhuset viss kortare tid. Befinnes vid observationen att den undersökte är i behov av vård på sinnessjukhus, skall sjukvårdsläkaren besluta att han skall kvarbli där för vård.

Förutsättningar för att någon skall kunna intagas och kvarhållas för vård är att han är sinnessjuk och i behov av vård på sinnessjukhus. Med sinnessjukdom jämställes sinnesslöhet. Då förmyndare, god man, make eller annan underlåter att vidta åtgärd för att bereda sinnessjuk erforderlig vård, är ordföranden i hälsovårdsnämnden eller socialnämnden eller polismyndigheten i den ort där den sjuke vistas pliktig att föranstalta om vård åt honom, och för sådant ändamål äger myndighet som nu sagts ansöka om den sjukes intagning för vård på sinnessjukhus.

Den som intagits på sinnessjukhus är underkastad det tvång, som befinnes vara nödvändigt med hänsyn till ändamålet med intagningen eller till skydd för honom själv eller omgivningen. Innebörden härav är främst, att patientens rörelsefrihet är på olika sätt inskränkt och att han mot sin vilja kan kvarhållas på sjukhuset.

Även frivillig intagning för vård kan förekomma. Den intagne får då inte kvarhållas mot sin vilja.

Då någon missbrukar alkoholhaltiga drycker skall enligt *nykterhetsvårdslagen* åtgärder vidtagas för att återföra honom till ett nyktert liv. Alkoholmissbruk föreligger enligt 1 § då någon, ej blott tillfälligt, använder alkoholhaltiga drycker till uppenbar skada för sig eller annan. De olika åtgärder som kan vidtagas är beroende på graden av missbruket. För de lindriga fallen kan endast hjälpåtgärder komma ifråga. De är närmare beskrivna i 14 § och innebär, att nykterhetsnämnden skall söka stödja alkoholmissbrukaren på olika sätt, exempelvis genom att förmå honom att hålla fortlöpande kontakt med nämnden, ansluta sig till nykterhetsförening eller rådfråga läkare.

Därutöver har bestämmelser givits i lagen, vilka tar sikte på den mindre grupp alkoholmissbrukare, som utgörs av de från samhällets synpunkt mera allvarliga fallen. Det är här fråga om personer, vilkas alkoholmissbruk nått en viss intensitet eller omfattning och vilkas missbruk i allmänhet utgör endast en sida av deras asociala livsföring. Vikten av att en sådan alkoholmissbrukare kommer under behandling är ofta i dessa fall så stor, att tvångsåtgärder — övervakning och intagning på allmän vårdanstalt — må tillgripas till hans bättring och samhällets skydd, i den mån hjälpåtgärder inte ger åsyftad verkan.

I fråga om denna mera allvarligt belastade grupp av alkoholmissbrukare utgör lagens 15 § rörande övervakning huvudstadgandet. Såsom en första förutsättning för övervakning — generalindikation — gäller, att personen i fråga skall vara hemfallen åt alkoholmissbruk. Härutöver fordras att den åt alkoholmissbruk hemfallne kan hänföras även till någon eller några av de i paragrafen upptagna specialindikationerna. En åt alkoholmissbruk hemfallen kan ställas under övervakning, om han till följd av sitt missbruk befinnes a) vara farlig för annans personliga säkerhet eller kroppsliga eller själsliga hälsa eller för eget liv, eller b) utsätta någon, som han är skyldig att försörja, för nöd eller uppenbar vanvård eller eljest grovt brista i sina plikter mot sådan person, eller c) ligga det allmänna, sin familj eller annan till last, eller d) vara ur stånd att taga vård om sig själv, eller e) föra ett för närboende eller andra grovt störande levnadssätt. Likaså må den som är hemfallen åt alkoholmissbruk ställas under övervakning, om han antingen blivit dömd för minst tre under de två senast förflutna åren begångna gärningar, innefattande fylleri eller vissa andra särskilt angivna brott, sammanhängande med alkoholmissbruk, eller utan att söka ärligen försörja sig för ett kringflackande liv.

För att någon skall kunna tvångsintagas på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare fordras i första hand, att samma villkor skall vara uppfyllda som för anordnande av övervakning. Därutöver krävs — enligt 18 § — att antingen a) hjälpåtgärder vidtagits eller övervakning varit anordnad utan att han kunnat återföras till ett nyktert liv, eller b) hjälpåtgärder och övervakning uppenbarligen skulle vara gagnlösa, eller c) försök med hjälpåtgärder eller övervakning med hänsyn till hans farlighet icke kan avvaktas.

Den lindrigaste tvångsåtgärden är övervakning. Övervakning beslutas av nykterhetsnämnden och får enligt 16 § i regel inte fortgå längre tid än ett år, dock att tiden, om särskilda förhållanden så påkallar, kan utsträckas till två år. Den övervakade skall föra ett nyktert liv, kontinuerligt hålla övervakaren underrättad om sin bostad och på kallelse infinna sig hos honom.

Om tvångsintagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare beslutar länsstyrelsen (18 §). Ansökan härom görs i regel av nykterhetsnämnden (19 §). I allmänhet ankommer det på nykterhetsnämnden att ombesörja verkställighet av ett intagningsbeslut; i mera allvarliga fall vilar dock även

denna uppgift på länsstyrelsen (34 §). Villkorligt anstånd med verkställigheten kan komma ifråga (35 §). I sådant fall skall den som erhållit anståndet ställas under övervakning, varjämte han kan underkastas lydnadsföreskrifter (36 §).

Polismyndigheten skall jämlikt 19 och 55 §§ i fall, då framställning från nykterhetsnämnd inte hinner avvaktas, hos länsstyrelsen göra ansökan om tvångsintagning resp. återintagning av tre kategorier alkoholmissbrukare, nämligen farliga, kringflackande och sådana som är i trängande behov av omedelbar vård. Dessa kan under vissa förutsättningar, som anges i 21 §, omhändertagas tillfälligt av polismyndigheten.

Den som är hemfallen åt alkoholmissbruk äger frivilligt ingå på allmän vårdanstalt. Han kan då kvarhållas den tid han förbundit sig att stanna.

Tidigare reformförslag

Förslag under tiden 1922—1939

1922, 1926, 1929 och 1939 framlades kommittéförslag rörande revision av lösdriverilagstiftningen. Intet av förslagen genomfördes. 1930 och 1931 förelades riksdagen propositioner (1930: 240 och 1931: 100) med förslag till sådan revision, vilka avslogs. I alla förslagen intas den ståndpunkten att särskild lagstiftning är erforderlig beträffande lösdriveri i egentlig mening men att detta inte bör kriminaliseras. Samtliga förslag utom det sista har också det gemensamt, att bestämmelser om ingripande mot prostitution föreslås skola ingå i lösdriverilagstiftningen eller upptas i särskild lagstiftning.

I frågan om en lösdriverilagstiftnings räckvidd överensstämmer 1922 års förslag med 1885 års lag utom däri att förutsättningen att vederbörande saknar medel till sitt uppehälle inte upptas i förslaget.

I 1926 års förslag hänförs till en mera svårartad grupp av lösdrivare den som lever ett lättjefullt liv under förhållanden, vilka ger grundad anledning till antagande att han genom brott förskaffar sig medel till sitt uppehälle. Vidare omfattar gruppen den som vanemässigt bereder sig inkomster genom otukt under förutsättning tillika antingen att han inte fyllt 21 år eller på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten är ur stånd att ta vård om sig själv eller också att han genom förledande till, genom förmedlande eller eljest genom främjande av otukt bland ungdom under 21 år, genom arten av sitt framträdande på allmän plats eller genom sitt levnadssätt i övrigt är vådlig för allmän sedlighet, ordning eller säkerhet. Till denna mer svårartade grupp hänförs slutligen även dels den som eljest utan att, såvitt omständigheterna ger vid handen, söka efter förmåga ärligen försörja sig för ett sådant levnadssätt, att våda uppstår i nyss angivet hänseende, dels bettlare och kringstrykande som gjort sig skyldiga till återfall eller beträffande vilka mindre ingripande åtgärder får anses

gagnlösa. I fråga om ingripande mot prostituerade anförs att man inte bör underlåta att söka komma de svåraste, de mest anstötliga och farliga formerna till livs. Till dessa former hör i första hand den prostitution som söker sina kunder på gator och i offentliga lokaler. En annan betydande fara utgör de prostituerade, vilka på ett eller annat sätt spelar en roll vid prostitutionens rekrytering, de som söker locka unga oerfarna flickor in i prostitutionen. Effektiva åtgärder bör därför i främsta rummet vidtas mot sådana prostituerade, som utbjuder sig på gatan eller i offentliga nöjeslokaler eller som eljest särskilt förleder till, förmedlar eller på annat sätt främjar otukt bland unga människor. Möjlighet till ingripande måste emellertid föreligga även mot bland andra sådana kvinnor, som utan att utbjuda sig på allmän plats, vet att under skydd av något skenyrke eller på annat dylikt sätt dra till sig den manliga ungdomen eller kunna antas vid sidan av prostitutionen ha inkomstkällor av kriminell art.

De i 1929 års förslag upptagna åtgärderna är tillämpliga på den som undandrar sig att efter förmåga ärligen försörja sig och som tillika befinnes antingen under kringstrykande eller annorledes föra ett levnadssätt, som ger grundad anledning till antagande, att han på ohederligt sätt söker skaffa sig medel till sitt uppehälle, eller som eljest innebär fara för allmän ordning eller säkerhet, eller också bettlar eller tillåter barn som står under hans lydnad eller uppsikt att bettla eller använder barn eller andra att bettla för sin räkning. Vidare framhålles, att det inte är en enstaka handling av en person, som föranleder ingripande, utan hela hans asociala livsföring eller levnadssätt. I likhet med 1926 års förslag har inte heller i 1929 års betänkande upptagits indikationerna sysslolöshet eller medellöshet. Åtgärder mot sedeslöst leverne må enligt förslaget vidtas beträffande den, som fyllt 18 men inte 21 år och som är hemfallen åt otuktigt leverne i tillfälliga och lösa förbindelser samt till följd därav uppenbarligen är i fara att bli oförmögen till hederlig självförsörjning och samhällsnyttigt liv. Dylika åtgärder må enligt förslaget också vidtas beträffande den, som fyllt 21 år och som utan att ägna sig åt ordnat arbete eller eljest på hederligt sätt försörjer sig, hemfaller åt otuktigt levnadssätt samt antingen till otukt förleder ungdom under 21 år eller genom sitt levnadssätt åstadkommer särskild fara för sådant förledande eller genom uppfordran eller inbjudan till otukt stör anständigheten eller eljest väcker förargelse på allmän plats eller också genom sitt levnadssätt verkar grovt störande för närboende eller andra.

Propositionerna till 1930 och 1931 års riksdagar ansluter sig beträffande räckvidden av särlagstiftningen i stort sett till 1929 års förslag, dock att den senare propositionen som förutsättning för ingripande mot prostituerade över 21 år inte upptar ovillighet att efter förmåga ärligen försörja sig.

Den särlagstiftning beträffande de egentliga lösdrivarna, som föreslogs 1939, skulle vara tillämplig om någon, som fyllt 21 år och som under kringstrykande eller eljest visat sig vara hemfallen åt ett lättjefullt eller oordent-

ligt leverne, antingen på ohederligt sätt förskaffar sig medel till sitt uppehälle eller eljest genom sitt levnadssätt måste anses farlig för allmän ordning och säkerhet eller också gör sig skyldig till bettleri eller låter annan bettla för sin räkning. Gemensam grund för ingripandet mot de egentliga lösdrivarna — bortsett från de sedeslösa — är deras arbetsskygghet. Denna beskrivs genom uttrycket hemfallen åt ett lättjefullt eller oordentligt leverne, vilket anses bättre än det tidigare använda uttrycket, att vederbörande undandrar sig att efter förmåga ärligen försörja sig, från lagstiftningen undanta oförvållat arbetslösa och underlätta avgörandet då fråga är om gift kvinna eller sådan, som erhåller sin försörjning genom avkastning av kapital eller understöd av anhöriga. För att inte göra definitionen så vag att den lämnar rum för godtycke uppställs kravet att det skall vara styrkt — det är inte såsom enligt tidigare förslag tillfyllest att grundad anledning till antagande föreligger — att vederbörande på ohederligt sätt förskaffar sig medel till sitt uppehälle. I fråga om de prostituerade intas den ståndpunkten att beträffande sedeslös ungdom samhället måste vara berättigat att till ungdomens eget skydd vidta uppfostrande åtgärder mot den, när någon i sin livsföring ådagalägger egenskaper, vilka om de får utvecklas fritt kan ödelägga hans eller hennes psykiska eller fysiska hälsa. När det däremot gäller vuxna prostituerade hävdas den ståndpunkten att samhällsingripande mot dem inte kan motiveras enbart av den sedliga förvillelse, som vederbörande ådagalägger i sitt levnadssätt. En till mogen ålder kommen persons sexuella liv måste höra privatlivet till intill det ögonblick då därutöver föreligger omständigheter, som kan motivera samhälleliga åtgärder.

Alla reformförslagen upptar bestämmelser om mindre ingripande åtgärder än tvångsarbete, avsedda att användas då utsikt finns att vinna rättelse utan att tillgripa tvångsarbete. I samtliga förslag utom det första anförs vidare, att polismyndigheten ensam inte kan vidta dylika hjälpåtgärder. Från denna synpunkt bör enligt de fem senare förslagen ett lekmannaelement beredas ett större eller mindre inflytande. Å andra sidan anses från rättssäkerhets- och ordningssynpunkt polismyndighetens inflytande inte kunna försvagas i allt för hög grad. Vid avvägningen av dessa mot varandra stående intressen kommer de skilda förslagen till olika lösningar beträffande spörsmålet om organisationen av det organ, som har att vidta hjälpåtgärder.

Även om de hjälpåtgärder, som organet i första instans har att vidta, enligt förslagen i vissa fall är förenade med visst tvång, så skall enligt förslagen ankomma på annat organ, organet i andra instans, att besluta om de egentliga tvångsåtgärderna. En av de synpunkter som stått i förgrunden vid bestämmandet av den myndighet, åt vilken denna uppgift skall anförtros, liksom vid reglerandet av förfarandet inför denna myndighet har varit, att garanti skall föreligga för att den enskildes krav på rättssäkerhet blir tillgodosett.

1931 och 1939 års förslag avviker från de tidigare förslagen beträffande organet i andra instans. Medan de tidigare förslagen bibehöll länsstyrelsen som sådant organ föreslogs 1931 en särskild domstol, benämnd skyddskollegium. Sådant skulle finnas i Stockholms stad och i varje län. Kollegiet skulle bestå av ordförande och tre andra ledamöter. Ordföranden skulle vara ordinarie innehavare av domarämbete och en av de övriga ledamöterna skulle vara läkare. Såsom organ i andra instans föreslogs 1939 allmän underrätt.

Den tvångsåtgärd, som föreskrivs i de olika förslagen, är intagande i tvångsarbetsanstalt, i de senare förslagen kallad allmän arbetsanstalt eller arbetsanstalt. I samtliga förslag utom 1926 års uppställs särskilda förutsättningar för att förordnande skall kunna meddelas om denna tvångsåtgärd. Förutsättningarna är olika i de skilda förslagen, men gemensamt för dem är att sådana omständigheter skall föreligga, som visar att de hjälpåtgärder som organet i första instans äger vidta inte är tillfyllest för vederbörandes tillrättaförande. Utom att förordna om nämnda tvångsåtgärd äger organet i andra instans emellertid besluta, enligt 1922 års förslag om varning och enligt samtliga övriga förslag utom 1939 års om sådan hjälpåtgärd, som i första hand ankommer på organet i första instans.

1948 års lösdriveriutredning

Frågan om ändring av lösdrivarlagstiftningen behandlades av 1944 och 1945 års riksdagar, vilket ledde till att *1948 års lösdriveriutredning* tillkallades för att fullfölja utredningen rörande reformering av lösdrivarlagstiftningen. I sitt den 18 december 1948 (SOU 1949: 4) avgivna betänkande föreslog utredningen att lösdrivarlagen skulle upphävas.

Lösdriveriutredningen konstaterar på grundval av statistiska och psykiatriska undersökningar, att lösdrivarna i stor utsträckning utgör kriminella element, att alkoholmissbruk är synnerligen vanligt bland lösdrivarna samt att dessa i betydande omfattning företer avvikelser från det normala i psykiskt hänseende. Utredningen anser, att det på goda grunder kan antas, att kriminalitet föreligger i ännu högre grad än vad som kan statistiskt påvisas. Flertalet lösdrivare är hemfallna åt bettleri, vilket anses åtminstone från ordningssynpunkt störande och vilket därjämte emellanåt sker i former som kräver samhällelig reaktion. Ett synnerligen allvarligt förhållande är, att lösdrivarna genom det inflytande de övar lockar andra, särskilt yngre personer, som ännu inte blivit rotfasta i samhället, att föra ett lättjefullt och oordentligt liv med risk att alltmera förfalla. Mycket ofta förorsakar lösdrivarna samhället betydande kostnader för vård av olika slag.

De prostituerades brottslighet består enligt utredningen i väsentlig utsträckning i tillgrepp från deras kunder. Antagligt är, att många dylika brott inte kommer till myndigheternas kännedom. De prostituerade utgör

vidare ofta nog ett ordningsstörande element i samhället. Inbjudande till otukt är i den mån det sker på offentlig plats stötande för anständighetskänslan. Det med ifrågavarande levnadssätt ofta förenade spritmissbruket leder till att de prostituerades hela livsföring ofta nog blir i hög grad ordningsstörande, särskilt för grannar och närboende. De prostituerade utgör vidare en fara därigenom att de till prostitution lockar flickor eller unga kvinnor med alla de risker, som detta innebär för dessa att framdeles sjunka allt djupare. Enligt utredningens uppfattning är det inte minst i sistnämnda hänseende som de prostituerade utgör en samhällsfara. I fråga om de prostituerades roll vid spridning av veneriska sjukdomar konstaterar utredningen, att flertalet av de prostituerade visserligen så småningom smittas men att deras smittofarlighet inte är så stor som man kan befara. Samband mellan könssjukdomarnas utbredning och åtgärder enligt lösdrivarlagen har inte konstaterats. Otvetydigt är däremot, att prostitutionen för dem som hemfaller däråt synnerligen ofta leder till djupt förfall, vilket i sin tur föranleder att samhället får vidkännas betydande kostnader för vård åt dem i en eller annan form.

I likhet med vad som framgått av de undersökningar och förslag, som tidigare framlagts beträffande lösdrivarfrågan, finner lösdriveriutredningen reformering av gällande lösdriverilagstiftning vara i hög grad av behovet påkallad. I fråga om förutsättningarna för ingripande mot lösdriveri och prostitution konstaterar utredningen, att lösdriveri i egentlig mening utgör en samhällsfara, mot vilken samhället till de oförvitliga samhällsmedlemmarnas skydd måste kunna ingripa. Lösdriveri är emellertid intet specifikt fenomen utan allenast en bland flera yttringar av ett asocialt levnadssätt. På grund härav och då betydande svårigheter möter att på ett sätt, som är tillfredsställande från såväl effektivitets- som rättssäkerhetssynpunkter, avgränsa det lösdriveri som bör föranleda tvångsingripande anser utredningen det vara lämpligare att såsom utgångspunkt för ingripande ta andra yttringar av lösdrivarens asociala livsföring.

Även prostitutionen konstateras vara ett samhällsont. Då det gäller unga personer anser utredningen hemfallenhet till prostitution i och för sig utgöra tillräcklig grund för ingripande med tvångsåtgärder. I fråga om de äldre prostituerade däremot stannar utredningen för att inte med dylika åtgärder ingripa mot prostitutionen som sådan. Utredningen anser därför, att — frånsett de fall, då den prostituerade för ett överhuvud asocialt levnadssätt med jämväl andra yttringar, vilka då bör läggas till grund för ingripande — tvångsåtgärder mot vuxnas prostitution bör vidtas endast då den tar sig något uttryck, som utgör särskild samhällsfara.

En av utredningen från dessa utgångspunkter gjord undersökning om i vilken utsträckning de särskilda sociala vårdformerna och kriminalvården är tillämpliga på lösdrivarna och de prostituerade ger vid handen, att det övervägande flertalet av de manliga tvångsarbetarna kan omhändertas

inom andra vårdformer — sinnessjuk-, sinnesslö-, alkoholist- och fattigvård samt straffrättslig eftervård — medan bland det manliga varningsklientelet finns en restgrupp, antagligen inte oväsentligt understigande 20 procent, som inte faller in under berörda vårdformer. Beträffande det kvinnliga lösdrivarklientelet synes gruppen inom andra vårdformer ej omhändertagbara vara väsentligt större än bland det manliga klientelet.

Från samhällsskyddets synpunkt tillräckligt effektiva ingripanden mot vissa inom andra vårdformer ej omhändertagbara anser utredningen kunna möjliggöras genom ändringar inom socialvårds- och strafflagstiftningen.

Emellertid är många av lösdrivarna och de prostituerade att hänföra till den stora grupp själsligt abnorma, som plägar sammanföras under den gemensamma beteckningen psykopater. Någon tillfredsställande vårdform för dessa finns inte för närvarande. Med hänsyn härtill skulle enligt utredningens mening ett omedelbart avskaffande av lösdrivarlagstiftningen medföra olägenheter. Utredningen anser därför, att tidpunkten för att upphäva lösdrivarlagstiftningen måste i viss mån göras beroende av lösningen av psykopatvårdsproblemet.

Efter tillkomsten av en särskild psykopatvård och efter genomförandet av vissa lagändringar — bl. a. kriminalisering under vissa förutsättningar av vanemässigt bettleri och av vissa yttringar av prostitution — ernås enligt utredningens mening ett tillfredsställande skydd för samhället mot den fara som lösdrivarna och de prostituerade utgör. Från samhällsskyddets synpunkt är följaktligen därefter någon särlagstiftning inte erforderlig. Då det därjämte från behandlingssynpunkt är fördelaktigast att lösdrivare och prostituerade omhändertas inom de särskilda vårdformerna, anser utredningen lösdrivarlagstiftningen kunna upphävas utan att ersättas med annan särlagstiftning. Tidpunkten för upphävandet får bli beroende av när en lösning av psykopatvårdsproblemet kommer till stånd.

Vid *remissbehandlingen* av lösdriveriutredningens förslag ger ingen remissinstans uttryck åt den meningen att lösdriveriet bör lämnas utan åtgärder från samhällets sida. Meningarna delar sig emellertid när det gäller att bestämma dessa åtgärder. Å ena sidan ansluter sig många remissinstanser till utredningen och anser att genomförandet av dess förslag ger samhället tillräckliga medel i kampen mot lösdriveriet. Å andra sidan framförs från åtskilliga håll betänkligheter mot de av utredningen föreslagna åtgärderna.

Lösdriveriutredningens förslag upptogs till behandling i *prop. 1950: 90.* Där uttalar föredragande departementschefen, att han delar lösdriveriutredningens mening att en speciallagstiftning av lösdrivarlagens natur inte bör finnas. Lagen fyller emellertid en viss funktion i kampen mot asocialiteten. Att upphäva den utan särskilda åtgärder inom andra lagstiftningsområden bör inte komma i fråga. Det måste tillses, att samhället vid lagens upphävande är utrustat med tillräckliga medel för att erforderliga ingri-

panden skall kunna ske. Även om den av lösdriveriutredningen föreslagna lösningen av lösdrivarfrågan i princip skulle godtas, är det ofrånkomligt att avvakta skapandet av en tillfredsställande psykopatvård med tillräckligt antal vårdplatser. Departementschefen kunde därför inte ansluta sig till förslaget att lösdrivarlagen omedelbart skulle upphävas. I propositionen föreslogs endast vissa smärre ändringar i lösdrivarlagen av provisorisk karaktär medan det i övrigt ansågs nödvändigt att avvakta det förslag som kunde väntas från 1947 års psykopatvårdsutredning.

I utlåtande över propositionen anförde andra lagutskottet att till utgångspunkt för inskridande mot lösdrivarklientelet bör tagas inte själva livsföringen såsom sådan utan andra former av grov asocialitet eller psykiska defekter samt att någon speciallagstiftning av lösdrivarlagens natur inte bör finnas. Utskottet tillstyrkte emellertid inte att lagen genast upphävdes. Härom anfördes följande.

Av de verkställda klientelundersökningarna får anses framgå, att därest lösdrivarlagen upphäves utan att övriga av lösdriveriutredningen föreslagna lagändringar samtidigt genomföras, det s. k. restklientelet skulle bliva ganska avsevärt. De föreslagna lagstiftningsåtgärderna ha emellertid av psykopatvårdsutredningen i dess remissyttrande ansetts i stort sett överflödiga sedan en psykopatvårdsorganisation kommit till stånd. Psykopatvårdsutredningen har förmenat, att efter ett förverkligande av en sådan organisation och under förutsättning att polismyndigheterna sättas i tillfälle att taga initiativ till erforderlig undersökning av lösdrivarklientelet, det skulle visa sig möjligt att för praktiskt taget samtliga fall åstadkomma lämplig vård. Utskottet finner frågan om dylik möjlighet för samhällets organ att kunna taga initiativ till ingripande vara av särskild vikt. Bortsett från lösdrivarlagen torde de nuvarande möjligheterna härvidlag få anses vara begränsade. Därest lösdrivarlagen skulle upphävas utan att ersättas av någon lagstiftning, som kunde utgöra grund för dylikt ingripande, skulle samhället sannolikt i många fall komma att sakna möjlighet att ingripa, oaktat detta skulle framstå såsom befogat. Utskottet har således icke blivit övertygat om att samhället kan undvara en dylik lagstiftning, som lämnar möjlighet i första hand åt polisen att ingripa och omhändertaga vederbörande för att, när förutsättningar därför föreligga, hänvisa honom till socialvård eller sjukvård.

Då det sålunda måste vara av vikt för bedömande av lösdrivarproblemet att i varje fall äga vetskap om hur psykopatvården kan tänkas bliva utformad och då framför allt den till synes ofrånkomliga frågan om lagstiftning angående polisens initiativrätt är under utredning, har utskottet kommit till den uppfattningen, att psykopatvårdsutredningens förslag som är att förvänta inom en nära framtid bör avvaktas, innan slutlig ställning tages till frågan om när lösdrivarlagen kan upphävas. Utskottet kan således icke tillstyrka, att riksdagen nu skall besluta om lagens upphävande.

Riksdagen följde utskottets förslag vilket också innebar tillstyrkande av de föreslagna provisoriska ändringarna i lösdrivarlagen.

Psykopatvårdsutredningens förslag 1952

I december 1949 erhöll *1947 års psykopatvårdsutredning* uppdrag att biträda med fortsatt utredning av vissa frågor om behandling av lösdrivarklientelet. I direktiven för utredningen uttalar departementschefen att han delar lösdriveriutredningens mening att lösdrivarlagen inte bör behållas samt att lösdrivarklientelet, i den mån det i samhällsskyddets intresse eller av hänsyn till lösdrivarens eget bästa kan anses påkallat, bör bli föremål för behandling inom andra vårdformer. Direktiven tar främst sikte på frågan om polismyndigheten bör beredas möjlighet att ingripa mot grovt asociala personer inom psykopatvårdslagstiftningens ram så att polisen får rätt att på sociala indikationer anhålla sådana personer med skyldighet att föranstalta om undersökning av om de är i behov av vård på psykopatanstalt eller bör omhändertagas inom annan samhällelig vårdform.

Enligt psykopatvårdsutredningens förslag måste för tvångsintagning av lösdrivare på sinnessjukhus krävas, förutom ett medicinskt konstaterat vårdbehov och, bortsett från psykopater som är farliga för annans personliga säkerhet eller eget liv, att ett på sociala indikationer uppbyggt rekvisit är uppfyllt och att prövningen härav sker i former som kan anses tillfredsställande från rättssäkerhetssynpunkt.

Sammanfattningsvis anser sig psykopatvårdsutredningen kunna säga, att lösdrivarklientelet består av individer, vilka haft svårt att anpassa sig i arbetslivet och i stället hemfallit åt ett levnadssätt, som tagit sig sådana uttryck som bettleri, vissa slag av kriminellt beteende eller prostitution. Psykopatvårdsutredningen framhåller vidare att den principiella ställning, som utredningen intagit till frågan om psykopaters omhändertagande för vård på sinnessjukhus, medför att psykopater tillhörande lösdrivarklientelet inte bör bli föremål för tvångsingripande från samhällets sida med mindre man skulle vara beredd att företa motsvarande ingripande även om vederbörande inte vore psykopat. Ingripandet bör enligt utredningens mening grundas på den omständigheten, att vederbörande är hemfallen åt en så asocial livsföring, att samhället inte anser sig kunna tolerera den. De psykiska defekterna däremot kommer i betraktande endast så till vida, att de motiverar en viss vårdform.

När det sedan gäller att ta ställning till frågan, vilken grad av samhällsfarlighet som motiverar samhällsingripande, ansluter sig psykopatvårdsutredningen till den väsentliga modifikation i lösdriveriutredningens förslag som departementschefen förordat beträffande ingripande mot vuxna prostituerade. Ett sådant ingripande bör kunna ske endast när prostitutionen lett till ett sådant levnadssätt, att livsföringen även i övrigt måste betraktas såsom klart asocial.

En med utgångspunkt i livsföringen gjord avgränsning föranleder emellertid stora svårigheter. Vad exempelvis angår bettlarna är det ingalunda givet, att bettleriet såsom sådant innefattar tillräcklig anledning till in-

gripande. Det är långtifrån säkert, att bettlare har ett sådant levnadssätt, att åtgärder från samhällets sida är påkallade (annat än möjligen från ren ordningssynpunkt). Mången gång kan dock bettleriet vara ett utslag av eller ett dominerande inslag i en livsföring, som gör ett omhändertagande önskvärt. Den form, under vilken bettleriet utövas — om det sker öppet eller i maskerad form, genom dörrknackning, försäljning av skosnören eller med anlitande av barn eller andra — torde härvidlag spela mindre roll. Avgörande bör i stället vara den bakomliggande livsföringen. Detsamma gäller de kriminella element, som ingår i lösdrivarklientelet. Sutenörskap är belagt med straff enligt 18 kap. 11 § andra stycket strafflagen, men denna bestämmelse tillämpas endast i ytterst begränsad omfattning med hänsyn till de svårigheter, som föreligger att bevisa att vederbörande stadigvarande utnyttjar annans otuktiga levnadssätt. Däremot torde det sällan möta svårigheter att konstatera, att vederbörande saknar ordnat arbete samt sammanbor med eller regelmässigt sällskapar med en eller flera prostituerade under omständigheter, som även i övrigt gör det sannolikt, att han samarbetar med dessa i deras verksamhet. I fråga om andra brottstyper, som är vanliga bland lösdrivarklientelet — småstölder och kundstölder av prostituerade, koppleri, utpressning, falskspel, bondfångeri, olaga sprithantering — är likaledes bevissvårigheterna stora. Personer, som tidigare straffats för dylika brott eller i varje fall upprepade gånger förekommit i sammanhang med dylik brottslighet och som underlåter att utnyttja de arbetstillfällen, som erbjuder sig, och fortsätter att förekomma i misstänkt sammanhang, synes emellertid ofta böra kunna omhändertas. Lösdriveriutredningen anmärkte visserligen i denna del, att nu gällande ordning med hänsyn till rättssäkerheten måste anses betänklig, även om det måste anses önskvärt att kunna ingripa mot lösdrivare av sistnämnda typer. Psykopatvårdsutredningen delar emellertid departementschefens uppfattning i frågan, nämligen att i fall av förevarande art åtgärder synes motiverade för att förebygga brottslighet, och detta särskilt som de av lösdriveriutredningen framförda betänkligheterna minskas väsentligt, därest ingripandet har till syfte att bereda lösdrivaren ändamålsenlig vård.

Beträffande slutligen de prostituerade anser psykopatvårdsutredningen det ligga i sakens natur, att konkreta omständigheter, som motiverar omhändertagande, svårligen kan anges. Avgörande för behovet av ett omhändertagande måste vara totalbilden av den prostituerades livsföring. Härvid kommer i betraktande sådana förhållanden som att grannar och närboende höggradigt störs, att den prostituerade förleder andra, särskilt ungdomar, till prostitution och att den prostituerade uppsöker kunder på ett sätt, som är ägnat att oroa och störa den allmänna ordningen.

Mot bakgrunden av det nu angivna finner psykopatvårdsutredningen det sociala rekvisitet böra anges i ordalag, som hänsyftar på att vederbörandes livsföring är asocial i den mening och omfattning, som antytts i det före-

gående. Utredningen föreslår för den skull, att ett ingripande för att bereda vård på sinnessjukhus åt psykopater skall kunna ske, om vederbörande är hemfallen åt ett så oordentligt eller lastbart levnadssätt, att fara därav uppstår för allmän ordning eller säkerhet.

Utredningen erinrar vidare om att den enligt direktiven haft att närmare utforma en lagstiftning, som skapar möjligheter för polisen att i samhällsskyddets intresse men även av hänsyn till lösdrivarens eget bästa ingripa i syfte att, om så erfordras, bereda honom vård. Grunden till detta uppdrag är, att polisens möjligheter att med stöd av lösdrivarlagen föranstalta om undersökning av en lösdrivares förhållanden skulle försvinna, om lösdrivarlagen upphävdes. Det vårdbehov, som föreligger beträffande en stor del av lösdrivarklientelet, skulle då i många fall inte kunna bli tillgodosett, eftersom de vanliga social- och sjukvårdande organens möjligheter att nå kontakt med detta klientel är begränsade. Visserligen finns vid sidan av lösdrivarlagen enligt särskilda bestämmelser härom i alkoholistlagen, sinnessjuklagen, fattigvårdslagen och barnavårdslagen viss möjlighet för polisen att ingripa i fall, då behov av vård eller omhändertagande uppenbarligen föreligger, men dessa möjligheter är i viss mån begränsade och syftar endast till undersökning rörande behovet av den i respektive speciallagstiftning avsedda vården. Beträffande lösdrivarklientelet kan det emellertid redan från början stå klart, att vård i någon form är motiverad, men närmare undersökning kan vara önskvärd för att avgöra vilken vårdform som skall tillämpas. Det synes därför utredningen erforderligt att i samband med lösdrivarlagens upphävande skapa möjligheter för polismyndigheterna att tillfälligt omhänderta personer tillhörande lösdrivarklientelet för undersökning rörande deras behov av vård i en eller annan form. I detta syfte föreslog utredningen en särskild lag om åtgärder för omhändertagande av vissa vårdbehövande.

Psykopatvårdsutredningens förslag i fråga om behandlingen av lösdrivarna möttes av *remissinstanserna* med stark kritik. Endast ett fåtal remissinstanser anser sig i huvudsak kunna godta förslaget, medan det övervägande flertalet avstyrker, att det upphöjs till lag. Enligt strafflagberedningen finns det ett visst restklientel, mot vilket man måste kunna inskrida. Det finns personer som lever endast på egna eller andras brott, som har pengar utan laglig inkomstkälla eller som på annat sätt utgör en fara för samhället, samhällets s. k. undre värld. Även om många av dessa är i behov av vård, är det inte säkert att det gäller alla. En inte ringa del av klientelet torde utgöras av kriminella element. Vissa av de förslag om kriminaliseringar som ingår i straffrättskommitténs förslag till brottsbalk är av betydelse för frågan om lösdriverilagstiftningen. Enligt beredningens mening täcker emellertid dessa förslag inte hela det område av asociala beteenden som återstår efter det att ökade vårdmöjligheter för psykopater öppnats vid ett genomförande av psykopatvårdsutredningens förslag om nya anstal-

ter. I det läge vari lagstiftningsfrågan sålunda befinner sig och vilket synes utesluta möjligheten att tills vidare räkna med kriminaliseringar i vidsträcktare omfång än straffrättskommittén föreslagit kan lösdrivarlagen inte avskaffas i ett slag utan blott i etapper. Såsom första och mest brådskande åtgärd framstår enligt beredningens mening en omarbetning av indikationerna i 1 § lösdrivarlagen utan avvaktan på uppförandet av någon psykopatanstalt. I en andra och sista etapp bör undersökas, huruvida i rättssäkerhetens intresse prövningen av sagda indikationers förhandenvaro kan överflyttas från administrativ myndighet till domstol. Genom att vidare komplettera omhändertagandelagen med alltjämt användbara bestämmelser i lösdrivarlagen, skulle denna definitivt kunna upphävas.

I enlighet härmed föreslår beredningen, att man omedelbart vidtar följande åtgärder. Det av psykopatvårdsutredningen föreslagna omhändertaganderekvisitet skulle efter en omredigering i objektiv riktning tas till utgångspunkt för angivande av lösdrivarlagens tillämpningsområde. Rekvisitet skulle förslagsvis kunna utformas på ett sådant sätt, att den som är hemfallen åt ett asocialt levnadssätt, så att fara därav uppstår för allmän ordning eller säkerhet, må behandlas som lösdrivare på sätt i lagen sägs; ett sådant levnadssätt borde den anses föra som vanemässigt bereder sig inkomst såsom sutenör, kopplare, så kallad bondfångare, bettlare eller på annat dylikt olovligt sätt. Efter en sådan omredigering skulle lösdrivarlagen inte såsom indikationer uppta medellöshet eller sedeslöst leverne. För ingripande mot prostitution torde de föreslagna kriminaliseringarna och tillgängliga sociala vårdformer vara tillräckliga. För det klientel som inte skulle omhändertas för nykterhetsvård, barnavård, sinnessjukvård eller fattigvård skulle varning och tvångsarbete tills vidare behållas.

Beredningen föreslår därutöver, att en särskild omhändertagandelag införs, som ger förbättrade möjligheter till undersökningsförfarande. Sådana bestämmelser behövs nämligen oberoende av om lösdrivarlagen upphävs eller inte och de bör gälla även annat klientel än lösdrivarlagens. Beredningen ansluter sig till psykopatvårdsutredningens tanke, att en förutsättning för lagens tillämpning bör vara att det finns goda skäl att anta att den ifrågavarande personen är i behov av anstaltsvård, som enligt en vårdlag kan anordnas tvångsvis. I lagtexten bör uttömmande anges vilka lagar som därvid åsyftas. Bland dem bör sinnessjuklagen nämnas, och så länge lösdrivarlagen är i kraft bör även lösdrivarbehandling utgöra ett alternativ, om än i sista hand.

Lösdrivarfrågans behandling efter 1952

I motioner till *1958 års A-riksdag* hemställdes att riksdagen måtte begära tillsättande av en utredning med uppdrag att framlägga förslag till åtgärder, ägnade att effektivt komma till rätta med prostitutionsproblemet.

Motionerna hänvisades till beredningsutskottet som i sitt utlåtande fram-

höll att prostitutionen, oavsett om den tenderar att öka eller minska, utgör ett samhällsproblem av mycket allvarlig art, inte minst med hänsyn till att den synes sprida sig till lägre åldersgrupper. Härtill kommer, att den enligt säkra iakttagelser i mycket stor utsträckning är förbunden med kriminalitet av olika slag, ofta grov sådan. Det är framför allt sutenörerna, tillhörande bottenskiktet av kriminella element, som visat sig ha en förödande inverkan när det gäller att draga prostituerade flickor in i brottsliga sammanhang. Utskottet fann angeläget att stora ansträngningar görs för att komma till rätta med de problem som sammanhänger med prostitutionen. Särskild vikt bör därvid fästas vid de yngre åldersgruppernas situation. De områden där åtgärder mot prostitutionen framför allt kan sättas in syntes utskottet vara barna- och ungdomsvården, nykterhetsvården och mentalsjukvården, den polisiära verksamheten och lagstiftningen.

Utskottet fann tiden mogen för en revision av lösdriverilagstiftningen. Det syntes utskottet som om man nu hade nått en särskilt lämplig tidpunkt för en dylik revision med hänsyn till att förslaget till brottsbalk är aktuellt samt att såväl polisverksamhetsutredningen som översynen av barnavårdsfrågorna kan beräknas bli avslutade inom kort. Starka skäl syntes utskottet tala för att den otidsenliga lösdrivarlagen, som till hela sin anda står i dålig överensstämmelse med den moderna synen på strafflagstiftning och socialvård, bör få helt försvinna. Såvitt utskottet kunnat bedöma måste den dock ersättas av andra möjligheter till ingripanden. Utskottet har inte ansett sig böra gå närmare in på frågan hur dessa bör utformas. Det är enligt utskottets uppfattning inte givet att utredningsarbetet skall utmynna i endast ett förslag till lag, avsedd att träda i stället för den gamla lösdrivarlagen. Det kan sålunda tänkas att förslag bör framläggas exempelvis till ett flertal författningar på olika områden, till ändringar i strafflagstiftningen eller till andra åtgärder än lagstiftning. Huvudsyftet borde vara att åstadkomma ökade möjligheter till effektiva ingripanden vad gäller såväl det förebyggande arbetet som efterföljande omhändertaganden eller straffreaktioner beträffande parterna i prostitutionen.

Utskottet hemställde, att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle hemställa om utredning med uppgift att framlägga förslag till lagstiftning m. m. att ersätta den nu gällande lösdrivarlagen. Riksdagen fattade beslut i överensstämmelse med utskottets förslag.

I *1956 års polisverksamhetsutrednings* betänkande SOU 1958: 34 ägnades lösdrivarfrågan betydande uppmärksamhet. Utredningen konstaterade, att kriminaliteten under en följd av år befunnit sig i stark tillväxt och att denna utveckling kommer att fortsätta även i framtiden. Vidare har utredningen inhämtat, att prostitutionen är mycket utbredd. Detta gäller både den hetero- och den homosexuella prostitutionen. Det är framför allt två faktorer, som därvidlag inger oro. Prostitutionen har sålunda trängt djupt ner i de lägre åldersklasserna. Det är inte ovanligt att minderåriga pojkar och

flickor prostituerar sig. Och när så unga människor blivit invanda i ett asocialt levnadssätt, ter det sig ofta mycket problematiskt att återföra dem till ordnad livsföring. Prostitutionen ger dessutom ofta upphov till brott av olika slag såsom koppleri, misshandel, rån och stöld.

De upplysningar som erhållits berättigar enligt utredningens mening till antagande, att asocialiteten i stort sett företer samma utvecklingslinje som den egentliga brottsligheten.

Med hänsyn till de erfarenheter, som här antytts, fann utredningen det vara angeläget, att i allmänna polisinstruktionen infördes ett stadgande av innehåll, att polisen skall vara verksam till förebyggande även av asocialitet ävensom att det därvid åligger polisen att samarbeta med socialvårdsmyndighet och att till sådan myndighet göra anmälan om förhållanden, som påkallar dess åtgärder.

För att skapa garantier för en större effektivitet i det brottsförebyggande arbetet föreslog utredningen, att en bestämmelse infördes om skyldighet att i vissa polisdistrikt inrätta socialpolisavdelning. Utredningen framhöll, att en av de viktigaste uppgifter av polisiär natur, som en socialpolisavdelning har att fullgöra, är övervakningen av och ingripandet mot lösdrivarna. Utredningen har nämligen vid åtskilliga tillfällen under sitt arbete kunnat konstatera, att polismännen endast i obetydlig utsträckning ingriper mot asocialitet och andra missförhållanden, som erfarenhetsmässigt ger upphov till kriminalitet. Lösdrivarlagens bestämmelser har sålunda nästan helt kommit ur bruk i det praktiska polisarbetet.

Vad lösdrivarna beträffar ansåg sig utredningen kunna konstatera, att klientelet i huvudsak utgörs av prostituerade kvinnor och män och andra personer, som underlåter att försörja sig på hederligt sätt. Av erfarenhet vet man, att svår brottslighet ofta växer fram i denna krets av personer. Samhällsskyddet är därför i hög grad beroende av vad som kan åstadkommas för att förmå detta klientel till en mera ordnad livsföring. Utredningen kom till den uppfattningen att behov fortfarande föreligger av en lösdrivarlagstiftning.

Polisverksamhetsutredningens förslag ledde 1959 till att i allmänna polisinstruktionen infördes ett stadgande om samarbete mellan polisen och socialvårdens organ samt att cirkulär utfärdades *dels* till länsstyrelserna och de lokala polismyndigheterna om inrättande av socialpolis, *dels* till polismyndigheterna, socialvårdsmyndigheterna, skolmyndigheterna m. fl. om samarbete mellan dem i brottsförebyggande syfte.

Utredningen om administrativa frihetsberövanden lämnade den 30 juni 1960 betänkande med förslag till lag om socialdomstol (SOU 1960: 19). Förutom förslaget till lag om socialdomstol omfattar betänkandet flera andra lagförslag, däribland förslag till lag om ändring i vissa delar av lösdrivarlagen. Förslaget avser i första hand åtgärder för att öka rättssäkerhetsgarantierna vid handläggningen på länsplanet av mål om administra-

tiva frihetsberövanden beträffande alkoholmissbrukare, barn och ungdom, försumliga försörjare, lösdrivare samt sådana psykiskt efterblivna, vilka inskrivs vid särskola eller vårdanstalt. För handläggningen av dylika mål föreslår utredningen att särskilda socialdomstolar inrättas inom varje län och inom Stockholms stad. Socialdomstol skall vara organiserad såsom en kollegial förvaltningsdomstol med en domarkompetent jurist såsom ordförande och två lekmän med erfarenhet i allmänna värv såsom bisittare. Utredningens majoritet föreslår, att socialdomstolen organiseras inom länsstyrelserna och överståthållarämbetet med landssekreteraren eller dennes ställföreträdare, resp. överståthållaren eller kanslidirektör, såsom ordförande. En minoritet inom utredningen föreslår, att socialdomstolen skall ha en fristående ställning med en ordförande, vilken bör vara eller ha varit ordinarie innehavare av domarämbete.

Utredningen — som inte haft i uppdrag att gå in på frågan om de materiella grunderna för administrativa frihetsberövanden — utgår vid sin behandling av rättssäkerhetsfrågorna från lösdrivarlagens nuvarande bestämmelser och föreslår ändringar däri, som äger samband med förslaget att socialdomstol skall överta länsstyrelses nuvarande funktioner på detta område.

Vid remissbehandlingen av förslaget framkom delade meningar om behovet av särskilda socialdomstolar. Vilken myndighet som än kommer att anförtros hithörande ärenden är samtliga remissmyndigheter likväl ense om att förfarandet bör reformeras för att bättre tillgodose den enskildes rättssäkerhetsanspråk. Tvångsarbete anses inte böra få ådömas utan att den enskilde blivit läkarundersökt och personligen hörd i målet. Om häktningen behålls, erinras om att häktningstiden måste få tillgodoräknas den dömde; eljest blir besvärsrätten inte en fullvärdig rättssäkerhetsgaranti. Allmänt vitsordas, att behovet av biträde är framträdande i lösdrivarärenden.

Behovet av särlagstiftning om samhällsfarlig asocialitet

Utredningsmannen

Asocialitetsklientelet

Utredningsmannen framhåller, att vid behandlingen av lösdrivarproblemet har särskilt under det senaste decenniet ifrågasatts huruvida numera över huvud taget något behov föreligger av en lösdriverilagstiftning. Det har därför synts angeläget att vinna klarhet om i vilken utsträckning gällande lösdrivarlag tillämpas och om karaktären av det asociala klientelet.

En statistisk undersökning, som utredningsmannen låtit företa beträffande utvecklingen 1945—1959, redovisas i två tabeller, som åskådliggör antalet anhållanden enligt lösdrivarlagen på följande sätt.

År	Totala antalet anhållanden		Anhållanden avseende personer mellan 21 och 25 år			
			Antal		Procent	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
1945	729	376	113	74	15,5	19,7
1950	634	199	124	64	19,6	32,2
1951	261	103	63	47	24,1	45,6
1954	239	235	54	119	22,6	50,6
1957	446	233	84	101	18,8	43,3
1959	244	193	75	65	30,7	33,7

År	Totala antalet anhållanden					
	Stockholm, Göteborg, Malmö		Övriga städer över 50 000		Riket i övrigt	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
1945	567	366	109	9	53	1
1950	559	194	60	2	15	3
1951	232	100	15	1	14	2
1954	199	229	27	6	13	0
1957	269	220	171	13	6	0
1959	167	181	68	12	9	0

Av de sålunda i hela riket anhållna blev motsvarande år följande antal offentligt varnade och dömda till tvångsarbete.

År	Offentlig varning		Tvångsarbete	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
1945	152	58	45	11
1950	62	26	23	17
1951	8	11	5	2
1954	29	52	2	12
1957	83	60	11	15
1959	43	51	12	16

Av de statistiska uppgifterna framgår otvetydigt, att lösdriveriet, sådant det avspeglar sig i tillämpningen av lösdrivarlagen, numera i allt väsentligt är en storstadsföreteelse. Därutöver visar uppgifterna, att den i januari månad 1951 från inrikesdepartementet utsända promemorian i stort sett fått avsedd återhållande effekt. Denna var särskilt klart markerad redan nämnda år. Även om efter år 1951 en ökning av antalet anhållanden kan konstateras — framför allt under år 1957 — har antalet anhållanden inte något år under 1950-talet stigit till 1945 års höga nivå. Det sagda gäller i huvudsak även åtgärden offentlig varning. Antalet kvinnor som dömts till tvångsarbete visar däremot en klar stegring efter 1951. Ett markant drag

i utvecklingen är ökningen efter 1945 av andelen anhållna kvinnor i åldern 21—25 år. Speciellt hög var denna andel under förra delen av 1950-talet, då 40—50 procent av de anhållna kvinnorna befann sig i denna ålder mot 20—30 procent under senare delen av 1940-talet. Andelen ungdomar i angivna åldrar utgjorde 1959 inom vardera gruppen män och kvinnor inte mindre än cirka en tredjedel av hela klientelet.

Av den statistiska undersökningen framgår också vilka andra åtgärder än varning och tvångsarbete som följt efter ett anhållande. Överlämnande till socialvård (sjukvård) har blivit en allt vanligare åtgärd i överensstämmelse med riktlinjerna i förutnämnda departementspromemoria. Medan under åren 1945—1947 av männen 10 procent och av kvinnorna 3 procent hänvisades till socialvårdande eller sjukvårdande myndighet, blev under åren 1957—1959 inte mindre än 32 procent av männen och 15 procent av kvinnorna föremål för motsvarande åtgärd.

Att lösdrivarlagen i praxis av olika skäl kommit till allt mindre användning innebär emellertid enligt utredningsmannen inte att asocialiteten skulle ha upphört att utgöra ett allvarligt samhällsproblem.

Mot lösdrivarlagens minskade användning svarar åtminstone delvis en vidgad tillämpning av annan lagstiftning, som söker komma till rätta med asocialitet genom att rikta in sig på grunden till den asociala livsföringen. Till denna lagstiftning hör i viss utsträckning sinnessjuklagen men kanske främst nykterhetsvårdslagen. Utanför det statistiska materialet rörande lösdrivarlagens tillämpning faller sålunda bland annat nykterhetsvårdens klientel, som omfattar ett inte ringa antal personer av lösdrivartyp. Dessa återfinns framför allt bland dem som omhändertagits enligt specialindikationen »upprepade fylleriförseelser» men inbegriper även — ehuru i mindre utsträckning — sådana på vilka indikationen »kringflackande liv» ansetts tillämplig.

Samstämmiga vittnesbörd från ett flertal på olika områden verksamma myndigheter ger även vid handen, att asocialiteten i själva verket kommit att utgöra ett alltmera brännande problem, vilket samhället saknar såväl legala möjligheter som resurser för att helt kunna bemästra. Ett påtagligt sådant vittnesbörd utgör den förstärkning av polisens resurser i Stockholm, Göteborg och Malmö som myndigheterna i dessa städer nödgades vidtaga i mitten av 1950-talet för att kunna hålla gatuprostitution och annan svårare asocialitet inom rimliga gränser. Andra sådana vittnesbörd utgör *dels* polisverksamhetsutredningens beskrivning av storstädernas lösdrivarklientel, *dels* remissmyndigheternas uttalanden om prostitutionens utbredning och former i anslutning till motionerna vid 1958 års A-riksdag om denna företeelse.

Svaren på en förfrågan som utredningsmannen i början av år 1961 riktade till polismyndigheterna och socialvårdscheferna i rikets större städer ger också klart belägg för att asocialiteten i dess nuvarande svåra former från ansvarigt håll uppfattas såsom ett allvarligt samhällsproblem. Allmänt

sett synes särskilt alkoholmissbruket och spritlangningen ha ökat, och den illegala handeln med narkotika har tillkommit som ett nytt oroande moment i den asociala livsföring som det här är fråga om. Man konstaterar på sina håll en tydlig förskjutning av lösdriveriet mot lägre åldersgrupper och en mera elakartad karaktär av de större städernas stationära lösdrivarklientel. Erfarenheten anses visa, att svår brottslighet ofta har sin rot i lösdrivarnas krets, och man befarar, att asocialiteten följer samma allvarliga utvecklingslinje som den egentliga brottsligheten, vilken under en följd av år befunnit sig i stark tillväxt och tenderar att öka.

Sammanfattningsvis uttalar utredningsmannen om utvecklingen efter mitten av 1940-talet av den asocialitet som i allmänhet förknippas med lösdriveri, att landsbygdens ofta oförargliga luffare nästan helt försvunnit för att efterträdas av ett till storstäderna koncentrerat stationärt asocialitetsklientel, sannolikt mindre omfattande än det tidigare lösdrivarklientelet men betydligt samhällsfarligare. De mera svårartade fallen återfinns framför allt i storstädernas träskområden, vilka enligt erfarenhet utgör grogrund för kriminalitet och vilka torde utgöra det huvudsakliga rekryteringsunderlaget även för ungdomsasocialiteten. Klientelet företer i stor utsträckning tecken på psykiska avvikelser från det normala (psykopati eller sociopati). Alkoholmissbruk är vanligt. Prostitution i förening med grov kriminalitet synes utgöra ett allvarligt och vanligt inslag i bilden, varjämte bettleri på sina håll bedrivs i utmanande former eller på ett påträngande sätt. Synnerligen betänklig är den från flera håll påvisade tendensen hos asocialiteten att tränga ned i allt yngre åldersgrupper. Till de mera samhällsfarliga elementen ansluter sig över ett flytande gränsområde ett stort antal förslummade och djupt förkomna människor, vilka främst behöver vård i en eller annan form men som antingen inte kan beredas eller inte vill mottaga hjälp från samhällets sida.

Utredningsmannen framhåller, att enighet råder om att det är nödvändigt för samhället att på ett eller annat sätt ingripa mot de allvarligare formerna av asocialitet och om att lösdrivarlagen är alltför föråldrad och bristfällig för att längre kunna få utgöra ett instrument för samhället i dess bekämpande av asocialiteten. När det gäller frågan på vilket sätt lösdrivarlagstiftningen bör reformeras går meningarna emellertid isär. På vissa håll hyser man den uppfattningen, att asocialitet i huvudsak kan bemästras inom befintliga, i erforderlig omfattning utbyggda medicinska och sociala vårdformer samt genom kriminalisering av vissa yttringar av lösdriveri. På andra håll hävdar man med styrka, att en ny generell lagstiftning rörande asocialitet erfordras vid sidan av de ingripanden som kan göras inom barnavården, nykterhetsvården och mentalsjukvården. Det finns också de som anser att en särlagstiftning väl behövs beträffande annan asocialitet än prostitution men att ingripande mot prostitutionen bör ske endast inom ramen för redan befintlig vårdlagstiftning.

För att kunna taga ställning till frågan, huruvida någon särlagstiftning

rörande asocialitet alltjämt behövs, måste man först söka bilda sig en uppfattning om *restklientelets* storlek och karaktär. Med restklientelet menar utredningsmannen personer, vilkas asocialitet är av så allvarlig art, att samhället inte rimligen kan förhålla sig passivt därtill, men som inte heller skulle kunna omhändertagas inom befintliga vårdformer (främst nykterhetsvården, mentalsjukvården eller kriminalvården), om lösdrivarlagen upphävdes utan att ersättas med en modern särlagstiftning rörande asocialitet.

Härefter granskar utredningsmannen så som närmare framgår av nästa avsnitt de nuvarande möjligheterna att inom de olika vårdområdena komma till rätta med asocialitet och prövar i samband därmed i vad mån det skulle vara möjligt att nu genomföra lagändringar eller andra reformer på vårdområdena i syfte att få dessa att omfatta restklientelet.

Angränsande vårdområden

Företagna klientelundersökningar visar enligt utredningsmannen att många lösdrivare och prostituerade kan hänföras till den stora grupp själsligt abnorma som brukar sammanföras under den gemensamma beteckningen p s y k o p a t e r.

Frågan om möjligheterna att bereda psykopater vård har för det första en formell sida, som avser de lagliga förutsättningarna för sådan vård. Efter att ha erinrat om att psykopatvårdsutredningens förslag blev utsatt för kritik och om att förevarande fråga för närvarande utreds av sinnessjuklagstiftningskommittén, som väntas föreslå en ny lag om mentalsjukvård, finner utredningsmannen att man med hänsyn till föreliggande erfarenheter inte bör överskatta de lagliga möjligheterna att framdeles i större omfattning än nu bereda psykopater tillhörande det asociala klientelet mentalsjukvård. Intagning på mentalsjukhus måste ske med stöd av vårdattest, som i många fall inte anses kunna medicinskt motiveras, då symtom på egentlig sinnessjukdom inte alltid föreligger. Även om sådan attest utfärdas och intagning på sjukhus kommer till stånd, visar det sig ofta efter kort tid att sjukvårdsläkaren finner behov av sjukhusvård inte längre föreligga. I och för sig torde detta förhållande inte ändras genom tillkomsten av en ny mentalsjukvårdslag. Man kan nämligen inte gärna uppge det naturliga kravet på att vårdbehovet måste vara medicinskt indicerat, om mentalsjukvård skall kunna komma i fråga. I den mån särskilda psykopatsjukhus skapas, som medger differentierad vård inom sinnessjukvårdens ram av sinnessjuka i egentlig mening och psykopater, bör man emellertid kunna räkna med att psykopatvård i större omfattning än nu kommer att framstå såsom medicinskt motiverad.

Härefter undersöker utredningsmannen den andra sidan av psykopatvårdsfrågan, nämligen i vilken utsträckning mentalsjukvården mot bakgrunden av nuvarande resurser och utbyggnadsplaner kan förväntas motta vårdbehövande psykopater tillhörande det asociala klientel, som samhället

på ett eller annat sätt genom aktiva åtgärder måste dra försorg om. Han finner att utsikterna för närvarande inte är gynnsamma för att inom överskådlig tid kunna bereda mentalsjukvård åt vårdbehövande psykopater, tillhörande det allmänt asociala klientelet. Redan därav att vårdbehovet rimligen måste vara medicinskt indicerat för att mentalsjukvård skall kunna komma i fråga torde följa, att många psykopater inte hör hemma ens under en fullt utbyggd mentalsjukvård. För många personer inom de särskilt i storstäderna befintliga skikten av socialt svårt förkomna med inslag av kriminalitet och svårare asocialitet torde ett medicinskt betingat vårdbehov över huvud taget inte kunna påvisas. Utredningsmannen yttrar vidare härom.

Sannolikt kommer det att dröja länge, innan mentalsjukvården utbyggts i sådan omfattning, att de psykopater som är i behov av mentalsjukvård också kan mottagas på sinnessjukhus eller psykopatsjukhus. Enligt beslut av statsmakterna uppföres för närvarande visserligen ett första psykopatsjukhus i Katrineholm, men detta torde huvudsakligen komma att beläggas med sådant manligt psykopatklientel vilket redan nu belastar mentalsjukvården. Frågan om det fortsatta utbyggandet av psykopatvården står öppen, och i dagens situation kan man inte skönja en tidpunkt, då socialvårdens manliga och kvinnliga psykopatklitentel skulle kunna omhändertagas inom mentalsjukvården. Allvaret i situationen understryks därav, att det grovt asociala klientelet numera i huvudsak koncentrerats till Stockholm, Göteborg och Malmö. Dessa städer är avtalsenligt skyldiga att svara för vården av andra psykopater än straffriförklarade samt vissa svårskötta och opålitliga. Det kan inte förväntas, att städerna bygger ut sin mentalsjukvård till att omfatta även särskild psykopatvård, förrän slutlig ställning tagits till frågan om huvudmannaskapet och därtill hörande gränsdragningsproblem.

Mot bakgrunden av en redogörelse för 1948 års lösdriveriutrednings och 1956 års nykterhetsvårdsutrednings (SOU 1961:58) förslag konstaterar utredningsmannen att 1954 års lag om nykterhetsvård erbjuder stora möjligheter att ingripa mot allmänt asociala människor, vilka med sin asociala livsföring förenar alkoholmissbruk. Möjligheten att i fråga om lösdrivarklientelet anlita nykterhetsvårdande åtgärder har också tillvaratagits i ökad omfattning under 1950-talet, alltsedan i den tidigare nämnda promemorian från inrikesdepartementet i anslutning till 1950 års ändringar i lösdrivarlagen manades till återhållsamhet med lagens tillämpning. Denna utveckling bestyrkes klart av uttalanden i olika sammanhang från polismyndigheter och socialvårdande myndigheter och av att nykterhetsvårdsutredningen funnit sig föranlåten att särskilt uppmärksamma här ifrågavarande klientel.

Av det anförda följer emellertid enligt utredningsmannen inte att nykterhetsvårdande åtgärder skulle stå till förfogande i obegränsad utsträckning för alkoholmissbrukarna bland det allmänt asociala klientelet, så att inom denna grupp inte skulle finnas något restklientel. Skälen för denna uppfattning utvecklar utredningsmannen på följande sätt.

Till en början är härvidlag att märka, att inte alla alkoholmissbrukande asociala förtär alkoholdrycker i sådana kvantiteter och så vanemässigt, att hemfallenhet föreligger, vilket utgör en första förutsättning för att tvångsingripande skall kunna äga rum. Vid detta bedömande har hänsyn tagits till den omständigheten, att det synes vara en i praxis godtagen ståndpunkt att man, om den sociala skadan är allvarlig, inte synes fordra lika kvalificerat alkoholmissbruk för att hemfallenhet skall anses föreligga som i ett fall, då en angiven skadeverkan visserligen föreligger men inte är så utpräglad. Därjämte måste man hålla i sikte den allmänna tendensen för närvarande inom nykterhetsvården att skjuta tvångsåtgärderna i bakgrunden till förmån för öppna och frivilliga vårdformer, vilken tendens föranlett nykterhetsvårdsutredningen att föreslå en väsentlig minskning av den statliga anstaltsorganisationen. Även ett godtagande av detta förslag måste leda till begränsade möjligheter att tillämpa nykterhetsvårdslagen på människor med allmänt asocial livsföring, eftersom dessa sällan är villiga att medverka till rent frivilliga åtgärder. Då det inte torde vara en framkomlig väg att kriminalisera vissa former av bettleri erbjuder sig inte heller några ökade möjligheter att med anlitande av villkorlig dom åstadkomma erforderligt påtryckningsmedel för att förmå allmänt asociala bettlare, som tillika är alkoholmissbrukare, att underkasta sig nykterhetsvårdande åtgärd.

Till sist uppmärksammar utredningsmannen, att nykterhetsvårdsutredningen ställt sig tveksam till lämpligheten och effektiviteten av korrigerande åtgärder inom nykterhetsvårdens ram för sådana asociala människor, hos vilka visserligen ett mer eller mindre utvecklat alkoholmissbruk kan motivera åtgärder enligt nykterhetsvårdslagen, men där missbruket inte har karaktären av centralt personligt problem utan snarare kan uppfattas som en biföreteelse till individens allmänna sociala missanpassning. Ett sådant klientel torde i inte ringa utsträckning ha hänvisats till nykterhetsvården såsom en direkt följd av den tidigare nämnda departementspromemorian. Utredningsmannen ifrågasätter, huruvida man inte härvid för att över huvud taget få ett samhällsingripande till stånd pressat nykterhetsvårdslagens generalindikation mera än vad som kan anses rimligt från renodlat nykterhetsvårdande synpunkter. Under alla förhållanden torde nykterhetsvårdens företrädare kunna resa befogade anspråk på att inte behöva inom denna vårdform mottaga allmänt asociala människor, vilkas alkoholmissbruk inte är av den omfattning och art att nykterhetsvård framstår såsom en adekvat hjälpform.

Utredningsmannens slutsats blir att det inte låter sig göra att fixera någon gräns för nykterhetsvården i fråga om de allmänt asociala alkoholmissbrukarna men att det inom detta skikt även framdeles otvivelaktigt kommer att finnas ett inte ringa antal, som varken kan eller bör omhändertagas inom nykterhetsvården.

Om man bortser från försumliga försörjare, bereder 1956 års lag om s o c i a l h j ä l p för närvarande inte möjlighet att omhänderta individer tillhörande lösdrivarklientelet, vilkas asocialitet är av så svår natur att

tvångsåtgärder är ofrånkomliga. Utredningsmannen diskuterar emellertid möjligheten att efter mönster av barnavårdslagen ge socialnämnd befogenhet att ingripa med erforderliga åtgärder mot ett asocialt vuxenklientel. Han finner emellertid att starka invändningar av såväl principiell som praktisk natur kan resas mot att beträda en sådan väg.

Mot vuxna människor kan sålunda i allmänhet inte komma i fråga att tillgripa tvångsåtgärder, förrän asocialiteten blivit manifest och nått den grad av samhällsfarlighet som motiverar ingripande från samhälleliga skyddssynpunkter. Tvångsåtgärder mot en vuxen människa måste vidare — i den mån tvångsingripande motiveras av asocialitet — grundas endast på dennas egen asociala livsföring. Över huvud taget föreligger beträffande det asociala vuxenklientelet inte samma förutsättningar för ett intimt samband mellan förebyggande åtgärder, hjälpåtgärder och tvångsåtgärder som i fråga om barnavårdsklientelet. Förverkligades tanken att utforma lagstiftningen rörande vuxna asociala på huvudsakligen samma sätt som barnavårdslagen, skulle detta dessutom innebära återgång till tillståndet på fattigvårdslagens tid, då bettlare och lösdrivare mot sin vilja kunde intagas och kvarhållas på fattigvårdsanstalt.

Gentemot den här tänkta lösningen invänder utredningsmannen dessutom, att det måste vara en polisiär och inte en socialvårdande uppgift att hålla uppsikt över det asociala vuxenklientelet. Inte heller på denna punkt synes barnavårdslagen kunna tagas till förebild. Uppsikt över vuxna människor kan i ett fritt samhälle inte komma i fråga i tillnärmelsevis samma utsträckning som i fråga om barn, och det allmänt asociala vuxenklientelet kan rimligen inte stå under tillsyn av offentligt organ i vidare mån än som förestavas av samhälleliga skyddssynpunkter. Uppsikten över vuxna allmänt asociala människor måste följaktligen begränsas till det verkligt gravt asociala klientelet, och för en sådan uppgift står intet annat samhällsorgan till buds än polisen. Det är nämligen här i stor utsträckning fråga om ensamstående personer utan social anknytning, vilka parasiterar på andra och för ett undandraget liv, och det är i vart fall svårt att tänka sig att socialnämnderna vid sidan av sin allmänna biståndsverksamhet skulle kunna fullgöra övervakningsfunktionen med erforderlig effektivitet. Frågan om behovet av frihetsberövande måste prövas främst från samhälleliga skyddssynpunkter och det varken är eller kan vara en socialvårdande uppgift att verkställa en dylik prövning. Från allmänt socialvårdande synpunkter måste det i stället te sig angeläget att man undviker att utrusta ett organ, som har till uppgift att hjälpa människor, med befogenhet att vidtaga även tvångsåtgärder. Erfarenheten visar att risken för tvångsingripande minskar benägenheten hos verkligt hjälpbehövande människor med social belastning att vända sig till ett på angivet sätt med dubbla funktioner utrustat samhällsorgan. Beträffande det allmänt asociala klientelet skulle den här diskuterade ordningen följaktligen kunna leda till ökad benägen-

het för hjälpbehövande att undandraga sig samhällets uppmärksamhet och bistånd. Svårigheterna att i ett tidigt skede komma till rätta med olika yttringar av asocial livsföring skulle bli större och samhället skulle försättas i ett försämrat utgångsläge vid bekämpande av de mera svårartade formerna av asocialitet.

Den upprustning som för närvarande förestår inom området för kriminalvård i frihet måste, framhåller utredningsmannen, väntas öka möjligheterna till resocialisering av den grupp inom asocialitetsklientelet, som erhåller villkorlig dom (skyddstillsyn) eller utskrivs villkorligt från fångvårdsanstalt. Gruppen är emellertid så liten att den väntade förstärkningen av den öppna kriminalvårdens resurser inte i nämnvärd mån synes kunna påverka ställningstagandet till frågan om en särlagstiftning för det allmänt asociala klientelet alltjämt behövs.

Kriminaliseringsfrågan

Utredningsmannen erinrar om att 1948 års lösdriveriutrednings förslag om kriminalisering av bettleri utsattes för stark kritik från skilda håll och finner för sin del kritiken i hög grad befogad. Bettleriet är, framhåller utredningsmannen, långtifrån alltid någon företeelse, som kräver samhällets ingripande, och efter tillkomsten av socialhjälpslagen får det anses uteslutet att på grund av bettleri tvångsomhändertaga lösdrivande bettlare på ålderdomshem, även om tvånget skulle begränsas till det indirekta påtryckningsmedel som en föreskrift härom i samband med villkorlig dom skulle innebära. Då därtill kommer, att brottsbalken inte upptar någon bestämmelse om bettleri, måste frågan om behovet av särlagstiftning rörande asocialitet tydligen i dagens läge bedömas med den utgångspunkten att man inte kan räkna med möjligheten att kriminalisera bettleriet.

Med hänsyn till vad som förekommit i samband med barnavårdslagens och brottsbalkens tillkomst kan det enligt utredningsmannen inte övervägas vare sig att kriminalisera prostitutionen som sådan eller att som lösdriveriutredningen föreslog genom utvidgning av barnavårdslagens tillämpningsområde tillgripa samhällsvård mot unga prostituerade i åldrarna 21—23 år.

Även om brottsbalken kommer att ge samhället större möjligheter än hittills att på straffrättslig väg ingripa mot särskilt samhällsfarliga yttringar av prostitution — bl. a. koppleri och sutenörskap — får man likväl enligt utredningsmannen inte överskatta betydelsen av att det straffbara området beträffande sedlighetsbrotten utvidgats. Brottsbalken präglas nämligen medvetet av stor återhållsamhet i fråga om kriminalisering av prostitutionens yttringar, eftersom i förarbetena lösdriveriet ansetts böra bekämpas i första hand med andra medel.

Upphäves lösdrivarlagen utan att ersättas med motsvarande särlagstiftning på det här aktuella området, skulle samhället sålunda utom tillämp-

ningsområdet för barnavårdslagen avhända sig möjligheten att ingripa mot prostitutionen som sådan. Endast i begränsad utsträckning synes för vuxna prostituerade andra vårdformer kunna komma i fråga, såsom psykopatvård, nykterhetsvård, kriminalvård. Restklientelet bland de prostituerade skulle bli betydande. Även gatuprostitutionen skulle tydligen i stor utsträckning få försiggå ostörd, eftersom större svårigheter inte torde föreligga vare sig för de prostituerade eller för deras kunder att undvika det störande och anstötliga uppträdande som skall utgöra förutsättning för ingripande mot dem i straffrättslig väg. Då särskilt gatuprostitutionen utgör ett allvarligt samhällsont med verkningar långt utöver prostitutionsproblemet som sådant — den yttre fasaden anses relativt godartad i förhållande till den verklighet den döljer — måste det väcka betänkligheter, om samhället skulle ställas i situationen att inte ens kunna ingripa mot denna form av prostitution. Mot bakgrunden av att åtskilliga av de prostituerade befinner sig i åldern 21—25 år måste det dessutom te sig särskilt betänkligt med en utveckling, varigenom samhället skulle avhända sig möjligheten att enbart på grund av deras levnadssätt ingripa mot prostituerade över 21 år samtidigt som dessa inte skulle erhålla det större skydd mot sutenörer som brottsbalken bereder de underåriga.

Jämsides med att lösdriveriet alltmer blivit en storstadsföreteelse har det på olika sätt ändrat karaktär. En sådan förändring utgör, framhåller utredningsmannen, det ökade inslag av kriminalitet som enligt samstämmiga vittnesbörd från myndigheterna i rikets större städer numera kan konstateras i livet i dessa städers »träskområden», där de mera samhällsfarliga elementen företrädesvis uppehåller sig. Ju grövre former brottsligheten tar sig, desto större bör visserligen möjligheterna bli att genom straffrättsliga ingripanden komma till rätta även med den asociala livsföringen i övrigt, eftersom svårare brott i allmänhet både blir uppdagade och för gärningsmannen leder till en individualpreventivt inriktad kriminalvård. Vad som i detta sammanhang är ägnat att inge den största oron är emellertid de mera svåråtkomliga typer av brottslighet som enligt tillgängliga uppgifter utgör ett allt vanligare inslag i storstadsasocialiteten, såsom spritlangning, illegal narkotikahandel, småstölder, bedrägliga beteenden. Sådan brottslighet kommer endast i begränsad utsträckning till polisens kännedom, och vad som i så fall uppdagas är ofta en enstaka gärning, som förskyller endast böter eller på sin höjd ett kortvarigt frihetsstraff. Den enstaka gärningen ter sig vanligen föga allvarlig mot bakgrunden av individens asociala livsföring sedd i dess helhet. Storstädernas träskområden drar i allt större utsträckning till sig ungdom på glid och den ungdom som en gång infångats i dessa områdens asociala miljöer riskerar att sjunka så djupt i kriminalitet och asocialitet att resocialiseringsmöjligheterna helt äventyras. Inte minst med hänsyn härtill måste man noga beakta de begränsade möjligheterna att med hjälp av strafflagstiftningen ingripa mot aso-

cialiteten i storstäderna, då man tar ställning till frågan om behovet av en särlagstiftning på området.

Utredningsmannens slutsats

Av den i det föregående i korthet refererade redogörelsen för olika möjligheter att komma till rätta med asocialiteten finner utredningsmannen framgå, att det allmänt asociala klientelet, framför allt i storstäderna, rymmer element av så samhällsfarlig natur att samhället på något sätt måste ingripa mot dessa men att klientelet endast i begränsad omfattning kan omhändertagas inom sjuk- eller socialvården eller bli föremål för straffrättslig behandling. I den mån legala förutsättningar för omhändertagande inom angivna vårdområden föreligger, ger undersökningarna vidare vid handen att i och för sig tillämplig vårdform inte alltid kan erbjuda den adekvata behandlingen.

Utredningsmannens slutsats blir därför att en särskild lagstiftning rörande asocialitet alltjämt behövs.

Remissyttrandena

Allmänna synpunkter på asocialitetsklientelet och på behovet av särlagstiftning

En allmän uppfattning hos remissinstanserna är att det förekommer ett klientel av samhällsfarliga asociala, mot vilka samhället måste ha möjligheter att inskrida med olika medel. När det gäller att välja dessa medel råder till en början enighet om att lösdrivarlagen inte längre är lämplig. Om denna lag fäller *styrelsen för Sveriges advokatsamfund* det omdömet att den är otillfredsställande beträffande såväl förutsättningar och förfarande som rättssäkerhetsgarantier för den enskilde. *Anstaltsnämnden vid fångvårdsanstalten Hinseberg* säger sig ha under många år kunnat konstatera en mycket ojämn och stundom tillsynes godtycklig tillämpning av lagen. Åt en sådan uppfattning ger även *Örebro läns landstings förvaltningsutskott* uttryck.

Det alldeles övervägande antalet remissinstanser ansluter sig till utredningsmannens slutsats, att sjuk- och socialvård samt lagföring för brott inte erbjuder tillräckliga möjligheter att komma till rätta med de samhällsfarliga asociala och att därför en särlagstiftning alltjämt behövs. En gemensam förutsättning för i det närmaste alla remissorgan, som mer eller mindre starkt biträder denna uppfattning, är att en särlagstiftning måste vara av sekundär art och endast får användas när andra medel visat sig otillräckliga. I ett stort antal av dessa yttranden föreslås vidare, främst i syfte att ytterligare stärka rättssäkerheten, olika ändringar i utredningsmannens förslag, vilket emellertid i stort sett anses kunna läggas till grund för lagstiftning.

Bland de remissorgan, som anser särlagstiftning nödvändig eller ofrånkomlig, märks *hovrätten för Västra Sverige, riksåklagarämbetet, fångvårdsstyrelsen, medicinalstyrelsen, socialstyrelsens majoritet, förvaltningsdomstolskommittén, sinnessjuklagstiftningskommittén, överståthållarämbetet* och *länsstyrelserna* utom en, som ej yttrar sig härom, *fjorton landstings förvaltningsutskott, så gott som alla hörda statsåklagare, poliskammare och polischefer,* däribland alla i de större städerna, *sju länsnykterhetsnämnder* av de åtta som yttrat sig, *det stora flertalet stadsfullmäktige, socialnämnder och nykterhetsnämnder, svenska landstingsförbundet, svenska socialvårdsförbundet, svenska nykterhetsvårdsförbundet* och *svenska läkaresällskapet.*

Flera av dessa remissinstanser uppehåller sig vid asocialitetens yttringar och understryker dess vådor för ungdomen. *Hovrätten för Västra Sverige* framhåller att den år 1951 anbefallda restriktiva tillämpningen av lösdrivarlagen var en bidragande orsak till att det asociala klientelet i storstäderna ökade och att ordningen på gatorna försämrades. Både från samhällsskyddets synpunkt och med hänsyn till den ungdom, som riskerar att dragas in i miljöer där livsföringen med stor sannolikhet leder till kriminalitet, måste det enligt hovrättens mening vara angeläget att på ett så tidigt stadium som möjligt ingripa inte bara mot denna ungdom utan också mot de personer som drar ungdomen till sig och sin asociala livsföring. Även om det från principiell synpunkt vore mest tilltalande om samhället kunde begränsa sina åtgärder mot asocial livsföring till skilda vårdformer och viss kriminalisering anser hovrätten de nämnda olägenheterna ej kunna undanröjas utan särlagstiftning. Asocialitetens tendens att tränga ner i allt yngre åldersgrupper med därav föranledd fara för ökad ungdomsbrottslighet understryks särskilt av *länsstyrelserna i Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs* samt *Gävleborgs län.*

Överståthållarämbetet erinrar om de svårigheter att upprätthålla ordningen på gatorna, som uppstod åren närmast efter 1951, och nämner därvid särskilt de s. k. Berzeliiparkskravallerna i Stockholm. Förhållandena blev så svårbemästrade att ämbetet i slutet av 1953 blev nödsakat att vidta åtgärder för att bättre utnyttja de möjligheter att omhänderta asociala personer som lösdrivarlagen dock alltjämt erbjöd.

Länsstyrelsen i Uppsala län menar att utredningsmannens förslag kanske inte kan åstadkomma några förbättringar när det gäller redan svårt infekterade storstäder men däremot verksamt bidra till att förhindra uppkomsten av mera omfattande stationär och klart samhällsfarlig asocialitet i därifrån hittills förskonade städer och samhällen. Tendenser till en utbredning av denna inte minst med hänsyn till ungdomens fostran betänkliga samhällssmitta har förmärkts, fortsätter länsstyrelsen, som framhåller som symtomatiskt att poliskammaren i Uppsala, som för kort tid sedan förordat att lösdrivarlagen upphävdes utan att ersättas av annan lag, i yttrande över föreliggande förslag tillstyrker särlagstiftning under motivering att man

i sin verksamhet mött företeelser mot vilka ett ingripande varit klart påkallat men där ett sådant inte varit möjligt med stöd av socialvårdslagarna. I de fall där asocialiteten tar sig uppenbart samhällsfarliga uttryck måste samhällsintresset anses obetingat kräva att de tongivande elementen för en tid oskadliggörs och det kan inte, i varje fall för närvarande, ske på annat sätt än att de berövas friheten. Länsstyrelsen kan inte finna annat än att utredningsmannen valt den enda väg som för närvarande står till buds. Det är enligt länsstyrelsen synnerligen angeläget att en lagstiftning enligt utredningsmannens förslag snarast kommer till stånd. Anser man sig böra avvakta den slutgiltiga lösningen av det problemkomplex som frågan om administrativa frihetsberövanden inrymmer, har man därmed bordlagt hela den föreliggande lagstiftningsfrågan. Ett uppskov kan vidare medföra att tillståndet på detta område kanske blir sådant att man för en upprensning måste i en inte avsedd utsträckning inrikta sig på att oskadliggöra i stället för att tillgripa hjälpåtgärder.

Följande skildring av det asociala klientelet lämnar *poliskammaren i Örebro.*

Dagligen och stundligen kommer polisen, åtminstone i de större och medelstora städerna, i direkt och indirekt kontakt med lösdriveriklientelet. Den patrullerande polispersonalen iakttager dem på gator, torg och i parker. De påträffas av personal från kriminalpolisens spaningsdetaljer och socialpolisens civilpatruller i kaféer, kojor, rivningshus, härbärgen m. m. Inträffar slagsmål, familjebråk m. m. finnas de med i bilden. Det s. k. restklientelet gör sig särskilt gällande i olika sammanhang. Även om detta restklientel i Örebro icke uppgår till mer än omkring hundratalet personer, kan klientelet likväl skapa en betydande olust och förorsaka en påtaglig samhällsfara. Ett ringa fåtal personer, tillhörande klientelet ifråga, kan t. ex. genom sin närvaro och sitt handlande på ett påtagligt sätt förvandla atmosfären på ett torg, i en park eller på ett kafé så att övriga samhällsmedborgare, som befinna sig på aktuell plats känna otrivsel, olust och en markerad osäkerhet. — — — Under årens lopp har i staden ett flertal kaféer måst stängas, sedan restklientelet »trängt sig in där» och »förstört kaféet». Dagligen begär medborgare i staden, att polisen skall ingripa. Framställningar härom kommer jämväl från kyrkliga, sociala och andra sammanslutningar och organ.

Några av de remissinstanser som anser en särlagstiftning nödvändig motiverar detta med den preventiva effekten. Hit hör *riksåklagarämbetet, länsstyrelserna i Kristianstads* och *Malmöhus län* samt *flera poliskammare.* Därvid framhålls att blotta vetskapen om att möjligheter finns till ingripande verkar avhållande på det samhällsfarliga asociala klientelet. *Poliskammaren i Stockholm* tillägger att de utredningar och undersökningar, som med stöd av en särskild lag förutsätts kunna ske utifrån ett berättigat individualpreventivt syfte, samtidigt ger polisen ingående kännedom om hela den asociala miljö i vilken samhällsfarliga beteenden och brottslighet har sin grund. *Poliskammaren i Hälsingborg* anser det inte möjligt att skapa den anbe-

fallda socialpolisverksamheten utan en särskild lag om samhällsfarlig asocialitet.

Länsstyrelsen i Kronobergs län konstaterar att flera av de utav 1948 års lösdriveriutredning angivna förutsättningarna för möjligheten att slopa lösdrivarlagen utan att ersätta den med annan särlagstiftning nu inte föreligger. Länsstyrelsen finner utredningsmannens uppfattning att särskild lagstiftning alltjämt behövs välgrundad. Med hänsyn härtill och till den oroväckande utveckling som vissa former av lösdriveri antagit framför allt i landets största städer, anser länsstyrelsen det angeläget att en sådan lagstiftning med det snaraste kommer till stånd och ersätter lösdrivarlagen.

Enligt *fångvårdsstyrelsens* mening bör man kunna utgå från att restklientelet kommer att minska avsevärt allteftersom behandlingsresurserna ökas främst inom nykterhets- och mentalsjukvården. Det skulle dock inte vara realistiskt att tro att det går att komma till rätta med hela asocialitetsproblemet inom dessa vårdområden, fortsätter styrelsen, som därför anser det svårt att komma ifrån utredningsmannens slutsats att en särskild lagstiftning rörande asocialitet alltjämt är nödvändig. En sådan lagstiftning kan godtagas om den begränsar sig till restklientelet och om tvångsåtgärd endast får tillgripas som en sista utväg. *Länsstyrelsen i Gotlands län* uttrycker en liknande uppfattning så, att även om restklientelet inte är stort och även om de faktiska möjligheterna att lämna behövlig vård i andra former i en framtid ökas, kvarstår dock, särskilt för de största städerna, behovet av en supplementär lagstiftning som ett yttersta medel till samhällelig reaktion mot personer med ett så samhällsskadligt levnadssätt att det inte rimligen kan och bör opåtalt tolereras.

I några yttranden framkommer önskemål om en mera ingående undersökning av restklientelet än den som utredningsmannen redovisat. Sålunda anser *socialstyrelsens majoritet* att det hade varit önskvärt att i vart fall för storstädernas vidkommande få fram en mer konkret beskrivning av restklientelet och ett försök till bedömning av dess storlek. Under nuvarande förhållanden föreligger, heter det vidare, inga hållpunkter för bedömning av storleken av det klientel som kan komma att beröras av den föreslagna lagstiftningen. Styrelsen, som åberopar att den genom sina olika vårdformer — främst nykterhets- och ungdomsvården — har en fortlöpande kontakt med asocialitetens yttringar, anser det likväl på grund av härvid vunna erfarenheter vara otvivelaktigt att det i storstäderna finns ett asocialt restklientel av sådan karaktär som vid lösdrivarlagens upphävande påkallar åtgärder enligt ny lagstiftning. En aktuellare social och medicinsk kartläggning av restklientelet hade också enligt *länsstyrelsen i Blekinge län* varit värdefull, och länsstyrelsen finner det i betänkandet redovisade resonemanget om behov av särlagstiftning ej helt övertygande. Länsstyrelsen vill dock med hänsyn till det uppenbara behovet av snara åtgärder

i syfte att komma till rätta med den samhällsfarliga asocialiteten inte motsätta sig särskild lagstiftning.

Att en ny särlagstiftning på detta område endast bör gälla under en begränsad tid understryks särskilt av *medicinalstyrelsen, förvaltningsdomstolskommittén* och *styrelsen för svenska stadsförbundet,* vilken finner utredningsmannens uttalanden om de angränsande vårdformernas otillräcklighet bärande endast under nu rådande förhållanden.

Svea hovrätt anser under vissa förutsättningar, som närmare redovisas i det följande, att behovet av samhällsskydd mot de olika inom lösdrivarklientelet förekommande elementen kan tillgodoses inom ramen för den sociala vårdlagstiftningen och kriminalvården. Trots detta motsätter sig hovrätten i dagens läge inte helt förslaget om särskild lagstiftning, eftersom den alltmer ökade förekomsten av ett till storstäderna koncentrerat asocialitetsklientel av samhällsfarlig beskaffenhet i förening med psykopatvårdens synnerligen bristfälliga resurser talar för att samhället för närvarande måhända inte kan undvara de möjligheter till tvångsomhändertagande som en särlagstiftning kan erbjuda. Också *styrelsen för Sveriges advokatsamfund* ställer sig mycket tveksam till behovet av särlagstiftning och yttrar.

Styrelsen har av utredningen icke blivit övertygad om behovet av att kunna intaga vissa kategorier av personer på arbetshem. Det måste i ett samhälle alltid finnas människor, som av en eller annan anledning icke kan inordnas i arbetslivet. Om de, som icke är helt arbetsdugliga, omhändertages eller stödjes av socialvården, och alla under tjuguett år — liksom alla åldringar — frånräknas samt mental- och alkoholistvård omhändertar de grupper, som redan nu måste räknas dit, återstår sannolikt blott ett ringa antal fall. Från dessa skall då avskiljas alla de som föredrar bohemlivet utan att genom sin livsföring störa sina medmänniskor. Kvar står då praktiskt taget endast gatuprostitutionen och om man över huvud taget tror sig om att kunna utrota den, vilket såsom historien visar hittills varit omöjligt, måste det problemet angripas från helt andra utgångspunkter. Brottsbalksförslaget innehåller bl. a. viss kriminalisering i dessa hänseenden. Att restklientelet i dag är mera omfattande än enbart de prostituerade, torde väl bero på att samhällets resurser framför allt på mentalvårdens område ännu icke utbyggts i tillfredsställande omfattning. När styrelsen därför i fortsättningen yttrar sig över lagförslaget är det med utgångspunkt från att lagen måhända ännu någon tid är nödvändig, att den endast sällan bör tillämpas och att det blott är en tidsfråga innan all så kallad lösdrivarlagstiftning definitivt upphört.

I några yttranden förordas uppskov med lösningen av lösdrivarfrågan. *Två reservanter i socialstyrelsen* anser sålunda fortsatt utredning i anslutning till empiriska undersökningar böra äga rum. *Östergötlands läns landstings förvaltningsutskott* anför som skäl för ett uppskov att brottsbalksförslaget (vid tidpunkten för yttrandet) ännu ej lagfästs, att verkningarna av de ökade vårdresurser som planeras för kriminalvård i frihet för närvarande inte kan bedömas samt att sinnessjuklagstiftningskommittén kan komma att klarlägga möjligheterna till psykopatvård. Skulle emellertid frågan om behovet av särlagstiftning inte lösas inom dessa områden, är utskottet böjt att till-

styrka utredningsmannens förslag. Liknande skäl för ett uppskov har *Blekinge läns landstings förvaltningsutskott,* som tillägger att statsmakterna ännu inte tagit ställning till nykterhetsvårdsutredningens förslag.

Riksåklagarämbetet och *besvärssakkunniga* väcker frågan om att låta lagstiftningen om samhällsfarlig asocialitet anstå till dess en allmän process för mål om administrativa frihetsberövanden eller en allmän lag om förvaltningsförfarandet kommit till stånd. *Socialnämnden i Visby* anser att en revidering av lösdrivarlagstiftningen bör ske i samband med en författningsmässig och administrativ samordning av socialvårdens huvudgrenar.

Länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län är inte övertygad om att det finns ett restklientel, vars storleks- och svårighetsgrad motiverar särlagstiftning. Under förutsättning att vårdgrenarna är utbyggda till full kapacitet anser länsnykterhetsnämnden sig inte kunna biträda förslaget om särlagstiftning. *Poliskammaren i Luleå* finner det egendomligt med en lagstiftning, som i stort sett skulle avse storstäderna och deras särförhållanden, samt ställer frågan om erforderligt underlag för särlagstiftning verkligen föreligger eller om inte hela restklientelet utgör en visserligen svårhanterbar och kvalificerad men dock inom socialvårdens ram hörande samhällsgrupp. Poliskammaren anser den föreslagna formen att komma till rätta med asocialiteten mindre lämplig då den i princip innebär ett återuppväckande av den ålderdomligaste och ur skilda läger mest kritiserade formen för administrativt frihetsberövande.

Att särskild lagstiftning rörande samhällsfarlig asocialitet inte bör finnas anser *stadsfullmäktige i Södertälje, nykterhetsnämnden i Eskilstuna, nykterhetsnämnden i Göteborg* samt *stadsfullmäktige, socialnämnden* och *nykterhetsnämnden i Trollhättan.* Dessa kommunala organ anser att asocialiteten kan bemästras inom ramen för medicinska och sociala vårdformer samt genom viss kriminalisering.

Angränsande vårdområden och kriminaliseringsfrågan

Olika vårdåtgärder och kriminalisering som medel att komma till rätta med asocialiteten behandlas mera ingående av flera remissinstanser, både av sådana som anser dessa medel tillräckliga och av sådana som har motsatt mening.

I fråga om psykopatvården understryker *hovrätten för Västra Sverige,* att vårdbehovet måste vara medicinskt motiverat för att asociala psykopater skall få omhändertagas för sådan vård, och tillägger att erfarenheten visat att det ofta är svårt att med säkerhet påvisa ett medicinskt betingat vårdbehov beträffande samhällsfarliga asociala. Hovrätten biträder därför utredningsmannens uppfattning om den begränsade möjligheten att omhänderta sådana personer inom psykopatvården. *Sinnessjuklagstiftningskommittén* framhåller att, även om psykopatvården i en framtid skulle utbyggas väsentligt, det inte torde bli möjligt att där omhänderta

någon större del av det åsyftade klientelet eller att eljest ingripa mot det med verksamma medel. Intagning på specialsjukhus för psykopater måste nämligen även i en ny mentalsjuklag vara grundad på medicinska skäl och kan inte få ske på uteslutande eller huvudsakligen sociala grunder. För flertalet personer av det åsyftade klientelet torde, säger kommittén vidare, sådana medicinska skäl som bör föranleda intagning inte kunna påvisas.

Också i yttrandena av *Malmöhus* och *Gävleborgs läns landstings förvaltningsutskott* och *svenska landstingsförbundet* understryks att det från sjukvården bestämt måste krävas att ett verkligt sjukvårdsbehov föreligger för att psykopatklientelet skall omhändertagas där.

Socialstyrelsen och *svenska socialvårdsförbundet* bekräftar utredningsmannens uppfattning att det för närvarande är ovisst när man kan skapa erforderliga vårdmöjligheter inom psykopatvården.

Hallands läns landstings förvaltningsutskott framhåller att de medicinska vårdformerna har begränsade möjligheter att bota samhällsfarlig asocialitet, att man inom dem söker att så långt som möjligt undvika klientelblandning samt att man intensivt arbetar på att i allmänhetens ögon ge mentalsjukvården samma ställning som kroppssjukvården. Från dessa synpunkter syns det utskottet uteslutet att de medicinska vårdformerna skulle vara tillräckliga för det klientel det här gäller.

Länsstyrelsen i Västmanlands län vill ge något större utrymme åt psykopatvård och uttalar härom.

Utredningsmannen varnar för överskattning av de framtida möjligheterna att bereda personer ur det asociala klientelet mentalsjukvård, i varje fall innan psykopatvården byggts ut. Eftersom man inte kan uppgiva kravet på att ett intagningsbeslut skall vara medicinskt indicerat, anses nämligen vårdattest för intagning inte kunna utfärdas, om sjukdomssymptom i egentlig mening saknas. Länsstyrelsen vill dock ifrågasätta om inte en betydande del av de asociala individerna bör betraktas som psykiskt skadade. Intagning av djupt förfallna människor på arbetshem måste i många fall betraktas som meningslös, om man utgår ifrån att syftet med intagningen skall vara socialt tillfrisknande. De bör i stället betraktas som vårdfall och bli föremål för medicinsk behandling, den enda behandling som möjligen kan tänkas ge resultat. Godtages denna uppfattning, får begreppet psykopat en något vidare innebörd än utredningsmannen synes ha avsett.

De skäl som anförts mot att åtgärder vidtages inom nykterhetsvården mot allmänt asociala människor, vilka med asocial livsföring förenar alkoholmissbruk, anser *Svea hovrätt* inte vara helt övertygande. Hovrätten yttrar härom.

Det torde sålunda vara synnerligen vanskligt att avgöra, huruvida ett alkoholmissbruk har karaktären av ett centralt personligt problem eller om det är att uppfatta endast som en följd av individens allmänna sociala missanpassning. Åtskillnaden synes i vart fall alltför diffus för att kunna tillmätas någon avgörande betydelse vid bestämmandet av det klientel, som bör omhändertagas inom nykterhetsvården. Att underlåta att ingripa med nykterhetsvårdande åtgärder i de fall, där ett medicinskt konstaterbart al-

koholmissbruk föreligger — särskilt om missbruket nått sådan omfattning att hemfallenhet föreligger — torde icke kunna försvaras med att vederbörandes allmänna livsföring är asocial. Hovrätten anser för sin del att någon tvekan icke råder därom, att för alkoholmissbrukande lösdrivare och prostituerade nykterhetsvård är lämpligare än varje ingripande enligt en särlagstiftning rörande asocialitet.

En liknande uppfattning tillkännager *länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län,* som finner det vanskligt att utskilja någon grupp alkoholmissbrukare — bortsett från mentalsjuka i behov av sjukvård — beträffande vilka nykterhetsvårdslagen, om den är tillämplig, inte i första hand skulle komma till användning. Inte ens utredningar i nykterhetsvårdsärenden ger i allmänhet en tillförlitlig bild av orsakssammanhangen mellan alkoholmissbruk och asocialt levnadssätt, tillägger nämnden, som anser att dessa orsakssammanhang uppmärksammas i ännu mindre grad i utredningar av annat slag.

I övrigt biträder de remissinstanser som särskilt yttrar sig på denna punkt nykterhetsvårdsutredningens och utredningsmannens uppfattning. *Hovrätten för Västra Sverige* ansluter sig sålunda till uttalandet, att nykterhetsvårdens företrädare kan resa befogade anspråk på att inte behöva inom denna vårdform motta allmänt asociala människor, vilkas alkoholmissbruk inte är av den omfattning och art att nykterhetsvård framstår som en adekvat hjälpform. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser att flera skäl — förutom dem utredningsmannen anfört även psykologiska — talar mot att bereda nykterhetsvård åt sådana lösdrivare, hos vilka alkoholmissbruket inte utgör det centrala personliga problemet och ej heller är den avgörande orsaken till deras asocialitet. I samma riktning uttalar sig *länsstyrelserna i Gotlands, Göteborgs och Bohus* samt *Västmanlands län, länsnykterhetsnämnden i Kristianstads län* och *nykterhetsnämnden i Stockholm.*

Hallands läns landstings förvaltningsutskott, svenska socialvårdsförbundet, svenska nykterhetsvårdsförbundet och *nykterhetsvårdens anstaltsförbund* ger uttryck åt uppfattningen att det knappast är förenligt med moderna strävanden inom nykterhetsvården att dit hänföra det grovt asociala klientelet, något som skulle försvåra nykterhetsvårdsanstalternas och den öppna nykterhetsvårdens möjligheter att göra en bättre insats beträffande personer, för vilka alkoholmissbruket är det primära. *Svenska nykterhetsvårdsförbundet* yttrar vidare härom.

Nykterhetsvårdsförbundet vill bestämt hävda, att det i allmänhet är en väsentlig skillnad mellan nykterhetsvårdsklientelet och det klientel, som företrädesvis berörs av förslaget till lag om samhällsfarlig asocialitet. Detta senare klientel utgörs till övervägande del av arbetsskygga individer, som funnit ett sätt att utan egentlig egen arbetsinsats förtjäna pengar till sitt uppehälle genom spritlangning, sutenörskap o. dyl. Även om spritanvändning förekommer hos dessa personer är det oftast icke fråga om hemfallenhet åt alkoholmissbruk och i vart fall är förekommande alkoholmissbruk i regel icke det väsentliga. Den vård som lämnas inom nykterhetsvårdens an-

stalter passar därför icke detta klientel, som bör bli föremål för en intensiv och målmedveten arbetsträning under längre tid än den inom nykterhetsvårdsanstalterna vanligen förekommande vårdtiden.

Ingen remissinstans anser att man inom socialhjälpslagens ram bör införa möjligheter till tvångsingripanden mot samhällsfarliga asociala. *Hovrätten för Västra Sverige* biträder utredningsmannens uppfattning att det måste vara en polisiär, inte en socialvårdande uppgift att hålla uppsikt över det asociala vuxenklientelet. Samma mening uttrycker *socialstyrelsens majoritet, länsstyrelsen i Västmanlands län* och *svenska socialvårdsförbundet.*

Frågan om en mera allmän kriminalisering av den samhällsfarliga asocialitetens yttringar berörs i några yttranden. Om denna asocialitet effektivt skall kunna angripas med straffrättsliga reaktioner fordras enligt *hovrätten för Västra Sverige* en kriminalisering av lösdriveriet såsom sådant. För en dylik lösning, som enligt vad hovrätten upplyser motsvarar vad som gäller flerstädes i utlandet, synes vissa (av hovrätten ej angivna) skäl tala. Oavsett vilket resultat ett närmare övervägande härav skulle föranleda torde man emellertid, slutar hovrätten, efter antagandet av brottsbalken böra räkna med att denna lösning av lösdriveriproblemet inte blir aktuell inom någon nära förestående framtid. Att man med hänsyn till den nyligen antagna brottsbalken inte nu kan räkna med en allmän kriminalisering av lösdriveriet anser också *riksåklagarämbetet* och *fångvårdsstyrelsen.* Ämbetet finner över huvud taget ej lämpligt att i vidare mån än som skett i brottsbalken inskrida med kriminalisering mot yttringar av asocialt levnadssätt.

För en kriminalisering av den samhällsfarliga asocialitetens yttringar uttalar sig *Svea hovrätt, Stockholms stads rätts- och polisdirektion* och *svenska psykiatriska föreningen.* Hovrätten anser den samhällsfarlighet som det i utmanande former bedrivna bettleriet inrymmer — särskilt då det sker vanemässigt, under hot eller medför intrång i den personliga friheten — så betydande att det inte kan bedömas som enbart en ordningsförseelse. Med hänsyn till sådant bettleris samhällsfarlighet synes därför hovrätten skäl föreligga att här ompröva kriminaliseringsfrågan. I fråga om prostitution och därmed sammanhängande företeelser anser hovrätten med hänsyn framför allt till den enskildes rättssäkerhet att en långt gående kriminalisering är att föredra framför ett tvångsingripande på grund av livsföringen som sådan. Ett slopande av de på detta område för straffbarhet uppställda förutsättningarna vanemässighet eller vinningssyfte lär enligt hovrättens uppfattning ge samhället tillräckliga medel att bemästra den här avsedda samhällsfarliga verksamheten. Också beträffande övriga bland lösdrivarna vanligen förekommande kriminella element anser hovrätten en längre gående kriminalisering vara att föredra framför tvångsingripande grundat på asocial livsföring som sådan.

Departementschefen

Lösdrivarlagen, som utfärdades 1885, ersatte 1846 års försvarslöshetsförordning, vilken i likhet med tidigare författningar på detta område riktade sig mot dem som saknade laga försvar, dvs. sådana som inte hade godtagbar tjänst. Lösdrivarlagen har således sina rötter i tiden före industrialismens genombrott och i ett samhälle med helt andra ekonomiska och sociala förhållanden än det nuvarande. Förutsättningarna för tillämpning av lösdrivarlagen är medellöshet och sysslolöshet. Därutöver fordras antingen kringstrykande liv eller underlåtenhet att efter förmåga söka ärligen försörja sig i förening med sådant levnadssätt att våda därav uppstår för allmän säkerhet, ordning eller sedlighet.

Under den tid som lösdrivarlagen tillämpats har samhället förändrats och utvecklats i sådan riktning att den i lagen givna beskrivningen av asocialitet numera är föråldrad. Gångna tiders arbetslöshet har så gott som helt förlorat betydelse som orsak till asocialitet. Den asociala attityd som kringstrykande innebär utgör inte längre något allvarligt problem. Genom den skedda och alltjämt pågående befolkningsökningen i storstäderna har den svårartade asocialiteten främst kommit att koncentreras till dessa städer, där den blivit stationär och samtidigt svåråtkomlig till följd av möjligheterna för asociala människor att hålla sig anonyma.

Asocialitet är ett vidsträckt begrepp. Det omfattar en mängd skiftande mänskliga beteenden. Gemensamt för dem är att de enligt gängse uppfattning är till skada för samhället. Med en så vidsträckt begreppsbestämning kan man till asociala hänföra först och främst vissa brottslingar, framför allt sådana vilkas brottslighet är vanemässig, såsom sutenörer. Även vanebettlare, alkohol- och narkotikamissbrukare samt prostituerade kan räknas dit. Man har i dessa fall att göra med de mera direkt samhällsfarliga elementen. Till skada för samhället är emellertid även personer som till följd av arbetsovillighet ligger samhället eller sina medmänniskor till last utan att vara samhällsfarliga i den meningen att de begår brott eller har sådan livsföring som leder andra människor in i brottslighet eller parasiterande liv. Det kan i dessa fall vara fråga om förslummade och djupt förkomna människor, som främst behöver vård i någon form men som inte vill mottaga hjälp av samhället.

När det gäller att bedöma omfattningen av det asociala klientel, som här främst är av intresse, nämligen det samhällsfarliga, står två möjligheter till buds. Den ena är att undersöka hur de författningar tillämpas som medger åtgärder mot samhällsfarliga beteenden. Den andra är att från de myndigheter, som skall övervaka klientelet eller eljest har befattning med dessa frågor, inhämta uppgifter om klientelets förekomst och storlek. Utredningsmannen har använt båda dessa metoder.

I fråga om lösdrivarlagens tillämpning visar det sig då att antalet an-

hållanden under senare år varit några hundra årligen samt antalet tvångsarbetsdomar endast några tiotal. Av tillgänglig statistik framgår också att lösdrivarlagen tillämpas i allt mindre omfattning. Orsakerna härtill är dels att klientelet omhändertages enligt annan lagstiftning, främst nykterhetsvårdslagen, och dels att Kungl. Maj:t i enlighet med uttalanden vid riksdagsbehandlingen av vissa ändringar i lösdrivarlagen 1951 anbefallde en restriktiv tillämpning av lösdrivarlagen. På grund härav och då lösdrivarlagen är utformad med tanke på gångna tiders lösdrivarklientel, ger antalet anhållanden och tvångsarbetsdomar inte en riktig bild av den samhällsfarliga asocialitetens omfattning. Utredningsmannen framhåller också att lösdrivarlagens minskade användning inte innebär att asocialiteten upphört att utgöra ett allvarligt samhällsproblem.

Stöd för denna uppfattning hämtar utredningsmannen från olika beskrivningar av de rådande förhållandena på detta område. Till en början nämner han därvid att myndigheterna i de tre största städerna i mitten av 1950-talet nödgades förstärka polisens resurser för att kunna hålla gatuprostitution och annan svårare asocialitet inom rimliga gränser.

Vidare åberopar utredningsmannen uppgifter som 1956 års polisverksamhetsutredning inhämtat från samtliga polismästare. Av uppgifterna kan dragas slutsatsen att asocialiteten följer samma utvecklingslinje som brottsligheten med ökande narkotika- och alkoholmissbruk, ordningsstörande uppträdande och prostitution, även bland ungdomen. Slutligen har utredningsmannen själv under 1961 riktat en förfrågan till polismyndigheterna och socialvårdscheferna i de större städerna och därvid fått belägg för att asocialiteten i dess nuvarande svåra former från ansvarigt håll uppfattas som ett allvarligt samhällsproblem. Allmänt sett synes särskilt alkoholmissbruket och spritlangningen ha ökat, och den illegala handeln med narkotika har tillkommit som ett nytt oroande moment i den asociala livsföring det här är fråga om. Man konstaterar på sina håll en tydlig förskjutning av asocialiteten mot lägre åldersgrupper och en mera elakartad karaktär hos de större städernas stationära lösdrivarklientel.

Utredningsmannens åsikt om asocialiteten som ett alltjämt allvarligt samhällsproblem synes väl grundad i det utredningsmaterial han haft till förfogande. Förekomsten av ett till storstäderna koncentrerat samhällsfarligt asocialitetsklientel vitsordas också av flertalet remissinstanser. Vad som framkommit vid remissbehandlingen ger ytterligare belägg för utredningsmannens uppfattning.

Jag finner således, i likhet med utredningsmannen och flertalet remissinstanser, klarlagt att det i vårt samhälle förekommer ett samhällsfarligt asocialt klientel, som återfinns företrädesvis bland personer som lever på egna eller andras brott, som har pengar utan laglig inkomstkälla eller som på annat sätt genom sin livsföring utgör en fara för samhället. De mera svårartade fallen uppehåller sig i de delar av de stora städerna som utred-

ningsmannen benämner träskområden. Enligt erfarenhet utgör dessa områden grogrund för kriminalitet, och särskilt allvarligt är att de — såsom understryks av flera remissinstanser — i allt större utsträckning drar till sig ungdom på glid. Samhällsfaran framträder inte minst däri att den ungdom som en gång infångats i dessa områdens asociala miljöer, där alkohol- och narkotikamissbruk samt prostitution är vanligt förekommande, riskerar att sjunka så djupt i brottslighet och asocialitet att möjligheterna att återföra dem till ett ordnat levnadssätt äventyras.

Allmän enighet råder om att samhället med tjänliga medel måste kunna ingripa mot det samhällsfarligt asociala klientelet. Även jag anser att denna uppfattning måste vara utgångspunkten när man söker en lösning av lösdrivarfrågan.

Det nuvarande systemet innebär i korthet att samhället inskrider i första hand med lagföring för brott och kriminalvård samt med sjukvård, alkoholistvård och socialhjälp. Om dessa möjligheter inte är tillräckliga och lösdrivarlagen enligt sin lydelse är tillämplig, kan den tillämpas i andra hand. Utredningsmannen framhåller att man numera är allmänt överens om att lösdrivarlagen är så föråldrad och bristfällig att den inte längre bör få utgöra ett instrument för samhället i dess bekämpande av asocialiteten. Denna uppfattning delas av remissinstanserna och det uttalas t. o. m. att lagen stundom tillämpats ojämnt och tillsynes godtyckligt.

Som jag förut anfört återspeglar lösdrivarlagen ett annat samhälle än det nuvarande. Sannolikt har den för lösdrivarlagens tillämplighet uppställda förutsättningen sysslolöshet, åtminstone tidigare, under lågkonjunkturer med ökad arbetslöshet stegrat antalet av dem bland vilka lösdrivarklientelet stått att finna. Helt allmänt kan sägas att förutsättningarna för lagens tillämpning är vagt utformade och att avgränsningen mot de kategorier som inte omfattas av lagen är obestämd. En allvarlig brist i lösdrivarlagen är vidare att bestämmelserna om förfarandet i lösdrivarmål inte tillgodoser de krav på rättssäkerhet som numera anses nödvändiga i samband med administrativa frihetsberövanden. Inte heller står lagens reaktionssystem i överensstämmelse med moderna principer för åtgärder mot samhällsfarliga individer. På grund av det anförda finner jag att 1885 års lösdrivarlag inte kan behållas i sitt nuvarande skick.

När det sedan gäller frågan på vilket sätt samhället skall ingripa mot de samhällsfarligt asociala finns det som utredningsmannen framhåller två åsikter. Enligt den ena kan asocialiteten i huvudsak bemästras inom befintliga, i erforderlig omfattning utbyggda medicinska och sociala vårdformer samt genom kriminalisering av vissa yttringar av lösdriveri. 1948 års lösdriveriutrednings förslag byggde på en sådan uppfattning. Den kommer också till synes i några yttranden över det nu föreliggande utredningsförslaget.

Enligt den motsatta åsikten behövs en ny särskild lagstiftning rörande asocialitet för att möjliggöra ingripanden som inte kan göras inom de olika

vårdområdena och genom lagföring för brott. Denna åsikt låg till grund för alla de sex förslag till reformerad lösdrivarlagstiftning som framlades under åren 1922—1939. Även 1947 års psykopatvårdsutredning och 1956 års polisverksamhetsutredning ansåg särskild lagstiftning i ämnet nödvändig.

Avgörande för valet mellan dessa båda vägar är storleken och karaktären av det restklientel, vars asocialitet är så allvarlig att samhället inte kan förhålla sig passivt men som inte heller kan omhändertagas inom angränsande vårdområden, främst nykterhetsvården, mentalsjukvården och kriminalvården, om lösdrivarlagen upphävs. Möjligheterna att bilda sig en uppfattning om detta restklientel får numera anses bättre än tidigare. Gällande nykterhetsvårdslag, socialhjälpslag och barnavårdslag har alla tillkommit under det senaste decenniet. På mentalsjukvårdens område pågår sedan flera år ett ingående utredningsarbete, och statsmakterna har nyligen tagit ställning till mentalsjukvårdens framtida utformning, organisation och uppbyggnad. I samband med tillkomsten av brottsbalken, som avses skola träda i kraft den 1 januari 1965, har vidare strafflagstiftningen blivit föremål för en genomgripande översyn.

Undersökningar av lösdrivarklientelet visar att många lösdrivare och prostituerade kan hänföras under den stora grupp själsligt abnorma som brukar sammanföras under beteckningen psykopater. Ehuru sinnessjuklagen saknar bestämmelser, som gör den direkt tillämplig på andra själsligt abnorma än sinnessjuka och sinnesslöa, har lagen likväl enligt stadgad praxis sedan länge tillämpats på vissa psykopater. Ett avsevärt antal psykopater vårdas sålunda för närvarande på mentalsjukhusen. Det är därför förklarligt om man velat finna en lösning på lösdrivarproblemet i en utbyggd psykopatvård. En sådan tanke låg till grund för statsmakternas beslut år 1950 att låta lösdrivarlagen bestå med vissa ändringar i avbidan på psykopatvårdens utbyggnad.

Utredningsmannen konstaterar, att vård på mentalsjukhus inte kan få tillgripas annat än när den är medicinskt motiverad. I många fall brister denna förutsättning, när det gäller asociala psykopater. Härtill kommer enligt utredningsmannen, att man i dagens situation inte ens kan skönja den tidpunkt, då psykopatvården är så utbyggd att man kan inom denna omhänderta dem som behöver sådan vård. Till dessa uttalanden ansluter sig flertalet av de remissinstanser som berört psykopatvården, däribland sinnessjuklagstiftningskommittén. Jag finner därför i likhet med utredningsmannen att man inte kan enbart inom psykopatvården finna lösningen på lösdrivarproblemet.

Med asocial livsföring är i stor utsträckning förenat alkoholmissbruk. Särskilt bland prostituerade men även bland andra asociala utgör alkoholmissbrukarna en stor grupp. För många av dessa människor erbjuds utan tvivel stora möjligheter till behandling inom nykterhetsvården. Utredningsmannen konstaterar dock, att det även framdeles kommer att finnas ett inte

ringa antal asociala alkoholmissbrukare, som varken kan eller bör omhändertagas inom nykterhetsvården. Sålunda kan inte alla i detta klientel anses hemfallna åt alkoholmissbruk. Vidare påpekar han att den rådande tendensen inom nykterhetsvården att ersätta tvångsåtgärder med öppna och frivilliga vårdformer måste begränsa möjligheterna att tillämpa nykterhetsvårdslagen på människor med allmänt asocial livsföring. Slutligen har företrädare för nykterhetsvården — enligt utredningsmannen inte utan fog — hävdat att människor, vilkas alkoholmissbruk inte utgör ett centralt personligt problem utan snarare en perifer yttring av en allmänt asocial livsföring, inte lämpligen hör hemma inom detta vårdområde. Remissinstanserna biträder så gott som förbehållslöst utredningsmannens uppfattning i dessa frågor. För egen del vill jag understryka angelägenheten av att, när nykterhetsvårdslagen är tillämplig, åtgärder enligt denna lag vidtas i första hand. Jag är emellertid ense med utredningsmannen och remissinstanserna om att det finns asociala alkoholmissbrukare, som inte omfattas av nykterhetsvårdslagen.

Till utredningsmannens av remissinstanserna likaledes godtagna ståndpunkt att det måste vara en polisiär, inte en socialvårdande uppgift att hålla uppsikt över det samhällsfarligt asociala vuxenklientelet och att man därför inte bör inom socialhjälpslagens ram införa möjligheter till tvångsingripande ansluter jag mig helt.

Kriminalisering av bettleri har bestämt avvisats i flera sammanhang och har inte heller skett i brottsbalken. På samma sätt förhåller det sig i huvudsak med prostitutionen, även om brottsbalken ger vissa möjligheter till ingripande mot gatuprostitution som sker i utmanande former. Utredningsmannen föreslår inte ökad kriminalisering på dessa områden. Vid remissbehandlingen framkommer delade meningar i frågan om man nu efter brottsbalkens antagande bör på nytt ta upp frågan om kriminalisering av lösdriveri.

Härtill vill jag först anföra att en kriminalisering av vissa yttringar av ett asocialt levnadssätt i många fall inte kan väntas medföra annan straffpåföljd än böter eller kortvarigt frihetsstraff. Sådana påföljder förefaller skäligen meningslösa, när det gäller samhällsfarligt asociala. Avgörande för kriminaliseringsfrågan är emellertid enligt min mening, att det vid den genomgripande översyn av straffrätten som nyligen avslutats i och med brottsbalkens antagande inte ansetts lämpligt att söka bemästra lösdriveri och prostitution genom ökad kriminalisering. Jag är därför inte beredd att förorda en lösning av lösdrivarfrågan efter en sådan linje.

Det anförda ger i sammanfattning följande bild. Möjligheter måste alltjämt finnas att ingripa mot de samhällsfarligt asociala. Lagstiftningsmässigt står endast tre alternativ till buds härför: att även i fortsättningen grunda ingripandena på den nuvarande lösdrivarlagen efter vissa ändringar, att upphäva lösdrivarlagen och för nödvändiga ingripanden lita till vård- och

kriminallagstiftningen eller att ersätta lösdrivarlagen med en ny lag, som direkt åsyftar att möjliggöra ingripanden mot samhällsfarligt asociala. Det asociala klientelet är i stor utsträckning i behov av vård. Så långt det är möjligt bör man därför söka komma till rätta med asocialitet med hjälp av vårdlagstiftningen. Det skulle dock stå i strid mot rättssäkerhetens krav att åberopa ett förment vårdbehov såsom avgörande motiv för ett tvångsingripande. Utan tvekan finns ett restklientel bland de samhällsfarligt asociala, som därför inte kan omhändertas med stöd av vårdlagstiftningen. Inte heller ger kriminallagstiftningen tillräckliga möjligheter att ingripa mot detta restklientel. Liksom utredningsmannen och det alldeles övervägande antalet remissinstanser har jag sålunda kommit till slutsatsen att särskild lagstiftning om åtgärder mot samhällsfarlig asocialitet fortfarande erfordras. Gällande bestämmelser måste dock grundligt omarbetas och jag förordar därför att lösdrivarlagen nu ersätts med en ny lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. Den allvarligaste samhällsreaktionen på samhällsfarlig asocialitet bör därvid liksom hittills vara ett frihetsberövande i form av tvångsintagning i någon för detta klientel avsedd anstalt. Jag vill emellertid redan här betona, att omhändertagande på anstalt enligt en sådan lag bör komma i fråga endast när den samhällsfarliga asocialiteten inte kan undanröjas med andra medel såsom lagföring eller vård och hjälpåtgärder. Detta bör beaktas vid lagens utformning. Härigenom kommer tillämpningsområdet för lagen att krympa i samma mån som resurserna inom angränsande vårdområden ökas.

Allmänna grunder för en särlagstiftning

Syfte och tillämpningsområde

Gällande lag

Lösdrivarlagens syfte får anses vara att möjliggöra ingripande med säkerhetsåtgärder för att avvärja en aktuell fara för brottslighet. Åtgärderna får tillgripas mot personer som befinner sig i sådana förhållanden som enligt vad lagen förutsätter medför omedelbar våda för att de skall begå brott. I princip fordras att vederbörande saknar medel till sitt uppehälle, att han är sysslolös, att han underlåter att efter förmåga söka ärligen försörja sig och att han för ett sådant levnadssätt att våda därav uppstår för allmän säkerhet, ordning eller sedlighet. Kringstrykande i förening med sysslolöshet och medellöshet utgör en presumtion — som kan motbevisas — för att vederbörande underlåter att söka ärligen försörja sig samt därjämte en presumtion — som inte kan motbevisas — för att hans levnadssätt är sådant att våda av nyssnämnt slag uppstår därigenom. Beträffande stationära lösdrivare innebär lösdrivarlagen däremot att utredning skall förebringas — förutom angående medellösheten — om både underlåtenheten att försörja sig på ärligt

sätt och det vådliga levnadssättet. Till denna grupp hänförs enligt praxis spritlangare, bondfångare, yrkesspelare, sutenörer och prostituerade av båda könen.

Lösdrivarlagen är inte tvingande. Ingripande kan ske, om det finnes påkallat, men underlåtas om så anses lämpligt. Det är därför möjligt att lämna lagen åsido, om social omvårdnad kan lämnas enligt annan lagstiftning eller om lagföring för brott sker.

Utredningsmannen

Tillämpningsområdet för en särlagstiftning om asocialitet måste enligt utredningsmannen bestämmas efter åtgärdssystemets utformning. Endast två huvudtyper av åtgärder kan bli aktuella, nämligen hjälpåtgärder och tvångsåtgärder. Bestämmelser om tvångsåtgärder måste utformas så att betryggande garantier ges för att tvång inte tillgrips utan godtagbara skäl medan däremot förutsättningarna för hjälpåtgärder kan göras mycket vida. Kunde man dra en klar skiljelinje mellan förutsättningarna för tvångsåtgärder och förutsättningarna för hjälpåtgärder, skulle några allvarliga invändningar knappast kunna riktas mot en lagstiftning med ett vidsträckt tillämpningsområde. Utredningsmannen finner emellertid att det inte är någon lätt uppgift att på ett objektivt godtagbart sätt ange förutsättningarna för tvångsåtgärder i anledning av samhällsfarlig asocialitet. Endast genom att ange objektiva kriterier på den asociala livsföring som bör få föranleda tvångsingripande kan man enligt hans mening få garantier för att rättssäkerhetssynpunkterna blir vederbörligen tillgodosedda. Om samhällsskyddet i det enstaka fallet kan bli beaktat på annat sätt — exempelvis genom att de i sinnessjuklagen eller nykterhetsvårdslagen angivna förutsättningarna för tvångsinternering samtidigt är uppfyllda — kan detta å andra sidan utgöra ett skäl att sätta det tvångsomhändertagande varom här är fråga ur kraft.

Som utgångspunkt vid bestämmande av tillämpningsområdet tar utredningsmannen den asociala livsföringen i förening med den därav föranledda samhällsfaran. Han erinrar om att, såsom tidigare utredningar funnit, obenägenheten för ordnat arbete är ett gemensamt drag för alla lösdrivare eller allmänt asociala människor. Uppenbart är till en början, att denna obenägenhet ensam inte från synpunkten av samhällets skyddsbehov utgör tillräckligt skäl för tvångsingripande. Sådant ingripande bör inte få komma i fråga, då lösdriveri är en isolerad företeelse, såsom i fråga om vissa prostituerade och oförargliga luffare. Man bör vidare hålla i sikte, att ordnat arbete inte alltid utesluter asocialt levnadssätt av samhällsfarlig karaktär. Exempel härpå utgör en helt och hållet till fritiden förlagd asocial verksamhet, innefattande spritlangning, narkotikahandel m. m.

Härefter granskar utredningsmannen vissa former av asocial livsföring där ovilligheten att söka sin utkomst av hederligt arbete utgör ett domine-

rande inslag och börjar därvid med b e t t l a r n a. Även om bettleriet som sådant inte utgör tillräcklig anledning till ingripande från samhällets sida, anser utredningsmannen att man likväl måste godtaga psykopatvårdsutredningens uppfattning, att samhället inte kan förhålla sig passivt till alla former av bettleri. Den bakomliggande livsföringen spelar stor roll liksom även den bettlandes förmåga att försörja sig på hederligt sätt. Uppenbarligen måste sådana bettlare ställas utanför området för tvångsingripande vilka tigger enbart därför att de saknar förmåga att genom arbete skapa sig erforderliga försörjningsmöjligheter. Det sagda gäller framför allt invalider och psykiskt efterblivna, som bettlar för livets nödtorft och som av olika skäl inte får den hjälp som det bör åvila samhället att lämna inom sjukvårds- eller sociallagstiftningen. Tvångsingripande synes inte ens vara motiverat mot sådana människor, för vilka bettleriet väl har sin grund i motvilja mot arbete men vilkas tiggeri varken tar sig några utmanande former eller utgör ett led i en i övrigt påvisbar asocial livsföring. Annorlunda ställer sig saken, om bettleriet brukar ske under hot eller uppträdande som med fog kan uppfattas som intrång i den personliga friheten eller utgör endast en aktiv yttring bland många av ett allmänt asocialt levnadssätt. Till bettlare, mot vilka tvångsingripande kan vara befogat, hör bland andra sådana dagdrivare, vilka riktar sitt bettleri företrädesvis mot äldre personer i syfte att få pengar till sprit eller som eljest bettlar på ett påträngande och efterhängset sätt och därigenom stör den allmänna ordningen. Hit hör emellertid framför allt de i storstädernas träskområden förekommande kriminella och alkoholiserade element, som bettlar i mer eller mindre utmanande former vid sidan av sin asociala verksamhet i övrigt. Härvid saknar det betydelse, om bettleriet sker öppet eller genom försäljning av skosnören eller på annat maskerat sätt.

Vad härefter angår de bland lösdrivarna förekommande k r i m i n e l l a e l e m e n t vilka företrädesvis ägnar sig åt sådan brottslig verksamhet som snatterier eller stölder, bondfångeri eller andra bedrägliga beteenden, utpressning, falskspel, spritlangning och olaga narkotikahandel erinrar utredningsmannen att det här är fråga framför allt om gärningsmannens livsföring och mindre om den markerade yttring av samhällsfarlighet som en enstaka brottslig gärning kan utgöra. En livsföring, innefattande hela skalan av asociala beteenden hos en person som är aktiv på alla andra områden än då det gäller att försörja sig genom hederligt arbete, kan uppenbarligen vara mera samhällsfarlig än en och annan enstaka brottslig gärning som utgör ett led i samma livsföring. Härmed sammanhänger, att lösdriveri — såsom framhållits i propositionen med förslag till brottsbalk — måste bekämpas med huvudsakligen andra medel än kriminalisering av vissa av lösdriveriets olika yttringar. Många bland lösdrivare vanligen förekommande brott blir sällan anmälda, och ofta föreligger bevissvårigheter. Lagföring och straff i anledning av ett enstaka brott inom en allmänt asocial livsföring kan dessutom sakna varje mening, exempelvis då en i asocialitet

djupt sjunken människa döms till böter för en i och för sig föga anmärkningsvärd, tillfälligt uppdagad spritlangning. Personer som flera gånger straffats för brott av den art som här beskrivits eller i vart fall upprepade gånger förekommit i samband med dylik brottslighet och som underlåter att utnyttja de arbetstillfällen som erbjuder sig och fortsätter att förekomma i misstänkt sammanhang — beskrivningen är i huvudsak psykopatvårdsutredningens — bör därför kunna omhändertagas inom en särlagstiftning som har till syfte att motverka samhällsfarlig asocialitet.

En annan grupp av asociala människor, för vilka obenägenheten att försörja sig på hederligt sätt utgör ett vanligen dominerande drag, bildar de prostituerade. Enligt samstämmiga vittnesbörd från bland andra polismyndigheterna i rikets största städer utgör prostitutionen, och då särskilt de grövre formerna av gatuprostitution, en av de viktigare orsakerna till våra dagars starkt stegrade brottslighet och asocialitet. Speciellt den kvinnliga gatuprostitutionen har befunnits vara intimt förknippad med grov kriminalitet, främst av den anledningen, att flertalet prostituerade med sig lierat eller tvingats liera sutenörer, hämtade från kretsen av samhällets mest hänsynslösa förbrytare.

I likhet med flertalet tidigare utredningar finner utredningsmannen, att samhället inte rimligen kan tillgripa tvångsåtgärder mot prostitutionen som sådan, d. v. s. mot alla former av prostitution. Lika litet kan samhället förhålla sig helt passivt till denna företeelse, vilken i sina mest avancerade former utgör en påtaglig samhällsfara och dessutom, om den får försiggå ostörd under längre tid, ofta leder till individens djupa förfall. Särskilt sutenörernas parasiterande och samhällsskadliga verksamhet lär inte kunna effektivt bekämpas med mindre samhället får möjlighet att ingripa mot den gatuprostitution som utgör en förutsättning för verksamheten. Att ange konkreta omständigheter, som motiverar omhändertagande är enligt sakens natur mycket svårt. Avgörande för behovet av tvångsåtgärder måste vara totalbilden av det levnadssätt som den prostituerade för. Härvid kommer i betraktande sådana förhållanden som den prostituerades ungdom och sättet för prostitutionens bedrivande; den prostituerade stör genom sitt levnadssätt närboende eller uppsöker kunder i former, som är ägnade att störa den allmänna ordningen, eller förleder andra, särskilt yngre personer till samma levnadssätt, etc. Med hänsyn till de personliga risker som är förenade med prostitutionen måste också s. k. halvyrkesprostitution få kunna föranleda ingripande i mera flagranta fall; mycket unga kvinnor som prostituerar sig på gator och andra allmänna platser bör exempelvis kunna få omhändertagas, även om de har ett avlönat förvärvsarbete.

Vad sutenörerna angår, gäller enligt utredningsmannen i huvudsak samma synpunkter som han anfört beträffande andra bland lösdrivarklientelet förekommande kriminella element. Även om det möter stora svårigheter att binda sutenörerna med tillräcklig bevisning för ingripande i straffrättslig

väg, torde man likväl inte sällan kunna konstatera eller bevisa, att en person saknar ordnat arbete och sammanbor med eller regelmässigt sällskapar med en eller flera prostituerade under omständigheter, som även i övrigt gör det sannolikt, att han utnyttjar dem. I ett dylikt fall måste en asocial livsföring av så samhällsfarlig art anses vara för handen, att tvångsingripande är motiverat.

Beträffande parasiterna — av lösdriveriutredningen beskrivna såsom vuxna arbetsföra men arbetsovilliga personer, vilka för egen räkning utnyttjar understöd eller hjälp som beredes deras föräldrar eller nära anhöriga — anser utredningsmannen tvångsingripande kunna få komma i fråga endast då ett parasiterande levnadssätt är förenat med kriminalitet, såsom bedrägeri eller utpressning, eller utgör ett led i en även på annat sätt påvisbar asocial livsföring av allvarlig natur. Eljest skulle riskerna bli stora för onödigt intrång i privatlivet från myndigheternas sida.

Slutligen framhåller utredningsmannen att den samhällsfarliga asocialitetens olika yttringar naturligtvis inte är uttömda med de sålunda angivna typerna av asocialt beteende. De anförda exemplen anser han dock kunna belysa de allvarligaste och vanligaste formerna av sådan asocialitet, som måste få föranleda ingripande från samhällets sida. Samtidigt kan de tjäna till vägledning vid bedömandet, huruvida i ett enskilt fall även andra yttringar av asocialitet bör få föranleda tvångsåtgärder. Utanför särlagstiftningen måste dock under alla förhållanden falla sådana beteenden och attityder, vilka är asociala i den meningen, att de strider mot en av statsmakterna hävdad eller eljest i samhället hävdvunnen uppfattning, men som bottnar i politisk, religiös eller ideell övertygelse. Lagen bör sålunda inte få tillämpas på exempelvis värnpliktsvägrare eller människor som av angivna motiv i tal eller skrift manar till ohörsamhet mot statliga förordningar eller på annat inkonstitutionellt sätt motarbetar de lagliga samhällsfunktionerna. I fråga om sådana handlingar och beteenden måste samhällsingripande uteslutande få grundas på strafflagstiftningen. Kräver man för tillämpning av en särlagstiftning rörande asocialitet att själva livsföringen skall vara asocial, synes de i exemplen angivna människorna också falla utanför lagstiftningen redan på den grund att deras asocialitet hänför sig inte till livsföringen utan till deras uppfattning i livsåskådningsfrågor.

Mot bakgrunden av det anförda utformar utredningsmannen rekvisit för tvångsingripande i den av honom föreslagna särlagstiftningen så, att tvångsåtgärd skall kunna tillgripas mot envar som för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning, säkerhet eller sedlighet.

Den omständigheten att en asocial livsföring befinnes vara samhällsfarlig behöver inte innebära att samhällsfaran kan undanröjas endast genom tvångsåtgärd enligt en särskild lag om samhällsfarlig asocialitet. Ofta är det enligt utredningsmannen tillräckligt med mindre ingripande åtgärd inom sjuk- eller socialvården, exempelvis frivillig vård på mentalsjukhus eller

hjälpåtgärd enligt nykterhetsvårdslagen. Man bör enligt förslaget först pröva sådana åtgärder, om lagliga förutsättningar föreligger härför och klara skäl inte talar emot det. Såsom en förutsättning för tvångsintagning på anstalt bör därför anges att det skall vara uppenbart att den som avses därmed inte kan förmås till ordnad livsföring genom sociala hjälpåtgärder eller andra liknande, mindre ingripande åtgärder.

Skulle sådana åtgärder visa sig inte räcka till måste vidare beaktas möjligheten att tillämpa bestämmelserna inom angränsande vårdlagstiftning om omhändertagande på anstalt. Framför allt kan komma i fråga intagning på mentalsjukhus eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Sker sådan tvångsintagning, beredes den intagne en med hänsyn till hans situation speciellt lämpad vård som inte kan komma honom tillgodo annorstädes, samtidigt som det genom omhändertagandet får anses ha blivit tillräckligt sörjt för samhällsskyddet. Intagning på anstalt enligt lagen bör därför inte få ske, om vård på mentalsjukhus kan komma till stånd eller tvångsintagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare befinnes mera ändamålsenlig.

Genom att den föreslagna lagen på detta sätt görs sekundär i förhållande till angränsande vårdlagstiftning, vinns dessutom fördelen att lagen automatiskt anpassas efter utvecklingen inom mentalsjukvården och nykterhetsvården. Tillämpningsområdet för tvångsåtgärd enligt lagen kommer sålunda att krympa i samma mån som ökade kunskaper och resurser inom dessa vårdområden vidgar möjligheterna för hithörande människor att där få lämplig behandling.

Utredningsmannen framhåller att det inte låter sig göra att upprätthålla en sådan fast skiljelinje mellan kriminalitet och asocialitet, att man i praktiken skulle kunna undvika gränsdragningssvårigheter. Av legalitetsprincipen torde emellertid följa, att brott som hör under allmänt åtal skall åtalas, oberoende av huruvida samhällelig reaktion befinnes vara motiverad även på grund av gärningsmannens allmänt asociala livsföring. För att undvika dubbla åtgärder, då sådana inte är påkallade, föreslår utredningsmannen att institutet åtalseftergift utvidgas. Sådan eftergift synes framför allt böra kunna komma i fråga, då en mindre allvarlig brottslig gärning uppdagas först sedan beslut fattats om tvångsåtgärd på grund av det asociala levnadssättet.

Remissyttrandena

Till utredningsmannens uppfattning att objektiva kriterier måste anges på den asociala livsföring, som skall vara förutsättning för tvångsingripande, samt att grundindikationen bör vara den asociala livsföringen i förening med därav föranledd samhällsfara, ansluter sig *hovrätten för Västra Sverige* och *riksåklagarämbetet*. Samma uppfattning har *socialstyrelsens majoritet*, som understryker att det måste vara fråga om

en relativt långvarig pågående grav asocialitet. Styrelsen väcker tanken att hemfallenhetsbegreppet skulle kunna användas i detta sammanhang efter mönster av nykterhetsvårdslagen. Härigenom skulle uteslutas personer med ordnat arbete men med en till fritiden förlagd asocial verksamhet, vilka styrelsen anser helt bör handhavas av kriminalvården. Förvärvsarbetande bör enligt styrelsen inte kunna omhändertagas, endast personer med parasiterande livsföring, varmed förstås att de inte i nämnvärd utsträckning kan hänvisa till några legala förvärvskällor överhuvudtaget som stöd för sin försörjning.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anser att det klientel det här gäller antingen ägnar sig åt mer eller mindre maskerad prostitution eller undandrar sig ordnat arbete. Länsstyrelsen föreslår därför att sedeslöst levnadssätt eller underlåtenhet att efter förmåga söka ärligen försörja sig i förening med därav föranledd uppenbar fara för allmän ordning, säkerhet eller sedlighet skall utgöra förutsättning för ingripande. Härav omfattas visserligen inte personer som på fritid ägnar sig åt spritlangning, narkotikahandel o. dyl., tillägger länsstyrelsen, som anser ingripanden mot sådana personer kunna i erforderlig utsträckning ske inom kriminalvården. *Nykterhetsnämnden i Jönköping* finner det inte välbetänkt att avstå från att ange den självvalda sysslolösheten, i förening med asocialitet, som grundval för rätten till ingripande. Nämnden är också tveksam om inte även en helt till fritiden förlagd asocial verksamhet bör behandlas inom ramen för särskild lagstiftning på detta område.

Länsstyrelsen i Uppsala län anser inte nödvändigt eller lämpligt att till de samhällsintressen, som skall skyddas, hänföra ett så obestämt begrepp som sedlighet utan närmare precisering. Länsstyrelsen erinrar till en början om att strafflagberedningen i yttrande över 1947 års psykopatvårdsutrednings förslag uttalat, att den som vanemässigt bereder sig inkomst som sutenör eller kopplare måste anses föra ett sådant asocialt levnadssätt att fara därav uppstår för allmän ordning och säkerhet. Även begreppet allmän ordning och säkerhet är i vissa avseenden oklart men vissa normer finns dock, särskilt när det gäller ordningspolisens verksamhet, fortsätter länsstyrelsen. Som samlingsbeteckning på vissa noga preciserade handlingar och beteenden kan begreppet sedlighet, såsom i brottsbalken, med fördel användas, men i en lagstiftning sådan som den föreslagna hör det däremot knappast hemma, särskilt om man på annat sätt kan ange lagens objekt och räckvidd. Uttrycket sedlighet ställer nämligen dörren öppen för värderingar som inte är tidsbestämda och därför inte lämpligen bör få grunda eller komplettera en indikation och därmed göra gränserna för lagstiftningens tillämpningsområde flytande. Länsstyrelsen fortsätter i detta ämne.

En utmönstring av indikationen »uppenbar fara för sedlighet» förutsätter att den föreslagna lagstiftningen ändock kan anses äga tillämpning på ur sedlighetssynpunkt samhällsfarliga handlingar och beteenden. Det gäl-

ler därvid närmast vissa mera anstötliga former av prostitution. En sedeslös livsföring utgör visserligen i sig själv en samhällsfara men denna måste, om den icke stör allmän ordning, mötas med individuella hjälpåtgärder utanför lagstiftningens område.

Den fråga som man följaktligen har att besvara blir följande: Inryms under begreppet »allmän ordning och säkerhet» de icke kriminaliserade handlingar och beteenden av nu ifrågavarande slag, som ur samhällsintressets synpunkt böra bli föremål för lagfästa ingripanden och frihetsberövanden av icke straffrättslig natur? Det låter sig inte göra att i detta sammanhang prestera någon närmare utredning av frågan men länsstyrelsen tror sig ändå — om ock med någon tvekan — kunna besvara frågan jakande. Antages brottsbalksförslaget i vad det gäller dess bestämning av sedlighetsbrotten bör vad som sedan återstår av sedlighetskränkande handlingar och beteenden ge samhället grundad anledning till ingripanden av frihetsberövande karaktär endast i de fall då de kunna anses utgöra uppenbar fara för allmän ordning och säkerhet. Utredningsmannen har inte givit något konkret exempel på motsatsen utan har enligt länsstyrelsens mening lämnat frågan om vad som skall anses utgöra fara för sedligheten obesvarad.

I enlighet med det anförda vill länsstyrelsen sålunda förorda, att intressebestämningen »allmän ordning, säkerhet eller sedlighet» ersättes med »allmän ordning och säkerhet». Därmed vinnes även överensstämmelse med den allmänna polisinstruktionens bestämning av polisens verksamhetsområde.

Mer detaljerade överväganden om de olika kategorier asociala, mot vilka tvångsingripande bör kunna göras, och om de närmare förutsättningarna härför återfinns endast i relativt få yttranden.

I fråga om b e t t l a r n a är *hovrätten för Västra Sverige, riksåklagarämbetet, fångvårdsstyrelsen, poliskammaren i Borås* och *polischefen i Vänersborg* ense med utredningsmannen. *Hovrätten* finner sålunda tvångsingripande befogat dels mot sådana dagdrivare, vilka bettlar på ett påträngande och efterhängset sätt och därigenom stör den allmänna ordningen, dels mot kriminella och alkoholiserade element, som bettlar i mer eller mindre utmanande former vid sidan av sin asociala verksamhet i övrigt. *Polischefen i Vänersborg* framhåller i likhet med utredningsmannen att ingripande bör ske endast mot de grövre formerna av bettleri och tillägger att exempelvis ett cigarrettbettleri alltför ofta kan övergå till rån eller överfallsmisshandel.

Länsnykterhetsnämnden i Kristianstads län går längre och anser att bettleri, även om det inte sker i direkt utmanande eller hotfulla former, innebär ett intrång i den personliga friheten, som inte är godtagbart i vårt samhälle. Nämnden föreslår därför att allt bettleri, som inte är endast tillfälligt, skall kunna ge anledning till ingripande.

Socialnämnden i Stockholm finner däremot de av utredningsmannen angivna indikationerna för ingripande mot bettlare alldeles för vaga och menar att det föreligger uppenbar risk för godtycke när det i praktiken gäller att ta ställning till om indikationerna är uppfyllda eller ej. Efter en uppräkning av de olika fall av bettleri, som enligt utredningsmannen skall kunna för-

anleda ingripande, konstaterar sålunda socialnämnden att det inte framgår klart om bettleriet i samtliga fall måste ha skett upprepade gånger eller om detta bara krävs i det fallet då bettleriet sker under hot eller uppträdande som med fog kan uppfattas som intrång i den personliga friheten. Om sådant bettleri som utgör endast en aktiv yttring bland många av ett allmänt asocialt levnadssätt uttalar nämnden att en sådan beskrivning inte klarlägger vad som i detta sammanhang skall förstås med samhällsfarlig asocialitet.

När det gäller tjuvar, spritlangare och andra bland lösdrivarna förekommande kriminella element biträder *riksåklagarämbetet, fångvårdsstyrelsen, länsstyrelsen i Malmöhus län* och *poliskammaren i Borås* utredningsmannens förslag. Ingen remissinstans vill gå utöver detta.

Utredningsmannens uttalanden om bevissvårigheter och om betydelsen av att lösdrivare ofta förekommer i misstänkta sammanhang föranleder däremot kritiska yttranden av *Svea hovrätt, hovrätten för Västra Sverige* och *socialnämnden i Stockholm*. Sålunda uttalar *Svea hovrätt* att förekommande bevissvårigheter vid ett straffrättsligt förfarande eller svårigheter att uppdaga och beivra brott inte får åberopas som skäl för tvångsingripande. Blotta misstankar om brott kan således under inga förhållanden få läggas till grund för sådant ingripande, inte ens om misstankarna syns aldrig så väldokumenterade. Hovrätten tillägger att man eljest kunde ställas i den föga tilltalande situationen att ett eller några frikännanden i rättegång inför domstol, måhända också en eller annan av polismyndighet företagen förundersökning som avslutats utan åtgärd, skulle tas till intäkt för ett långvarigt frihetsberövande med stöd av särlagstiftningen.

I detta sammanhang yttrar sig flera remissinstanser mera allmänt om de beviskrav som måste hävdas i en särlagstiftning om asocialitet. Genomgående understryks därvid att det inte kan komma i fråga att i ett rättssamhälle efterge kravet på bevisning vare sig det gäller en enstaka brottslig handling eller en persons asociala livsföring i allmänhet. Uttalanden av denna innebörd görs av *Svea hovrätt, hovrätten för Västra Sverige, överståthållarämbetet, länsstyrelsen i Värmlands län, polischefen i Trollhättan, stadskollegiet i Stockholm, föreningen Sveriges stadsfiskaler, styrelsen för svenska stadsförbundet* och *svenska psykiatriska föreningen. Hovrätten för Västra Sverige* anför sålunda.

Hovrätten vill härtill anmärka, att beviskravet i princip måste sättas lika högt för omhändertagande enligt särlagstiftningen som för straffrättsliga reaktioner. Skillnaden bör — vilket — — — också förefaller vara utredningsmannens allmänna inställning — endast vara att bevisningen avser skilda frågor. Vid straffrättsliga ingripanden skall ju åtminstone i första hand genom bevisningen fastslås, huruvida vederbörande begått en viss brottslig gärning eller ej, medan bevisningen vid ingripanden enligt den föreslagna särlagstiftningen i princip skall avse vederbörandes allmänna livsföring. I den praktiska tillämpningen blir måhända skillnaden mellan ut-

redningsmannens och hovrättens ståndpunkter ej så stor, eftersom kravet på bevisning i egentlig bemärkelse tydligen endast kan avse själva livsföringen, medan frågan huruvida densamma måste beräknas leda till brottslig verksamhet måste bli ett allmänt bedömningsspörsmål.

Utredningsmannens uppfattning om i vilken utsträckning prostituerade bör få omhändertagas delas av *riksåklagarämbetet,* som anser det vara en fördel om möjlighet införs att ingripa mot prostitutionen i dess samhällsfarliga yttringar, *fångvårdsstyrelsen, länsstyrelsen i Malmöhus län, poliskammaren i Borås* och *polischefen i Vänersborg,* vilken finner angeläget att ingripande kan ske också mot mera flagranta fall av s. k. halvyrkesprostitution.

Hovrätten för Västra Sverige anser att en mera bestämd gränsdragning än vad som kan utläsas av utredningsmannens uttalanden hade varit önskvärd men godtar i stort sett hans exemplifiering. Dock anmärker hovrätten att den skillnad som görs mellan äldre och yngre prostituerade svårligen kan motiveras från lagstiftningens allmänna utgångspunkter.

Urvalet av förutsättningar, som skall anses göra prostitutionen samhällsfarlig, är enligt *socialnämnden i Stockholm* diskutabelt och ger intryck av att vara tämligen godtyckligt. Nämnden anser inte givet att gatuprostitutionen skall anses mera asocial och samhällsfarlig än exempelvis mera exklusiva former av typen call girl-prostitution samt tillägger att det avgörande för frågan om prostitutionen skall bedömas som samhällsfarligt asocial inte rimligen kan få vara exempelvis om den prostituerade genom sitt levnadssätt stör närboende. Graden av samhällsfarlighet eller vari farligheten består har inte angivits, slutar nämnden, som inte anser det tillfredsställande att grunda tvångsåtgärder och frihetsberövanden på skönsmässiga bedömningar. *Stadsfullmäktige i Alingsås* finner förutsättningen att den prostituerade stör närboende alltför vag och efterlyser klarare bestämmelser.

Angående omhändertagande av sutenörer återkommer flera remissinstanser till att kravet på tillräcklig bevisning inte får eftersättas. *Svea hovrätt* och *hovrätten för Västra Sverige* framhåller att ett tvångsingripande uppenbarligen inte får motiveras med att någon sannolikt utnyttjar en eller flera prostituerade. Enligt *Svea hovrätt* måste för tvångsingripande uppställas som minimikrav att tillfredsställande utredning föreligger om att den asociala livsföringen i ett eller annat hänseende tagit sig ett samhällsfarligt uttryck och om att utnyttjande av annans otuktiga levnadssätt eller förledande till sådant levnadssätt verkligen föreligger. *Hovrätten för Västra Sverige* yttrar härom.

För omhändertagande måste — såsom också utredningsmannen torde åsyfta — krävas, att vederbörandes livsföring kan beräknas leda till sutenörsbrott. I praktiken kan väl detta sägas innebära, att vederbörande måste visas ha utan tillräckliga medel till sitt uppehälle sammanbott eller sällskapat med prostituerade en inte alltför obetydlig tid. Först då synes nämligen hans livsföring vara sådan, att ett ingripande är motiverat även för den händelse misstanken mot honom i det enskilda fallet skulle vara oriktig.

På liknande sätt uttalar sig *överståthållarämbetet* och *socialnämnden i Stockholm.*

Parasiter bör kunna omhändertagas i större utsträckning än utredningsmannen föreslagit anser *statens socialvårdskonsulent i sjunde distriktet, länsnykterhetsnämnden i Jämtlands län, poliskamrarna i Norrköping, Hälsingborg* och *Borås, polischeferna i Kalmar* och *Vänersborg* samt *socialnämnden i Sundbyberg. Socialvårdskonsulenten i sjunde distriktet* delar ej helt uppfattningen att ingripande mot parasiter skulle medföra onödigt intrång i privatlivet från myndigheternas sida och nämner att fall förekommit där vuxna arbetsföra personer hänsynslöst utnyttjat sina föräldrar, vilka av rädsla för efterräkningar oftast inte vågat anmäla förhållandena. För det ofta sjukdomssimulerande, arbetsovilliga och parasiterande socialhjälpsklientelet är det enligt *poliskammaren i Borås* uteslutet att tänka sig vård och hjälp på frivillighetens väg och ingripande bör därför kunna ske. *Poliskammaren i Hälsingborg* anser ingripande böra få ske mot den som ehuru arbetsför hänsynslöst lever på gamla föräldrar, släktingar, bekanta eller någon som kommit i beroendeställning till honom exempelvis för att inte blotta svagheter i sitt känsloliv. En speciell grupp parasiter har enligt *polischefen i Vänersborg* uppmärksammats alltför litet, nämligen de arbetsovilliga, alkoholiserade manspersoner — ofta med kriminell belastning — som under den i modernt språkbruk sällsynt missbrukade beteckningen »fästmän» parasiterar på ensamstående mödrar, närmast i syfte att utnyttja dessas socialhjälp. Skillnaden mellan dessa parasiter och sutenörer är enligt *socialbyrån i Solna* ofta endast det sätt på vilket kvinnan förvärvar sina inkomster.

I övrigt gör remissinstanserna inte någon erinran mot utredningsmannens uttalanden att parasiterna bör få omhändertagas endast då det parasiterande levnadssättet är förenat med kriminalitet eller utgör led i en även på annat sätt påvisbar asocial livsföring av allvarlig natur.

Beträffande de av utredningsmannen angivna exemplen i gemen uttalar sig *socialnämnden i Stockholm* ytterst kritiskt. Nämnden säger klart ifrån att exemplen inte ger tillräcklig ledning för ett ställningstagande i de enskilda fallen till frågan om det är berättigat att ingripa med tvångsåtgärder eller ej. Socialnämnden finner att utredningsmannen inte lyckats ange objektiva kriterier på den asociala livsföringen. *Svenska psykiatriska föreningen* anser att utredningsmannen inte förmått ge beskrivningen av kriterier för ingripanden någon tillnärmelsevis tillfredsställande grad av stringens och anför vidare.

När utredningsmannen diskuterar varje enskild asocial beteendeform, återkommer han gång på gång till att den inte ensam behöver vara så samhällsfarlig, utan att det väsentliga är om den utgör »ett led i en även på annat sätt påvisbar asocial livsföring av allvarlig natur». Utredningsmannen hänvisar i vissa sammanhang till att indikationerna för omhändertagande kraftigt skärpes, om personen ifråga upprepade gånger förekommit i samband med brottslighet, och om han fortsätter att förekomma i misstänkt

sammanhang. Läsaren bibringas — — — uppfattningen, att det väsentliga kriteriet för om en person skall anses förete ett samhällsfarligt asocialt levnadssätt är, om han kan anses förete ett starkt uttalat asocialt levnadssätt, vilket onekligen kan ge spelrum för alltför mycket subjektivt tyckande bakom de mycket långtgående tvångsåtgärder, som här ifrågasättas skola komma till stånd.

Utredningsmannens förslag att en särskild lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet skall vara sekundär i förhållande till angränsande vårdlagstiftning godtages, med några få undantag, av remissinstanserna och anges av många av dem såsom en bestämd förutsättning för en ny sådan lag. I detta sammanhang framhålls i ett stort antal yttranden vikten av att samhällets resurser på vårdområdena förstärks så att behovet av särlagstiftning i motsvarande mån minskas.

Tveksamhet om det av utredningsmannen föreslagna kravet att det skall vara uppenbart, att sociala hjälpåtgärder eller andra mindre ingripande åtgärder än omhändertagande inte är tillräckliga, uttalar *länsstyrelsen i Västerbottens län* och *besvärssakkunniga*. Länsstyrelsen anför härom.

Det kan ej vara lätt för polismyndighet att leda i bevis, att det är uppenbart att icke andra sociala hjälpåtgärder eller andra mindre ingripande åtgärder skall räcka för att förmå en asocial individ till ordnad livsföring. Skall lagen få betydelse för bekämpande av sådan asocial livsföring, som medför uppenbar fara för allmän ordning, säkerhet och sedlighet, bör möjligheten att tillämpa lagen i konkurrens med annan lag ej göras så restriktiv som föreslagits. Enighet råder därom, att åtgärder erfordras mot svårare bettleri, prostitution och koppleri. För att verksamt kunna bekämpa dylik asocialitet synes det nödvändigt att en ny lag med sådant syfte kan tillämpas även om åtgärd enligt annan författning i och för sig är möjlig. Man bör med andra ord kunna tillämpa den lag som i det enskilda fallet bäst främjar samhällets syfte. Huvudsaken är, att den asociale blir föremål för en lämplig åtgärd. Det förutsättes dock, att åtgärd enligt föreslagen lag icke skall ifrågakomma därest den asociale är i behov av vård på sinnessjukhus.

Samma uppfattning har *Södermanlands läns landstings förvaltningsutskott* som för det fallet att omhändertagande skulle kunna ske både enligt vårdlagarna och enligt en särskild asocialitetslag anser företräde böra ges den som bäst kan skapa förutsättningar för att återföra den omhändertagne till ett normalt liv. *Nykterhetsnämnden i Örebro* frågar om sådana asociala personer, som inte är konstitutionellt samhällsfarliga men till följd av ihållande alkoholmissbruk utvecklats till samhällsfarlighet, skall behandlas inom nykterhetsvården eller med stöd av en lag om samhällsfarlig asocialitet.

Angående förhållandet till strafflagstiftningen erinrar *statsåklagaren i Göteborg* om att lagen i princip föreslås tillämpad på sådana företeelser som inte kan bemästras genom åtal. Som förutsättning för dess tillämpning bör därför anges att vederbörande inte förskyller åtal för brott. Detta hindrar inte att i enlighet med förslaget åtalseftergift meddelas någon som redan underkastats lagens tillämpning.

Departementschefen

Samhällets kriminalpolitiska åtgärder har till syfte att skydda samhället och dess medlemmar mot brottslighet. De sociala vårdlagarna har däremot till ändamål att bereda vård och hjälp åt sjuka eller behövande. Dessa båda olika områden griper emellertid in i varandra. När det gäller att förmå den som begått brott att i fortsättningen leva ett laglydigt liv, kan mentalsjukvård, barnavård eller nykterhetsvård under vissa förutsättningar anordnas som reaktion på brottet. Ingripanden enligt vårdlagstiftningen förutsätter emellertid, i olikhet mot kriminallagstiftningen, inte att en brottslig gärning förövats, även om det ofta händer att vårdbehovet uppmärksammas i samband med lagföring för brott. Däremot förutsätter vårdlagarna att ett vårdbehov föreligger i det enskilda fallet. Ingripande enligt vårdlagarna mot den som inte förövat brott — alltså primärt på grund av vårdbehovet — kan som utredningsmannen framhåller i många fall vara ägnat att tillgodose även samhällsskyddet, dvs. att förhindra brott. Jag tänker härvidlag främst på omhändertagande av farliga mentalsjuka och farliga alkoholister.

Lösdrivarlagens syfte är att möjliggöra ingripande för att avvärja fara för brottslighet. Grundtanken i utredningsmannens förslag är likaså att den särskilda lag som han föreslår i första hand skall tillgodose samhällsskyddet. Av vad jag förut anfört om behovet av en sådan lag framgår, att även jag anser samhällsskyddet böra tagas till utgångspunkt när det gäller att utforma förutsättningarna för en sådan lags tillämplighet.

Eftersom det inte är fråga om ingripande i anledning av ett begånget brott, kommer lagen inom det rådande systemet att ligga i ett gränsområde mellan kriminallagstiftning och vårdlagstiftning. Föreligger ett vårdbehov och kan vård anordnas, saknas anledning att tillämpa den särskilda lagen även om den sjukdom eller missanpassning, som föranleder vårdbehovet, tillika är samhällsfarlig.

Vid utformningen av förutsättningarna för ingripanden är det viktigt att skilja mellan frihetsberövanden som har sin grund i ett klart vårdbehov och frihetsberövanden som sker för samhällsskyddet. Att man även i samhällsskyddsfallen strävar efter att bereda vårdsynpunkterna största möjliga utrymme — på det sättet att man sedan beslut fattats om tvångsingripande söker finna den lämpligaste behandlingsformen — har stundom medfört att denna viktiga skillnad inte alltid uppmärksammas.

Uppgiften blir således att närmare beskriva den asociala livsföring, som utan att vara brottslig är så samhällsfarlig att tvångsingripande bör ske. Utredningsmannen framhåller att man endast genom att ange objektiva kriterier på en sådan livsföring kan få garantier för att rättssäkerhetssynpunkterna blir vederbörligen tillgodosedda. Detta överensstämmer med remissinstansernas uppfattning och även jag ansluter mig härtill. Svårigheten är emellertid att det här blir fråga om att beskriva mera ett visst levnads-

sätt än, såsom oftast inom straffrätten, vissa konkreta handlingar. Dock förekommer inom straffrätten sådana uttryck som vanemässigt, yrkesmässigt, stadigvarande utnyttjande, allmän fara för människors liv eller hälsa osv. Något från rättssäkerhetssynpunkt betänkligt avsteg från vad som eljest gäller om förutsättningar för frihetsberövande kan därför inte sägas föreligga om blott beskrivningen görs tillräckligt konkret och uttömmande.

Enligt flera remissinstansers uppfattning fyller utredningsmannens redogörelse för de kategorier asociala som bör få omhändertagas inte dessa krav. Kritiken tar sikte både på det sakliga innehållet och på förslaget att i lagtexten endast låta detta komma till uttryck i ett kortfattat och allmänt hållet stadgande. Till en början vill jag i det följande i anslutning till utredningsmannens förslag och remissyttrandena uppehålla mig vid de olika fall där omhändertagande bör få ske.

De grupper av b e t t l a r e, mot vilka enligt utredningsmannen ingripande bör få ske, är följande: 1) de som brukar bettla under hot eller uppträdande som med fog kan uppfattas som intrång i den personliga friheten; 2) bettlare, vilkas tiggeri utgör endast en aktiv yttring bland många av ett allmänt asocialt levnadssätt; 3) dagdrivare, vilka tigger företrädesvis av äldre personer i syfte att få pengar till sprit eller som eljest bettlar på ett påträngande och efterhängset sätt och därigenom stör den allmänna ordningen; 4) i storstädernas träskområden förekommande kriminella och alkoholiserade element, som bettlar i mer eller mindre utmanande former vid sidan av sin asociala verksamhet i övrigt.

Enligt utredningsmannen finns det två grupper av bettlare, som inte bör kunna omhändertagas enligt den föreslagna särlagstiftningen. Den ena gruppen utgörs av dem som saknar förmåga att försörja sig genom arbete, främst invalider och psykiskt efterblivna som bettlar för livets nödtorft och som av olika skäl inte får den hjälp som det bör åvila samhället att lämna inom sjuk- eller socialvård. Den andra gruppen består av i och för sig arbetsföra men arbetsovilliga, vilkas tiggeri inte tar sig utmanande former och inte heller utgör led i en i övrigt asocial livsföring.

Eftersom samhällsfarligheten bör vara grunden för de ingripanden, som behandlas här, är det uppenbart att den senare gruppen, som kan betecknas som oförargliga bettlare, inte bör bli föremål för tvångsingripanden. Den förra gruppen kan däremot tänkas innehålla bettlare, som tigger på ett utmanande, hotande eller eljest påträngande sätt. Beaktas endast samhällsfarligheten, borde alltså sådana bettlare kunna omhändertagas. Såsom denna grupp beskrivits framgår dock att ingripande bör ske genom åtgärder, som bereder dessa bettlare livets nödtorft, och särlagstiftningen behöver därför inte göras tillämplig på dem. Av det anförda följer att jag anser behov av ingripande enligt särskild lagstiftning inte föreligga beträffande alla bettlare som undandrar sig att trots arbetsförmåga och arbetstillfällen söka försörja sig på ett hederligt sätt.

När det gäller att avgöra i vilken utsträckning omhändertagande bör få ske måste man pröva i vad mån arbetsovillighet i förening med bettleri utgör en samhällsfara av så allvarlig natur att intagning på anstalt är motiverad. Vid remissbehandlingen har anmärkts att utredningsmannens förslag inte klart ger vid handen om vanemässigt bettleri skall fordras och det har vidare uttalats att endast de grövre formerna av bettleri borde föranleda ingripande. Det är inte utan vidare givet att en arbetsovilligs enstaka bettleri, även om det skett på ett sätt som äventyrar ordning och säkerhet, bör föranleda tvångsintagning på anstalt. I många fall torde samhällets reaktion här ske genom lagföring för ringa misshandel, olaga hot, ofredande eller förargelseväckande beteende, varvid straffet regelmässigt stannar vid böter när det är fråga om förstagångsförseelse såsom antagits här. Kan inte straff för sådan gärning ådömas, bör det enstaka bettleriet i och för sig inte heller föranleda tvångsomhändertagande. Först om vanemässighet föreligger är enligt min mening samhällsfarligheten sådan att ingripande enligt den särskilda lagstiftningen bör får ske. Däremot bör det sakna betydelse om bettleriet sker öppet eller genom viss försäljning eller på annat maskerat sätt.

Emellertid torde ingripande enligt den särskilda lagen som jag förut sagt inte behövas mot den oförargliga typen av bettlare. Det synes alltså ytterligare böra fordras att den arbetsovilliges vanemässiga bettleri tagit sig samhällsfarliga eller ordningsstörande uttryck vid flera tillfällen. Detta kan på ett från rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande sätt konstateras framför allt om bettlaren vid flera tillfällen genom lagakraftvunnen dom fällts till ansvar för sådana brott eller förseelser som nyss nämnts. En jämförelse med nykterhetsvårdslagen ligger här nära till hands. Enligt denna lag fordras för tvångsomhändertagande dels att vederbörande är hemfallen åt alkoholmissbruk — varmed här skulle jämställas arbetsovillighet och vanemässigt bettleri — och dels, bl. a., att han under de två senast förflutna åren blivit dömd för minst tre fylleribrott. Utredning om samhällsfarligheten kan givetvis stundom även förekomma utan att lagakraftvunna domar föreligger. Att någon bettlat under uppträdande, som med fog kan uppfattas som intrång i den personliga friheten, eller ordningsstörande, påträngande, efterhängset eller utmanande behöver inte ha medfört åtal. Avgörande är att tillräcklig utredning verkligen föreligger. Att bettleriet sker på viss plats, exempelvis i storstädernas träskområden, eller för visst ändamål såsom för att få pengar till sprit, behöver däremot i och för sig inte utgöra bevisning om att bettleriet är samhällsfarligt eller ordningsstörande. Detsamma bör gälla den omständigheten att bettleriet utgör endast en aktiv yttring bland många av ett allmänt asocialt levnadssätt. Betydelsen härav blir i stället främst att man kan minska kravet på att just bettleriet skall ha kommit till samhällsfarligt eller störande uttryck vid

flera tillfällen. Det fordras alltså att andra yttringar av allmänt asocialt levnadssätt blivit tillförlitligen utredda i det föreliggande fallet.

De bland lösdrivarna förekommande kriminella elementen är, bortsett från sutenörerna som behandlas i det följande, enligt utredningsmannen sådana som företrädesvis ägnar sig åt brottslig verksamhet i form av snatterier eller stölder, bondfångeri eller andra bedrägliga beteenden, utpressning, falskspel, spritlangning och olaga narkotikahandel. Brott av denna typ kan naturligtvis vara isolerade företeelser, som inte är yttringar av ett i övrigt asocialt levnadssätt. För att tillgodose samhällsskyddet kommer då uppenbarligen inte i fråga andra åtgärder än lagföring och straff.

Eftersom man, såsom med skärpa understryks av flera remissinstanser, måste uppställa krav på full bevisning innan ingripande enligt särlagstiftning får ske, blir alltså situationen i dessa fall den att utrymme för lagföring och straff också alltid föreligger. Det blir då nödvändigt att undersöka om det förekommer en samhällsfarlighet, som för samhällsskyddet kräver mer än lagföring och ådömande av straff för den bevisade brottsligheten. Eller annorlunda uttryckt: det måste föreligga något mera än de rekvisit som utgör de i straffrätten beskrivna brotten med tillhörande straffsatser. Utredningsmannen åsyftar här ett levnadssätt som i och för sig utgör en generell risk för samhällsfarlighet. Detta levnadssätt beskrivs bl. a. så att vederbörande är aktiv på alla andra områden — asocialitet och brottslighet — än då det gäller att försörja sig genom hederligt arbete.

Beträffande den som är arbetsför men klart ådagalägger motvilja mot ordnat arbete och som, enligt vad som kan fastslås, inte heller har något ordnat arbete ligger det allmänt sett nära till hands att utgå ifrån att han försörjer sig genom brott, om han vid flera tillfällen dömts för brott av den art som jag nyss nämnt. Det föreligger då enligt sakens natur en fara för vanemässig sådan brottslighet. Vanemässigheten kan visserligen beaktas vid bestämmandet av påföljd men om inte samtidigt den asociala livsföringen kan beaktas blir påföljden ofta även vid återfall otillräcklig för att tillgodose samhällsskyddet.

De nu nämnda kriminella elementens samhällsfarlighet består inte främst i de brott som de begår. Allvarligare är den fara — särskilt understruken vid remissbehandlingen — som deras förekomst utgör för ungdom som här okritiskt ser en möjlighet att bekvämt försörja sig på ohederligt sätt och därigenom dras in i asocialitet och brottslighet. Det är främst i detta hänseende som motviljan mot ordnat arbete och vanemässigheten även i fråga om i och för sig ringa brott av här angivna slag får betydelse såsom förutsättningar för ett ingripande i samhällsskyddets intresse med åtgärder utöver vad som regelmässigt kan ske genom ådömande av brottspåföljd. Särskild anledning att möjliggöra sådant ingripande utgör vidare den omständigheten att även svåra brott i stor utsträckning begås av detta klientel. Det

bör sålunda vara möjligt att genom ingripande mot den asociala livsföringen förebygga svårare brottslighet.

De remissinstanser som uttalar sig på denna punkt anser att ingripanden mot en helt och hållet till fritiden förlagd asocial verksamhet i dessa fall i erforderlig utsträckning kan ske inom kriminalvården. Med hänsyn till vikten från rättssäkerhetssynpunkt av att på ett bestämt sätt avgränsa omhändertagandefallen synes det mig lämpligt att även här såsom en förutsättning uppställa underlåtenhet att efter förmåga söka försörja sig hederligt. Att märka är dock att ett påstått ordnat arbete i själva verket kan utgöra en mer eller mindre maskerad dagdrivartillvaro eller ohederlig verksamhet.

Prostitution kan föranleda ingripande enligt den gällande lösdrivarlagen under där angivna förutsättningar, bl. a. underlåtenhet att efter förmåga söka ärligen försörja sig. Prostitutionen är enligt brottsbalken inte i och för sig straffbar. Endast den som inbjuder till könsumgänge på ett för omgivningen störande och anstötligt sätt straffas, och brottet benämns sårande av tukt och sedlighet. Från koppleribrotten bortses i detta sammanhang. I övrigt har vid brottsbalkens tillkomst uttalats att lösdriveriets olika former, däribland prostitution, främst bör bekämpas med andra medel än kriminalisering.

Utredningsmannen finner i likhet med flertalet tidigare utredningar att samhället inte rimligen kan tillgripa tvångsåtgärder mot prostitutionen som sådan, dvs. mot alla dess former, men inte heller kan förhålla sig helt passivt till denna företeelse. Som skäl för ingripande mot vissa former därav anger utredningsmannen dels de personliga riskerna för den prostituerade själv och dels samhällsskyddet mot grova brottslingar, främst sutenörer.

De med prostitution förenade personliga riskerna för sjukdomar och förfall är uppenbarligen ett allvarligt socialt problem till vilket samhället inte får ställa sig likgiltigt. I dessa fall bör enligt min mening samhällsåtgärderna dock i främsta rummet ha karaktär av hjälp och vård. Barnavård, sjukvård — eventuellt enligt sinnessjuklagen eller lagen angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar — alkoholistvård och socialvård bör här beredas. Däremot bör inte en särlagstiftning som har till primärt syfte att skydda samhället mot ett farligt restklientel göras tillämplig på prostituerade, som enbart till sitt eget skydd behöver bli föremål för någon åtgärd av samhället.

När det sedan gäller prostitutionens samhällsfarlighet framhåller utredningsmannen — med åberopande av samstämmiga vittnesbörd från bl. a. polismyndigheterna i rikets största städer — att prostitutionen, och särskilt då de grövre formerna av gatuprostitution, utgör en av de viktigare orsakerna till våra dagars starkt stegrade brottslighet och asocialitet. Speciellt den kvinnliga gatuprostitutionen har enligt utredningsmannen befunnits vara intimt förknippad med grov kriminalitet, främst av den anledningen

att flertalet prostituerade med sig lierat eller tvingats liera sutenörer, hämtade från kretsen av samhällets mest hänsynslösa förbrytare.

Denna beskrivning av förhållandena har inte rönt någon kritik och torde kunna tjäna som bakgrund när man går att avgöra på vilka sätt prostitutionens samhällsfarlighet skall ha manifesterat sig för att ingripande skall få göras utan att rättssäkerheten åsidosätts. Som framgår av betänkandet ligger svårigheten just i att konkret ange de omständigheter då prostitutionen erfarenhetsmässigt i allmänhet utgör förutsättning för eller är förknippad med grov brottslighet. Som nyss nämnts har prostitution på gatan befunnits ha denna karaktär. Det bör enligt min mening därjämte vara utrett att den prostituerade bedriver sin verksamhet vanemässigt. Med den här förordade lösningen utgör alltså vanemässig prostitution på allmän plats en presumtion för samhällsfarlighet. Man kan dock inte komma ifrån att som utredningsmannen ta hänsyn till totalbilden av den prostituerades levnadssätt. Det kan därvid visa sig att presumtionen om samhällsfarlighet inte gäller i det enskilda fallet, och då bör givetvis tvångsingripande inte få förekomma.

Att prostitution sker på ett för den allmänna ordningen eller grannar störande eller anstötligt sätt behöver däremot inte vara ett kriterium på kvalificerad samhällsfarlighet. Det ligger närmare till hands att anta att man här har att göra med psykiskt efterblivna eller sjuka prostituerade i behov av vård.

Underlåtenhet att efter förmåga söka försörja sig hederligt bör enligt min mening även beträffande de prostituerade liksom hittills vara en förutsättning för lagens tillämplighet. Jag kan således inte biträda utredningsmannens uppfattning, att också s. k. halvyrkesprostituerade bör få omhändertagas enligt den nya lagen. Här som eljest bör dock gälla att sysselsättningar som mer eller mindre är avsedda blott att maskera yrkesmässig prostitution inte bör godtagas som hederlig försörjning.

Som samhällsfarliga prostituerade betecknar utredningsmannen även dem som förleder andra, särskilt yngre personer, till samma levnadssätt. Dessa fall är, om de väl kan bevisas, ofta sådana där enligt brottsbalken ansvar kan ådömas för koppleri. För koppleri döms sålunda bl. a. den som vanemässigt främjar annans otuktiga levnadssätt eller förleder den som är under tjugoett år till sådant levnadssätt. Såsom framhållits vid remissbehandlingen kan det inte komma i fråga att ingripa med särlagstiftning i sådana fall när något av de angivna brottsrekvisiten inte kan bevisas. Man får därför i dessa fall nöja sig med de åtgärder som kan vidtagas på straffrättslig väg.

Som jag förut nämnt är med prostitution ofta förknippad grov brottslighet, särskilt sådan som förövas av s u t e n ö r e r.

Enligt brottsbalken kan ansvar ådömas för sådana sutenörsbrott som koppleri, främjande av otukt och förförelse av ungdom. Det fordras då be-

visning om bl. a. att den misstänkte utnyttjar annans otuktiga levnadssätt. Bevisningen kan bestå däri att den utnyttjade själv eller andra med förhållandena bekanta personer lämnar uppgifter om att den åtalade mottagit pengar eller försörjs av den utnyttjade. Sådan bevisning är emellertid svår att förebringa. I många fall föreligger bara utredning om att vederbörande saknar ordnat arbete och andra lovliga medel till sin försörjning samt att han stadigvarande sammanbor eller sällskapar med prostituerade. Att låta dessa omständigheter vara tillräckliga förutsättningar för tvångsingripande innebär i själva verket att man efterger ett av brottsrekvisiten för koppleri. Omständigheterna kring det särskilda brottet, åtminstone den typ av koppleri som här får intresse, nämligen vanemässigt främjande eller utnyttjande av annans otuktiga levnadssätt, är i stort sett desamma som konstituerar den samhällsfarliga asocialitet man här vill komma åt. Jag anser därför att ingripanden i dessa fall inte bör ske enligt den särskilda lagen utan endast i form av lagföring för sutenörsbrott.

I detta sammanhang vill jag i korthet beröra den av länsstyrelsen i Uppsala län upptagna frågan om innebörden av fara för allmän sedlighet. Som framgått av min föregående framställning är syftet med ingripandena enligt den föreslagna särlagstiftningen att förhindra brottslighet. I vissa av de angivna fallen utgörs brottsligheten visserligen av vad som i brottsbalken betecknas som sedlighetsbrott och vid tolkning och tillämpning av brottsbalken torde man i framtiden inte kunna undvika att vid prövning av sådan brottslighet ta ställning till rådande etiska och moraliska värderingar i samhället. Jag anser emellertid i likhet med länsstyrelsen, att lagens syfte kommer till klarare uttryck om indikationen fara för allmän sedlighet utgår, eftersom all brottslighet måste anses utgöra fara för allmän ordning och säkerhet.

Vad slutligen angår den grupp som utredningsmannen benämner p a r a s i t e r n a vill några remissinstanser gå längre än utredningsmannen. Den asocialitet det här är fråga om torde dock sällan vara samhällsfarlig om den inte kommit till uttryck även på andra sätt. Jag biträder därför härvidlag utredningsmannens uppfattning att tvångsingripande bör få komma i fråga endast då ett parasiterande levnadssätt är förenat med kriminalitet eller utgör led i en även på annat sätt påvisbar asocial livsföring.

Som jag förut anfört kan samhällsskyddet mot samhällsfarligt asociala i många fall tillgodoses genom hjälp- och vårdåtgärder. Den samhällsreaktion som i sådant sammanhang kommer i fråga behöver inte såsom brottspåföljderna utformas med beaktande av hänsyn till den allmänna laglydnaden. Även om ingripandet också kommer att tillgodose samhällsskyddet, har man därför större möjligheter att direkt beakta de individuella förhållandena. Som jag i det föregående utförligt redogjort för kan emellertid hjälp- och vårdåtgärder enligt angränsande vårdlagstiftning inte alltid vidtagas. Utanför vårdmöjligheterna faller ett restklientel av asociala. För

min del vill jag med skärpa framhålla, att jag finner det angeläget att restklientelet blir så litet som möjligt. Samhällsåtgärder som kan grundas i första hand på ett vårdbehov och som därigenom i andra hand tillgodoser samhällsskyddet är att föredra framför åtgärder som primärt grundas på behovet av samhällsskydd. Jag biträder således förslaget att den särskilda lagen skall vara subsidiär i förhållande till angränsande vårdlagstiftning och att detta anges som ett uttryckligt villkor för dess tillämpning. Är de av utredningsmannen angivna sociala hjälpåtgärderna tillräckliga för att tillgodose samhällsskyddet — en fråga som har nära samband med hur klart hjälpbehovet kan påvisas och hur sannolikt det är att vederbörande skall tillgodogöra sig hjälpen — måste de också vara bättre ägnade att främja resocialisering än tvångsintagning på anstalt. Gentemot den i några yttranden framkomna uppfattningen att särlagstiftningen bör få tillämpas även om vårdlagstiftningens resurser inte är helt uttömda vill jag framhålla att jag anser det angeläget att tvångsintagning på anstalt tillgrips endast såsom en sista utväg. För att skapa garanti för att hjälpåtgärder verkligen prövas anser jag vidare i enlighet med utredningsmannens förslag lämpligt att det föreskrivs att det skall vara uppenbart att sådana åtgärder inte är tillfyllest för att intagning på anstalt skall få ske. Så kan först och främst vara fallet om samhällsskyddet gör någon form av tvångsinternering nödvändig samt vidare om hjälpåtgärder redan prövats utan att vederbörande kunnat återföras till ett ordnat liv. Även andra fall kan givetvis tänkas där hjälpåtgärder uppenbarligen skulle vara gagnlösa.

Att mentalsjukvård skall ha företräde när sådan kan anordnas i stället för intagning på anstalt enligt särlagstiftningen är uppenbart. När det gäller valet mellan sådan intagning och intagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare kan svårbedömda gränsfall förekomma. I detta hänseende vill jag hänvisa till vad jag tidigare anfört rörande möjligheterna att bereda de samhällsfarligt asociala alkoholmissbrukarna alkoholistvård.

Beträffande förhållandet mellan den föreslagna lagen och strafflagstiftningen framhåller utredningsmannen, att brott som hör under allmänt åtal måste åtalas oberoende av om gärningsmannens asocialitet föranleder särskild reaktion, samt föreslår att möjlighet skapas att efterge åtal då mindre allvarlig brottslig gärning uppdagas sedan beslut fattats om tvångsintagning i anstalt enligt ifrågavarande lag.

Mycket vanligt är att brottslighet utgör ett led i den samhällsfarligt asociala människans livsföring. En av straffrättskipningens huvuduppgifter är att tillgodose samhällsskyddet. När det gäller ingripanden mot samhällsfarligt asociala föreligger samma syfte. Kan det tillgodoses genom lagföring för brott bör åtal ske också då den misstänkte är samhällsfarligt asocial. I princip bör således den särskilda lagen vara subsidiär även i förhållande till lagföring för brott.

I vissa fall är emellertid brottspåföljden inte tillräcklig för att tillgodose

den särskilda lagens syfte. Böter eller ett endast kortvarigt frihetsstraff kan inte anses vara en adekvat reaktion på den samhällsfarlighet, som kommit till uttryck genom det asociala levnadssättet. Inte heller är påföljden ägnad att undanröja samhällsfarligheten om den dömde inte omedelbart eller efter frigivning blir föremål för övervakning och vid bristande skötsamhet kan berövas friheten eller återintagas. Åtgärd enligt den särskilda lagen bör därför kunna påkallas mot den som för ett samhällsfarligt asocialt liv och som också gjort sig skyldig till brott, om han inte för brottet skall undergå fängelse minst sex månader, ungdomsfängelse eller internering eller stå under skyddstillsyn eller nyligen undergått sådan brottspåföljd. Vård enligt nykterhetsvårdslagen eller sinnessjuklagen, vartill domstol överlämnat den som begått brott, bör i enlighet med vad som förut anförts om sådan vård likaledes utesluta tillämpning av den föreslagna lagen. Man torde knappast ha anledning att räkna med att en samhällsfarligt asocial person uppfyller brottsbalkens förutsättningar för villkorlig dom, vilken ju inte är förenad med övervakning.

Endast beträffande brott som förskyller böter eller fängelse under sex månader får således frågan om åtalseftergift betydelse för förhållandet mellan den särskilda lagen och strafflagstiftningen. I princip är åklagare skyldig att åtala alla förekommande brott som hör under allmänt åtal. Särskilda bestämmelser om åtalseftergift fordras om man vill göra det möjligt att underlåta åtal mot en samhällsfarligt asocial person, beträffande vilken åtgärd enligt den särskilda lagen aktualiserats. Det synes emellertid inte lämpligt att möjliggöra åtalseftergift i andra fall än då tvångsintagning enligt lagen redan beslutats. Såtillvida är jag alltså överens med utredningsmannen.

Den särskilda lagen bör inte heller tillämpas om villkorlig dom eller skyddstillsyn undanröjs eller villkorligt medgiven frihet förverkas. Att i samband därmed ett kortare frihetsberövande än sex månader kan komma i fråga bör inte föranleda att man underlåter att i första hand begagna sig av de möjligheter som står till buds att tillgodose samhällsskyddet genom brottspåföljd. Beträffande den som dömts till sådan påföljd, som jag nyss angivit såsom tillräcklig reaktion även mot samhällsfarlig asocialitet, bör således kriminalvårdens resurser uttömmas innan annan åtgärd vidtas.

Jag förordar vidare att särlagstiftningen görs subsidiär i förhållande till utlänningslagen. Den innehåller bestämmelser, som medger att asociala utlänningar avlägsnas från riket genom avvisning, förvisning eller utvisning.

Sammanfattningsvis föreslår jag således, att underlåtenhet att efter förmåga söka försörja sig hederligt genomgående behålles såsom grundläggande förutsättning för intagning på anstalt enligt den av mig förordade särlagstiftningen. Den omständigheten att någon saknar en hederlig försörjnings-

källa utgör ett objektivt konstaterbart kriterium på asocialitet. För ingripande enligt lagen bör emellertid därutöver krävas, att asocialiteten är samhällsfarlig utan att den i sig inrymmer kriminalitet som kan medföra påföljd, varigenom samhällsskyddet tillgodoses. I det föregående har angivits de grupper som i dag främst kan hänföras till sådana samhällsfarligt asociala. Slutligen bör lagen vara subsidiär i förhållande till hjälpåtgärder och vård, lagföring för brott i vissa fall samt avlägsnande ur riket.

Beslutande myndighet, förfarande och besvär

Gällande lag och utredningsmannens förslag

Enligt lösdrivarlagen får polisman anhålla — enligt modern terminologi gripa — den som beträds med lösdriveri. Polismannen skall ofördröjligen inställa lösdrivaren för landsfiskal eller stadsfiskal, som håller förhör. Fiskalen kan meddela varning. Fiskalens uppgift fullgörs i stad i allmänhet av polismästare eller poliskommissarie. Om tvångsomhändertagande beslutar länsstyrelsen eller poliskammare.

Utredningsmannen anser att det måste ankomma på polisen att hålla uppsikt över ett asocialt vuxenklientel, som stör den allmänna ordningen, och att vidta erforderliga åtgärder mot dem vilkas livsföring befinnes vara uppenbart samhällsfarlig. Han föreslår därför att polisman i första hand skall få omhänderta en person som beträds med sådan livsföring. Däremot anser utredningsmannen inte tillräckliga skäl föreligga att inleda förfarandet med anhållande. Inte heller bör enligt särlagstiftningen andra asociala personer än de uppenbart samhällsfarliga få omhändertagas i syfte att få deras personliga förhållanden närmare undersökta. I fråga om dessa personer bör man i stället återfalla på allmänna polisinstruktionen. Skulle dess bestämmelser om s. k. polisiering inte anses vara tillfyllest, bör frågan närmare övervägas i samband med pågående översyn av polislagstiftningen.

Den som omhändertagits av polisman bör enligt förslaget utan dröjsmål bli föremål för utredning av polismyndigheten, som omedelbart skall pröva om den omhändertagne måste hållas i förvar. Ett sådant tillfälligt frihetsberövande bör inte få fortvara längre än vad som är oundgängligen nödvändigt.

Enligt lösdrivarlagen är det länsstyrelsen eller poliskammare som dömer till tvångsarbete, medan besvär över länsstyrelsens och poliskammarens beslut anförs i hovrätten. Mot hovrättens beslut kan talan föras i högsta domstolen enligt rättegångsbalkens regler härför. Om förfarandet hos länsstyrelsen eller poliskammaren är inte annat stadgat än att förhör skall hållas med lösdrivaren.

Utredningsmannen anser flera skäl tala mot att domstolarna övertar uppgiften som beslutande myndighet i första instans. Han anför till en början att den föreslagna lagen i viktiga delar, särskilt i fråga om grunderna för

tvångsingripande, överensstämmer med flera andra lagar på socialvårdens områden, framför allt barnavårdslagen och nykterhetsvårdslagen. Det ankommer på länsstyrelsen att pröva frågor rörande samhällsvård enligt barnavårdslagen och tvångsintagning på allmän vårdanstalt enligt nykterhetsvårdslagen. En domstolsprövning av ärenden om tvångsåtgärd enligt den här aktuella lagen skulle i första hand få till följd, att man går miste om möjligheterna att utnyttja den särskilda sakkunskap som länsstyrelsen förfogar över i socialvårdsärenden. Vidare skulle man äventyra det enhetliga bedömande som måste eftersträvas och som har till förutsättning, att olika typer av socialvårdsärenden prövas av ett och samma organ. Utredningsmannens avgörande invändning mot att anförtro de allmänna domstolarna hithörande ärenden är emellertid, att de inte är lämpade för den särskilda prövning som i varje ärende måste göras beträffande frågan, huruvida inte åtgärd som står till buds inom angränsande vårdområden bör ges företräde framför tvångsåtgärd enligt den föreslagna lagen.

När det så gäller förfarandet erinrar utredningsmannen om att ett omfattande reformarbete f. n. pågår på förvaltningsrättskipningens område och att resultatet härav ännu inte kan överblickas. Utredningsmannen har därför sett som sin viktigaste uppgift att föreslå sådana regler om förfarandet som i avbidan på en slutlig lösning av dessa frågor ger erforderliga garantier för att rättssäkerhetssynpunkterna blir tillgodosedda i huvudsak inom det nuvarande systemet. I enlighet härmed föreslår utredningsmannen att nykterhetsvårdslagen tages till förebild vid utformningen av förfarandet inför länsstyrelsen enligt den föreslagna lagen. Detta innebär enligt utredningsmannen i huvudsak följande.

Den som avses med ansökningen om intagning får sålunda en garanterad rätt att — med de inskränkningar som följer av sekretesslagen — bli delgiven samtliga handlingar i ärendet och att få bli muntligen hörd i saken. Förhöret blir i princip offentligt. För att ytterligare stärka rättssäkerhetsgarantierna i hithörande ärenden bör emellertid härutöver den som är föremål för utredningen tillerkännas rätt att anlita biträde och att, om det befinnes erforderligt för att tillvarataga hans rätt, få offentligt biträde förordnat på det allmännas bekostnad. Gives dessutom föreskrift att den sökande polismyndigheten skall vara skyldig att närvara vid förhör med den som avses med ansökningen, får man till stånd en regelrätt förhandling inför länsstyrelsen, något som bör vara ägnat att skapa ett tillförlitligt underlag för prövningen.

Utredningsmannen föreslår slutligen att besvär över länsstyrelsens beslut skall prövas i regeringsrätten. Med hänsyn till karaktären av den prövning som skall ske enligt den föreslagna lagen synes det inte påkallat att behålla den domstolsprövning som f. n. gäller i lösdrivarärenden fr. o. m. andra instans. De utförliga bestämmelser om förfarandet inför länsstyrelsen som utredningsmannen föreslår skall inskrivas i en ny lag för att stärka den enskildes rätt, ger enligt hans mening likvärdiga garantier för att rättssäkerhetssynpunkterna blir vederbörligen tillgodosedda.

Remissyttrandena

Legalt stöd för polisingripande mot asociala måste finnas, understryker *riksåklagarämbetet,* som tillägger att bestämmelserna i sinnessjuklagen, nykterhetsvårdslagen och de andra författningar, som här kommer i fråga, inte alltid ger polisen tillräckliga möjligheter i detta hänseende. En förutsättning för att ingripande över huvud skall kunna ske enligt sådan lagstiftning är att anledning föreligger till antagande att sinnessjukvård, alkoholistvård etc. är påkallad, men detta kan enligt ämbetet inte konstateras utan en mera ingående undersökning som i sin tur förutsätter att vederbörande omhändertages. Särbestämmelser om tvångsingripande på grund av asocialt levnadssätt synes alltså motiverade även från den synpunkten att behov föreligger av en inkörsport för behandling enligt vårdlagstiftningen.

Stor vikt vid att polisieringsverksamheten regleras i lag lägger också *svenska socialvårdsförbundet* och *styrelsen för Sveriges advokatsamfund,* vilken framhåller att en effektiv uppsikt över samhällets undre värld kräver ett vidgat legalt underlag. *Stockholms stads rätts- och polisdirektion* förklarar att allmänna polisinstruktionen inte ger polisen erforderliga befogenheter att ingripa och göra nödvändiga utredningar samt anser att frågan om ökade möjligheter till polisiering därför nu bör lösas för att en ny lag om asocialitet skall få åsyftad verkan. *Socialstyrelsens majoritet* föreslår att denna fråga löses genom en bestämmelse i allmänna polisinstruktionen om att personer som med fog kan antagas ha hemfallit åt en gravt asocial livsföring av parasiterande slag må omhändertagas för att höras rörande sina med livsföringen sammanhängande förhållanden. Vidare kvarhållande skulle enligt detta förslag få ske enligt den särskilda lagen om asocialitet om denna med fog kunde antagas vara tillämplig på den omhändertagne.

Länsstyrelsen i Uppsala län framhåller att ingripande enligt förslaget i de flesta fall kommer att gälla personer, om vilka polisen har sådan kännedom som behövs för bedömande av om ett omhändertagande kan anses befogat. Är vederbörandes förhållanden inte kartlagda kan däremot tveksamhet uppstå och enligt länsstyrelsen lämnar allmänna polisinstruktionens bestämmelser om polisiering knappast polisen det många gånger behövliga rådrummet. Utredningsmannens förutsättning att samhällsfarligheten skall vara uppenbar för att ingripande skall få göras förutsätter därför, slutar länsstyrelsen, att man överväger en något utökad polisieringsrätt.

Länsstyrelsen i Östergötlands län anser med hänsyn till allmänna polisinstruktionen att en särskild föreskrift om polismans möjlighet att omhänderta kan avvaras i den särskilda lagstiftningen.

Poliskammaren i Västerås erinrar om att ingripande enligt förslaget skall göras mot den som under längre tid för ett sådant asocialt liv att han utgör uppenbar fara för allmän ordning, säkerhet och sedlighet, något som synes förutsätta att han under en längre tid varit föremål för polisens uppsikt

under den preventiva spaning som polisen bedriver. Det torde i sådant fall ha stått klart för polisen att ett ingripande förr eller senare skulle bli aktuellt, och poliskammaren kan då inte finna något bärande skäl för att överlåta åt den enskilde polismannen att avgöra om och när ingripande skall ske. Då polisövervakningen givit vid handen att ingripande är påkallat, bör det i stället ankomma på polismyndigheten att efter föredragning besluta om åtgärd och därvid överväga om vederbörande bör tagas i förvar.

En något avvikande syn på frågan om grunden för olika polisingripanden har *poliskammaren i Stockholm,* som anser att ingripandets ändamål i form av lämplig vård bör stå klart redan då ingripandet görs. Poliskammaren anför härom.

Polisen har i sitt arbete den första och yttersta kontakten med hela det bottenskikt inom samhället som nu är i fråga. Klientelet är mycket heterogent och företräder olika vårdbehov. Att en människa befinner sig i en nödsituation socialt sett kan ofta lätt konstateras, likaså att den nödställde för ett sådant levnadssätt att han därigenom kan bli farlig för allmän säkerhet, ordning och sedlighet. Däremot kan det merendels först efter noggrann utredning fastslås, under vilken vårdform han med hänsyn till sina speciella förutsättningar hör hemma.

Ingripandet från polisens sida bör, för att kunna få en preventiv verkan, ske så tidigt som möjligt. Ju tidigare polisen kan anse sig befogad taga del av den nödställdes förhållanden, desto större möjligheter har den att, när vederbörande ånyo påträffas i en liknande situation, medverka till en riktig hjälpform för honom.

Det skall här anmärkas att den allmänna polisinstruktionen icke torde ha varit avsedd att ge polisen en så vidsträckt fullmakt som nu antytts. Hittillsvarande ingripanden av detta slag ha som regel skett med stöd av lösdrivarlagen. Utredningsmannen menar att, om polisinstruktionen icke är tillfyllest, frågan om instruktionens räckvidd bör omprövas i samband med pågående översyn av polislagstiftningen. Det är emellertid icke säkert att behovet av en rättsgrund för polisens ifrågavarande ingripanden bör lösas med hjälp av polisinstruktionen. Det kan icke anses vara något polisiärt intresse att få en alltför vidsträckt generalfullmakt. Det är lättare för polisen att bära ansvar för befogenheter, som för sitt ändamål utformats i den lagstiftning, vars syften de skola tjäna. Intet polisingripande bör ske, vars yttersta ändamål icke i varje ögonblick står klart för polismannen. Ett ingripande i syfte att bereda alkoholistvård bör därför ske med stöd av nykterhetsvårdslagen, ett omhändertagande för sinnessjukvård bör stödjas på sinnessjuklagen etc. Om någon särskild form av omhändertagande och vård av det nu ifrågavarande klientelet icke beredes genom ny lagstiftning i samband med upphävande av lösdrivarlagen kommer, enligt denna tankegång, polisens ingripande av den typ, som nu diskuteras, att hänga i luften.

Liknande synpunkter framför *föreningen Sveriges polismästare. Poliskammaren i Borås* anser att allmänna polisinstruktionen i regel inte bör tillämpas i fråga om asociala; i stället bör särskild lagstiftning ligga till grund för ingripande.

Uppenbar samhällsfarlighet som villkor för att någon skall få intagas i

anstalt godtas av det stora flertalet remissinstanser. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* anser ett sådant villkor ägnat att minska risken för obefogade ingripanden. Att det kan komma att i alltför hög grad begränsa möjligheterna till ingripande befarar däremot *riksåklagarämbetet* och *poliskammaren i Göteborg*. Ämbetet anser uppenbarhetskravet så mycket mindre påkallat eftersom det därjämte skall vara uppenbart att vederbörande inte kan förmås till ordnad livsföring genom andra mindre ingripande åtgärder. Enligt *poliskamrarna i Linköping* och *Norrköping* är individer, som visar uppenbar samhällsfarlighet, i de flesta fall så djupt sjunkna att de kan bli föremål för straffrättsliga reaktioner. Om då ett mera ofarligt men dock höggradigt asocialt klientel inte får omhändertagas enligt den föreslagna lagen, är poliskamrarna tveksamma om dennas praktiska betydelse.

När det däremot gäller rätten för polisman att ingripa anser flera remissmyndigheter att kravet på uppenbar samhällsfarlighet inte kan uppställas på ett så tidigt stadium. Det framhålls att detta krav skulle innebära att den enskilde polismannen före sin åtgärd måste ha gjort klart för sig att vederbörande uppfyller alla de förutsättningar som fordras för att länsstyrelsen skall kunna besluta om intagning i anstalt, något som kan ske endast efter verkställd utredning. På grund härav förordas i dessa yttranden att polisingripande för utredning skall få göras när det på sannolika skäl kan misstänkas eller skälig anledning föreligger till antagande att den som blir föremål för åtgärden är samhällsfarligt asocial. Uttalanden av denna innebörd görs av *riksåklagarämbetet, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Östergötlands, Älvsborgs* och *Gävleborgs län, statsåklagaren i Stockholm, poliskamrarna i Stockholm, Uppsala, Karlskrona, Malmö, Hälsingborg, Halmstad, Borås, Örebro, Västerås* och *Gävle* samt *föreningen Sveriges stadsfiskaler*.

Poliskammaren i Uppsala föreslår att den, vars uppträdande eller levnadssätt uppenbarligen innebär fara för allmän ordning, säkerhet eller sedlighet, skall kunna omhändertagas om sannolika skäl föreligger för att hans uppträdande eller levnadssätt beror på asocialitet och kan föranleda beslut om intagning i anstalt enligt den särskilda lagen. Med en sådan ordning måste, tillägger poliskammaren, de yttre kriterierna på farlighet för allmän ordning, säkerhet eller sedlighet föreligga vid tidpunkten för omhändertagandet, medan frågan om orsakerna till livsföringen kan bli föremål för utredning efter omhändertagandet, allt om sannolika skäl finns för att tvångsintagning kan komma i fråga. *Poliskammaren i Borås* anför att ingripande, som får ske på sannolika skäl, ökar möjligheterna att förebygga samhällsfarlig asocialitet. *Poliskammaren i Örebro* uttalar att skälig misstanke är tillräcklig för ingripande mot farliga sinnessjuka och farliga alkoholister samt förordar samma system för samhällsfarliga asociala.

Att länsstyrelsen bör vara beslutande myndighet i mål om tvångsintagning anser i likhet med utredningsmannen det över-

vägande antalet av de remissinstanser som yttrar sig härom. Bland dem märks *hovrätten för Västra Sverige, riksåklagarämbetet, fångvårdsstyrelsen, socialstyrelsens majoritet, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Kalmar, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Kopparbergs* och *Gävleborgs län, förvaltningsdomstolskommittén, stadsfullmäktige i nio mindre städer* samt *svenska socialvårdsförbundet.* Avgörande för dessa ställningstaganden är i allmänhet den av utredningsmannen nämnda synpunkten att länsstyrelsen är bäst rustad för den allsidiga prövning som i varje ärende måste göras i frågan om den med asocial livsföring beträdde hellre bör bli föremål för åtgärd enligt angränsande vårdlagstiftning.

I några yttranden förordas att länsstyrelsen får särskild sammansättning i mål om tvångsintagning. *Besvärssakkunniga* anför sålunda härom.

Skall en lagstiftning, som varit i kraft under nära åttio år, reformeras, bör det emellertid kunna krävas, att frågan om det beslutande organet löses på ett sätt, som motsvarar den moderna tidens anspråk. Enligt besvärssakkunnigas mening skulle det därför framstå som otillfredsställande, därest vid en reform på ifrågavarande område inga åtgärder vidtoges för att tillgodose kravet på ett domstolsorgan som beslutande organ i ärenden om samhällsfarlig asocialitet. Därest länsstyrelse väljes såsom beslutsmyndighet, torde därför nämnda krav böra tillgodoses åtminstone i så måtto att det tillses, att länsstyrelsen vid ärendenas handläggning har en sådan kvalificerad sammansättning, som majoriteten av utredningen angående administrativa frihetsberövanden förordade, och sålunda består av en ordförande med domarkompetens samt två lekmannaledamöter. Besvärssakkunniga anse sig därför kunna tillstyrka utredningsmannens förslag att länsstyrelse skall besluta i första instans i ärenden angående intagning i arbetshem allenast under den förutsättningen att länsstyrelsen vid ärendenas handläggning får den sammansättning som nyss sagts.

Sinnessjuklagstiftningskommittén anser det böra övervägas om inte länsstyrelsen vid prövning av dessa ärenden med hänsyn till rättssäkerheten bör förstärkas med två i sociala frågor erfarna personer, något som synes kunna genomföras utan att statsmakternas ställningstagande till frågan om inrättande av socialdomstolar avvaktas. *Medicinalstyrelsen* föreslår att här avsedda frihetsberövanden skall beslutas av en länsnämnd, bestående av en domarkompetent jurist med en läkare och en lekman som bisittare.

Att allmän domstol skall vara beslutande myndighet anser *Svea hovrätt, landsfogden i Västmanlands län, styrelserna för Västergårdens* och *Långmora arbetshem, polischefen i Västervik, stadskollegiet, rätts- och polisdirektionen* och *socialnämnden i Stockholm, styrelsen för svenska stadsförbundet, svenska psykiatriska föreningen* samt *föreningen Sveriges landsfogdar.*

Svea hovrätt yttrar i denna fråga.

Hänsynen till rättssäkerheten kräver emellertid ej endast att förfarandet inför den beslutande myndigheten regleras utan framför allt att den präv-

ning som måste föregå ett beslut om tvångsomhändertagande anförtros myndighet som kan antagas ha de största möjligheterna att avväga den enskildes och samhällets härvidlag motstridiga intressen. Vid de överväganden som ligga till grund för beslut om intagning i arbetshem finns intet utrymme för socialvårdande synpunkter. Tvångsingripandet sker uteslutande i samhällets intresse och för att tillgodose dess behov av skydd mot de farliga yttringarna av asocial livsföring och är i realiteten ett straff. Intagning i arbetshem skiljer sig alltså härutinnan markant från de ingripanden som kunna företagas enligt den sociala vårdlagstiftningen. Att under sådana förhållanden lägga prövningen av ärenden enligt den föreslagna lagen å länsstyrelse kan enligt hovrättens uppfattning icke få komma i fråga. Hänsynen till rättssäkerheten kräver att förfarandet i dessa ärenden anknytes till domstol redan i första instans. Därest förslaget om fristående socialdomstol genomföres, har hovrätten dock icke något att erinra mot att dessa ärenden handläggas vid sådan domstol.

Stadskollegiet i Stockholm understryker också, att det här främst är fråga om en samhällsskyddande verksamhet och anser därför direkt missvisande att, såsom utredningsmannen gjort, jämställa tvångsomhändertagande av samhällsfarliga asociala med tvångsomhändertaganden för vård enligt barnavårds- och nykterhetsvårdslagarna och därmed motivera att länsstyrelserna skall vara beslutande instans. En eventuell lagstiftning av föreslagen art får enligt stadskollegiet inte ens ges sken av att vara en vårdlagstiftning. På liknande sätt uttalar sig *styrelsen för svenska stadsförbundet. Socialnämnden i Stockholm* påpekar att domstolarna har möjlighet att genom personundersökningar och kontakt med olika socialvårdsorgan skaffa sig expertbedömning av frågan om angränsande vårdområden kan tagas i anspråk, och på liknande sätt uttalar sig *landsfogden i Västmanlands län, svenska psykiatriska föreningen* och *föreningen Sveriges landsfogdar.*

Utredningsmannens förslag att förfarandet i mål om tvångsintagning skall utformas efter mönster av nykterhetsvårdslagen godtages av de flesta remissinstanser som yttrar sig i denna fråga. Allmänna uttalanden av innebörd att rättssäkerheten härigenom tillgodoses gör bl. a. *hovrätten för Västra Sverige, riksåklagarämbetet, fångvårdsstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Örebro, Västmanlands* och *Gävleborgs län, socialnämnden* och *nykterhetsnämnden i Malmö, socialnämnden i Hälsingborg* samt *stadsfullmäktige, socialnämnden* och *nykterhetsnämnden i Västerås.* I flera av dessa yttranden föreslås dock ändringar på skilda punkter i syfte att ytterligare öka rättssäkerheten.

Muntlig koncentrerad handläggning med omedelbar bevisupptagning är enligt *besvärssakkunniga* önskvärd för att skapa garantier för rättssäkerheten i här aktuella mål. Att för ett så begränsat antal fall som det här gäller införa en kvalificerad muntlig process hos länsstyrelsen, där andra enklare handläggningsformer i övrigt skall tillämpas, ter sig enligt besvärssakkunniga inte lämpligt. En så omvälvande processreform synes böra genomföras i ett större sammanhang. Ett ordinärt administrativt förfarande med

enklare muntlighet synes enligt de sakkunniga i stället böra väljas. För att ett sådant förfarande skall ge tillräckliga rättssäkerhetsgarantier fordras en genomgripande omarbetning av de föreslagna förfaranderegleрna, främst i fråga om kontradiktoriskt förfarande, ombesörjande av utredning, muntlig handläggning och delgivning av utredning och beslut.

Svea hovrätt och *styrelsen för Sveriges advokatsamfund* anser likaledes att olika ändringar måste göras i de föreslagna reglerna om förfarandet för att den enskildes krav på rättssäkerhet skall bli tillgodosett.

Statsåklagaren i Stockholm, poliskammaren i Göteborg och *föreningen Sveriges stadsfiskaler* betonar förfarandets ackusatoriska karaktär och föreslår att åklagarna får i uppgift att företräda samhället i hithörande ärenden. Skälen härför anges av *statsåklagaren i Stockholm* på följande sätt.

Det måste anses vara av synnerlig vikt, att de tjänstemän, som handha lagens tillämpning, besitta grundlig erfarenhet av lagtolkning. Därtill kommer att länsstyrelsen, som ju föreslås vara beslutande myndighet, tillika är högsta polismyndighet i länet. Därav följer att hela förfarandet är ägnat att få en rent polisiär prägel. Det förefaller ur rättssäkerhetssynpunkt mindre lyckligt, att samma myndighet, som verkställer utredningen, jämväl har beslutanderätten. Varken från allmänhetens eller polismyndighetens synpunkt torde ett sådant förhållande vara önskvärt. Enär förslaget åsyftar ett kontradiktoriskt förfarande synes en nödvändig konsekvens därav vara, att åklagaren i egenskap av fristående organ inträder såsom anhållningsmyndighet och med sin erfarenhet och rutin uppträder såsom part vid förhandling inför länsstyrelsen. — — — Även rent praktiska synpunkter talar för att åklagaren alltjämt bör ha befattning med dessa ärenden. Ofta förekommer att utredning om brott fortgår jämsides med utredning om asocialitet, varför åklagaren i många fall redan är inkopplad på ärendet och väl förtrogen med samtliga omständigheter av betydelse. För tillämpning av tvångsmedlen — — — har en åklagare uppenbarligen särskilda kvalifikationer. Av det sagda torde framgå vilka fördelar åklagarens inkopplande såsom fristående utredningsorgan måste anses äga i förhållande till förslagets regler i motsvarande avseende.

Statsåklagaren i Göteborg anser däremot inte en sådan ordning tillfredsställande med hänsyn till den föreslagna lagstiftningens karaktär.

Regeringsrätten bör såsom utredningsmannen föreslagit vara besvärsmyndighet vid talan mot länsstyrelsens beslut, anser *fångvårdsstyrelsen, länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *förvaltningsdomstolskommittén*, vilken anför följande härom.

Såsom en konsekvens av sin syn på den föreslagna lagen — enligt vilken densamma uppfattas som ett led i samhällets allmänna vårdlagstiftning — avser utredningsmannen, att klagan över länsstyrelsens beslut om intagning i arbetshem skall gå till regeringsrätten i stället för — såsom enligt gällande ordning — till hovrätt — högsta domstol. Utmönstras tillika reaktionen tvångsarbete i enlighet med utredningsmannens förslag ur socialhjälpslagen och barnavårdslagen, blir regeringsrätten såsom högsta förvaltningsdomstol den naturliga slutpunkten för samtliga mål inom ett tämligen enhetligt lagstiftningskomplex. Någon nämnvärd merbelastning av regeringsrätten

— som vid behov kan hålla muntlig förhandling — kan den föreslagna ordningen knappast befaras medföra; enligt vad kommittén inhämtat, äro besvären över utslag varigenom tvångsarbete ådömts tämligen fåtaliga, under år 1960 sålunda endast fyra. Den tänkta nya instansordningen synes därför — bedömd med hänsyn till nuvarande organisatoriska förutsättningar — innebära en riktig lösning. Det må tilläggas att kommittén visserligen icke ännu kunnat taga ställning till frågan om den instansordning, som i framtiden kan böra gälla för administrativa mål och speciellt då för s. k. administrativa frihetsberövanden, men att utredningsmannens förslag i förevarande del i varje fall icke kan anses olämpligt föregripa kommitténs vidare överväganden och kommande förslag.

För hovrätt och högsta domstolen som besvärsinstanser uttalar sig däremot — förutom de remissinstanser som anser allmän domstol böra vara första instans — *besvärssakkunniga, statsåklagaren i Stockholm* och *styrelsen för Sveriges advokatsamfund. Besvärssakkunniga* framhåller att regeringsrättens arbetsbörda inte tillåter att den, när så behövs, tar egna utredningsinitiativ och än mindre lämnar utrymme för någon muntlig handläggning. Först sedan regeringsrättens arbetsbörda nedbringats till lämplig nivå och ny processordning införts är regeringsrätten enligt besvärssakkunnigas mening ägnad som slutinstans för här aktuella mål. Även om det med hänsyn till de allmänna principer, som kännetecknar kompetensfördelningen mellan regeringsrätten och högsta domstolen, ligger närmast till hands att välja regeringsrätten som slutinstans i mål om intagning i arbetshem, anser besvärssakkunniga sig därför böra avstyrka utredningsmannens förslag på denna punkt och i stället såsom provisorium förorda att nuvarande instansordning behålles.

Hovrätten för Västra Sverige ställer sig tveksam till förslaget om regeringsrätten som besvärsinstans. Skulle hovrätterna behållas som sådan instans, för vilket enligt hovrätten främst möjligheten till muntligt förfarande talar, synes de dock endast böra pröva om intagningsbeslut bör meddelas eller inte. Frågans slutliga lösning bör anstå tills den pågående utredningen om den administrativa rättskipningens omfattning och organisation blivit slutförd, tillägger hovrätten.

Departementschefen

Utredningsmannen föreslår att polisman får befogenhet att omhänderta samhällsfarligt asociala men uppställer som förutsättning härför att samhällsfarligheten skall vara uppenbar. Härutinnan överensstämmer förslaget med lösdrivarlagen, enligt vilken polisman må gripa och till förhör inställa den som beträds med lösdriveri. I fråga om de inte uppenbart samhällsfarliga hänvisar utredningsmannen till allmänna polisinstruktionen samt tänker sig möjligheten att denna vid behov överarbetas. Remissinstanserna är ense om att det bör ankomma på polisen att

i första hand ingripa mot det samhällsfarligt asociala klientelet. I några yttranden framhålls att lösdrivarlagen utgör en inkörsport för utredning av frågan om behandling enligt vårdlagarna kan anordnas. Något annat anses i detta hänseende böra komma i stället, om lösdrivarlagen upphävs. Därvid föreslås från vissa håll att polismans befogenheter enligt polisinstruktionen utvidgas, medan andra remissorgan så långt som möjligt vill reglera grunderna för polisingripanden i de olika vårdlagarna och i den särskilda lagen om samhällsfarlig asocialitet. Delade meningar yppas också i frågan om polisman bör få befogenhet att själv ingripa enligt en sådan lag. Utredningsmannens krav på att samhällsfarligheten skall vara utredd — uppenbar — redan vid polisens utredningsomhändertagande är enligt flera remissinstanser för strängt. Det föreslås att sannolika skäl här liksom vid misstanke om brott skall vara tillräckligt.

Polismans befogenheter är — bortsett från lösdrivarlagen och det år 1963 gjorda tillägget till 33 § barnavårdslagen — uttömmande angivna i rättegångsbalken och allmänna polisinstruktionen. En genomgående princip synes vara att polisman får beröva vuxna människor friheten endast när en omedelbar och direkt konstaterbar störning eller fara föreligger. Ingripanden som grundas på sannolika skäl eller skälig misstanke får göras endast av högre myndigheter, polismyndighet, åklagare eller dömande organ. Jag anser det inte nu böra övervägas att med ändring av denna ordning ge polisman sådana befogenheter beträffande det samhällsfarligt asociala klientelet. Återstår frågan om i enlighet med lösdrivarlagen och utredningsmannens förslag polisman bör få befogenhet att omhänderta någon när det är uppenbart att förutsättningarna enligt en särskild lag om samhällsfarlig asocialitet är för handen. Som länsstyrelsen i Uppsala län och poliskammaren i Västerås framhåller blir det oftast fråga om ingripande mot personer, vilkas asociala levnadssätt under lång tid varit föremål för polisens uppmärksamhet, låt vara att ingripandet, när det väl sker, i de flesta fall lär aktualiseras av en särskild samhällsfarlig yttring av det asociala levnadssättet. Utgör denna yttring en brottslig gärning, kan polisman gripa vederbörande enligt rättegångsbalken. Är den störande eller omedelbart farlig för ordningen, kan omhändertagande ske enligt polisinstruktionen. Om inte något av dessa fall är för handen, torde inte heller ett omedelbart omhändertagande vara nödvändigt utan högre myndighets beslut kan avvaktas. Jag kan därför inte förorda att polisman får befogenhet att utan föregående beslut av högre myndighet omhänderta någon enligt den särskilda lagen.

Som jag tidigare anfört bör ingripande mot samhällsfarligt asociala så långt det kan ske grundas på vårdlagstiftningen. Polismyndigheten har omfattande befogenheter härvidlag. Enligt sinnessjuklagen fordras därvid för läkarundersökning att tecken på sinnessjukdom förmärks och eljest utredning om vårdbehov och farlighet samt enligt nykterhetsvårdslagen san-

nolika skäl för hemfallenhet åt alkoholmissbruk och för farlighet, kringflackande liv m. m. Även ingripande enligt den särskilda lagen för att få till stånd åtgärd mot samhällsfarligt asociala bör beslutas av polismyndigheten. Frågan om de förutsättningar, som uppställs för att tvångsintagning på anstalt skall få ske, skall vara uppenbara för att polismyndigheten skall få besluta omhändertagande för utredning eller om det får anses tillräckligt att skälig misstanke föreligger att förutsättningarna är uppfyllda, avser i själva verket en avvägning mellan effektiviteten i samhällsskyddet och rättssäkerheten. Uppenbart är att om polisen under lång tid ägnat uppmärksamhet åt någons asociala levnadssätt den också har underlag för att bedöma om han skäligen kan antagas vara samhällsfarlig. En sådan polisuppsikt kan dock inte alltid ge till resultat att förutsättningarna för tvångsintagning kan sägas vara så fullständigt utredda att de är uppenbara. Det torde i många fall fordras förhör och annan utredning som inte kan vinnas om vederbörande inte står till polismyndighetens förfogande. I likhet med ett stort antal remissinstanser förordar jag därför att omhändertagande skall få beslutas på sannolika skäl.

Jag föreslår således att polismyndigheten får befogenhet att kortvarigt för utredning omhänderta den som skäligen kan misstänkas föra ett samhällsfarligt asocialt liv.

Den myndighet, som enligt lösdrivarlagen dömer till tvångsarbete är länsstyrelsen eller i stad med poliskammare, där stadsfiskal ej är ledamot, poliskammaren. Om förfarandet hos länsstyrelsen och poliskammaren är inte föreskrivet annat än att förhör skall hållas med lösdrivaren.

Frågan vilken myndighet som bör besluta i mål av ifrågavarande slag har berörts i flertalet utredningar om lösdrivarna. Utredningsmannen föreslår för sin del att länsstyrelserna får denna uppgift. Som skäl härför åberopar han främst att den föreslagna lagstiftningen skall vara sekundär i förhållande till vårdlagstiftningen och att prövningen av huruvida denna är tillämplig bäst sker i länsstyrelsen med dess erfarenhet av dylika ärenden. Denna lösning, som 1952 föreslogs av psykopatvårdsutredningen, biträds av det övervägande antalet remissinstanser som uttalar sig rörande utredningsmannens förslag i denna del.

Allmän underrätt som beslutande myndighet föreslogs första gången av 1937 års lösdriverilagstiftningskommitté. Denna lösning förordas i det nu föreliggande ärendet av flera remissinstanser. Det framhålls att socialvårdande synpunkter inte får läggas till grund vid prövning huruvida tvångsomhändertagande skall ske i samhällsskyddets intresse. Hänsynen till rättssäkerheten förmenas därför kräva att avgörandet tillkommer allmän domstol.

En tredje uppfattning i denna fråga slutligen karakteriseras av önskemålet att, utan att anlita de allmänna domstolarna, i rättssäkerhetens intresse ge förfarandet en mer domstolsmässig prägel. Olika typer av läns-

domstolar har därvid föreslagits, antingen så att länsstyrelserna i lösdrivarärendena förstärks eller utgörs av ledamöter med särskild kompetens eller så att fristående domstolar inrättas.

Allmän enighet synes råda om att en organisation med socialdomstolar är mycket väl ägnad att tillgodose både rättssäkerhetsintresset och önskemålet om en för administrativa frihetsberövanden särskilt sakkunnig instans. Som jag förut nämnt är frågan om vilka myndigheter som skall handha den administrativa rättskipningen och om förfarandet därvid under utredning. Därest som jag förordar en lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet nu stiftas utan avbidan på resultatet av dessa utredningar, måste den lösning som ges de här behandlade frågorna under alla omständigheter få provisorisk karaktär. Detta bör således enligt min mening gälla inte blott reglerna för förfarandet utan även bestämmelserna om beslutande myndigheter och besvärsmyndigheter.

Ett skäl av principiell art för att beslutanderätten enligt den särskilda lagen anförtros domstol är att det liksom i straffrättskipningen i första hand är fråga om frihetsberövanden i syfte att skydda samhället. Såsom framhålls i några yttranden har de allmänna domstolarna möjlighet att genom personundersökningar och kontakt med socialvårdsorgan skaffa sig expertbedömning av frågan om angränsande vårdområden kan tagas i anspråk. En sådan prövning från domstolarnas sida är förutsatt i brottsbalkens bestämmelser (31 kap.) om överlämnande till särskild vård enligt barnavårdslagen, nykterhetsvårdslagen och sinnessjuklagen samt om överlämnande till öppen psykiatrisk vård. Jag kan därför inte biträda den av utredningsmannen och flertalet remissinstanser uttalade meningen att länsstyrelsen är bättre än allmän domstol rustad för den allsidiga prövning som måste göras rörande angränsande vårdlagstiftning.

Som jag senare återkommer till torde det bli ofrånkomligt med en relativt allmänt hållen bestämmelse om förutsättningarna för lagens tillämplighet. Kritik har riktats mot en ojämn tillämpning av lösdrivarlagen. Domstolarna är vana vid brottsbeskrivningar av motsvarande typ och deras tillämpning har inte blivit föremål för anmärkningar. Jag anser det därför vara en styrka om frihetsberövanden vid samhällsfarlig asocialitet beslutas av domstol.

Slutligen anser jag det särskilt betydelsefullt att en ordning med domstol som beslutande myndighet väl ansluter till de internationella konventionsförpliktelser som Sverige åtagit sig i fråga om rättssäkerheten vid frihetsberövanden.

Jag föreslår således att domstol blir beslutande organ i första instans. För närvarande kan inga andra domstolar än de allmänna underrätterna komma i fråga. Som jag förut antytt kan det bli anledning att ompröva frågan när pågående utredningar om den administrativa rättskipningen lett till resultat.

När det sedan gäller förfarandet har utredningsmannen utformat sitt förslag efter mönster av nykterhetsvårdslagen samt, i syfte att ytterligare stärka rättssäkerhetsgarantierna, föreslagit bestämmelser om offentligt biträde och om skyldighet för den sökande polismyndigheten att närvara vid förhör inför länsstyrelsen med den som avses med ansökningen. De flesta remissinstanser anser den föreslagna ordningen betryggande, i flera fall dock endast därest vissa kompletteringar görs, främst i fråga om kontradiktoriskt förfarande, ombesörjande av utredning, muntlig handläggning och delgivning av utredning och beslut.

Ett regelrätt kontradiktoriskt förfarande kan komma till stånd endast om den som ansöker om tvångsintagning är skyldig att inför den beslutande myndigheten muntligen lägga fram ansökningen och skälen därför samt att vid förhöret ställa frågor till den misstänkte och andra personer som skall höras. Detta syfte nås inte till fullo om det, som utredningsmannen föreslagit, endast föreskrivs att polismyndigheten skall vara närvarande. Vidare synes det med hänsyn till polisens förhållande till allmänheten och de principer, varpå socialpolisverksamheten bygger, av psykologiska skäl vara mindre lämpligt att polismyndigheten eller företrädare för denna uppträder såsom åtalsmyndighet.

Med hänsyn till vad jag anfört om den föreslagna lagstiftningens sekundära karaktär är det angeläget att åtgärder i anledning av misstanke om brott eller bristande skötsamhet under villkorligt medgiven frihet prövas innan tvångsintagning på anstalt påyrkas. När det gäller dessa åtgärder har åklagaren betydelsefulla funktioner. En samordning av förekommande åtgärder underlättas därför om åklagarna, som en del remissinstanser förordat, får i uppdrag att besluta rörande ansökning om tvångsintagning och att föra talan i sådana ansökningsärenden.

Det faller sig också naturligt, om åklagarna tas i anspråk på här föreslaget sätt, att göra bestämmelserna om förundersökning i brottmål med tillhörande rättssäkerhetsgarantier tillämpliga på den utredning som erfordras i ärenden om samhällsfarlig asocialitet samt att jämväl i övrigt ansluta förfarandet till vad som i allmänhet är föreskrivet om brottmål.

På grund av det anförda förordar jag att allmän åklagare skall föra talan i mål om samhällsfarlig asocialitet på samma sätt som vid allmänt åtal. Åklagaren bör emellertid inte vara skyldig att på ett tidigt stadium överta utredningen från polismyndigheten. Polismyndigheten, som enligt vad jag tidigare föreslagit bör äga omhänderta en på sannolika skäl misstänkt samhällsfarligt asocial person, bör själv få föranstalta om att sociala hjälpåtgärder eller andra mindre ingripande åtgärder eller ock åtgärder enligt nykterhetsvårdslagen, sinnessjuklagen eller utlänningslagen i föreskriven ordning blir vidtagna, om så kan ske i stället för ansökan om tvångsintagning enligt den särskilda lagen. Det finns inte anledning att i sådana fall gå omvägen över åklagaren. Talan mot allmän underrätts beslut i mål om sam-

hällsfarlig asocialitet bör självfallet med den nu föreslagna ordningen fullföljas i hovrätt och högsta domstolen enligt reglerna för brottmål.

Åtgärdssystem och anstaltsorganisation

Gällande bestämmelser och utredningsmannens förslag

Enligt lösdrivarlagen skall den som första gången beträds med lösdriveri meddelas varning. Varningen, som underställs länsstyrelsens prövning och, om den därvid står fast, kungörs i tidningen Polisunderrättelser, är inte förenad med någon tillsyn, övervakning eller andra hjälpande eller stödjande åtgärder från samhällets sida. Vid återfall i lösdriveri inom två år kan tvångsarbete ådömas, om inte mildrande omständigheter är för handen, i vilket fall förnyad varning kan meddelas. Tvångsarbete förrättas i allmän tvångsarbetsanstalt, så ordnad att för brott förut straffade i allmänhet är skilda från andra samt att de dömda hålls till lämpligt arbete efter arbetsförmåga. För män verkställs tvångsarbete vid statens tvångsarbetsanstalt på Svartsjö och för kvinnor på en vid fångvårdsanstalten i Hinseberg för ändamålet anordnad avdelning.

Utredningsmannens förslag upptar inte varning. I stället föreslår han att villkorligt anstånd med verkställande av beslut om tvångsintagning skall kunna beviljas om grundad anledning finns att anta att den som avses med beslutet kan förmås till ordnad livsföring utan att det verkställs. Anståndet bör enligt utredningsmannen ovillkorligen förenas med övervakning under en prövotid samt vid behov med särskilda föreskrifter. För att inte dessa skall stanna på papperet fordras gemensamma aktiva insatser av länsstyrelsen, befintliga eftervårdsorgan och arbetsmarknadsorganen. Om ansträngningarna att anskaffa arbete visat sig fruktlösa är det dock enligt utredningsmannen bättre att beslutet verkställs än att anstånd beviljas i förening med föreskrifter som saknar verklighetsunderlag.

I de tidigare angivna grunderna för den föreslagna lagstiftningen ligger enligt utredningsmannen innesluten en nödvändig begränsning av verksamheten vid de anstalter där behandlingen skall äga rum. Denna varken kan eller bör inriktas på specialvård, såsom mentalsjukvård, psykopatvård, nykterhetsvård. Är sådan vård motiverad, skall den nämligen beredas inom angivna vårdområden. Behandlingen får inskränkas till att huvudsakligen avse arbetsträning. Fasta normer måste upprätthållas för den dagliga arbetsrutinen, så att de intagna vänjer sig vid ordnat arbete. Arbetsträningen skall ha till ändamål att söka åstadkomma så goda betingelser som möjligt för de intagna att efter utskrivning skaffa sig och behålla en arbetsanställning eller sysselsättning som ger dem rimlig försörjning. De intagna bör

stå under kontinuerlig läkarkontroll, och psykiatrisk konsult bör vara knuten till anstalterna.

I fråga om anstaltsorganisationen framhåller utredningsmannen att det möter stora svårigheter att uppskatta vilket platsantal som behövs för dem som omhändertas enligt den föreslagna lagen. Han anser dock att det behövs minst två anstalter eller från varandra skilda anstaltsenheter för män och en anstalt för kvinnor för att man skall kunna göra den differentiering av klientelet som fordras från behandlingssynpunkt. Utredningsmannen hänvisar i detta sammanhang till socialstyrelsens förslag den 28 januari 1961 att den arbetshemsorganisation som f. n. finns för försumliga försörjare förstatligas och att endast ett av de nuvarande fyra arbetshemmen behålls med hela riket som upptagningsområde. Betydande fördelar skulle enligt utredningsmannen vinnas om arbetshemmen kunde utnyttjas inte bara för försumliga försörjare utan även för samhällsfarligt asociala. Han ansluter sig till socialstyrelsens förslag att arbetshemsorganisationen förstatligas, men föreslår samtidigt att organisationen tages i anspråk även för den nu föreslagna lagstiftningens klientel. Detta innebär i första hand att de två nuvarande arbetshemmen Långmora och Västergården kvarstår inom en förstatligad arbetshemsorganisation och att denna tillföres ett arbetshem för kvinnor. De övriga två befintliga arbetshemmen — Malmö stads samt arbetshemmet i Malmköping för kvinnor — bör däremot inte framdeles tagas i anspråk för ifrågavarande ändamål. Förslaget förutsätter vidare att varje arbetshem förses med specialavdelning och att de öppna avdelningarna jämte verkstads- och andra arbetslokaler upprustas så att de fyller sitt nya ändamål och tillfredsställer rimliga standardkrav. Slutligen föreslås att arbetshemmen ställs under socialstyrelsens tillsyn.

Remissyttrandena

Förslaget att villkorligt anstånd med verkställande av beslut om tvångsintagning skall kunna beviljas biträdes av *hovrätten för Västra Sverige, fångvårdsstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands* och *Kalmar län, länsnykterhetsnämnderna i Uppsala, Kristianstads* och *Hallands län, poliskammaren i Borås, socialnämnderna i Jönköping* och *Göteborg, stadsfullmäktige i Malmö* och *svenska nykterhetsvårdsförbundet*. I flera av dessa yttranden understryks vikten av att övervakningsresurserna förstärks. *Styrelsen för Sveriges advokatsamfund* förutsätter att — om varning ersätts med villkorligt anstånd — denna form av kontrollerad sanktionsmöjlighet i största möjliga utsträckning används så att omfattningen av tvångsintagning inte nämnvärt ökar i förhållande till tvångsarbetsfallen under de senaste årens tillämpning av lösdrivarlagen. Styrelsen motsätter sig därför en ordning som innebär att villkorligt anstånd skulle kunna förekomma endast i speciellt godartade fall.

Bara i sällsynta fall och då särskilda skäl föreligger bör villkorligt an-

stånd komma i fråga, anser däremot *riksåklagarämbetet, statsåklagaren i Malmö, poliskamrarna i Stockholm* och *Malmö* samt *polischefen i Vänersborg*. Dessa remissinstanser uttalar att de personer som kan bli föremål för ingripanden regelmässigt har en sådan belastning att man oftast inte har grund för antagandet att de utan att intagas i anstalt skall återgå till ordnad livsföring. *Poliskammaren i Malmö* utvecklar denna uppfattning på följande sätt.

Poliskammaren finner det nuvarande varningsinstitutet kunna avskaffas och anser heller icke möjligheten till ett villkorligt anstånd helt böra saknas i en ny lagstiftning. Det må emellertid i sammanhanget framhållas den väsentliga skillnaden i fråga om ändamålsenligheten i ett villkorligt anstånd vad gäller å ena sidan tillfällighetsbrottslingar, å andra sidan det klientel, som i lösdriverisammanhang är aktuellt. Detta klientels asociala vanor är merendels så djupt rotade, att en jämförelse med yrkesförbrytarens, icke tillfällighetsbrottslingens, situation är berättigad. Vad den föreslagna lagstiftningen innehåller i fråga om anstånd och därmed förknippade villkor m. m., kan omöjligen undgå att inge den med förhållandena förtrogne en känsla av verklighetsbrist. En central roll spelar vederbörandes situation i fråga om arbetsanställning. Innehav av sådan är som regel en elementär förutsättning för möjligheten till en återgång till en någorlunda ordnad livsföring. Det är enligt erfarenheten icke ovanligt, att en lösdrivare för att klara sig ur en akut situation visavi polisen och i känslan av den vikt innehavet av en arbetsanställning därvid tillmätes accepterar ett arbete, som anskaffas honom ofta utan att sedan överhuvud infinna sig å arbetsplatsen eller för att lämna denna efter endast någon dag, därmed utnyttjande den frist, som ett förnyat upptagande av saken hos myndigheten som regel skänker. Dylika fall kunna tyvärr sägas vara typiska vid försök till vederbörandes inordnande i ett ordnat arbetsliv. På grund av dessa erfarenheter synes enligt poliskammarens mening skäl föreligga att i fall, då grunden för ett eventuellt anstånd bygger huvudsakligen på vederbörandes löfte att kvarstanna i ett honom eller henne anvisat arbete, icke okritiskt godtaga en dylik deklaration som grundval för ett villkorligt anstånd med intagandet.

Ytterligt skeptisk till värdet av villkorligt anstånd ställer sig *poliskammaren i Västerås* med hänsyn till att intagningsbeslut skall meddelas endast i fråga om gravt asociala personer. Om villkorligt anstånd över huvud skall förekomma, anser poliskammaren att det bör beviljas med mycket stor restriktivitet och inte i andra fall än sådana där man är helt övertygad om att vederbörande skall låta sig rätta utan tvångsintagning. Enligt poliskammarens mening skulle den föreslagna lagen till stor del sättas ur kraft om en sådan praxis utbildade sig att varje asocial person, som första gången begärdes tvångsvis intagen, schablonmässigt erhöll villkorligt anstånd.

Villkorligt anstånd bör inte komma i fråga, eftersom det här gäller de svåraste fallen av asocialitet, anser *länsstyrelsen i Västerbottens län*. Enligt *nykterhetsnämnden i Stockholm* är det inte riktigt att som här skett ta nykterhetsvårdslagens möjligheter att medge villkorligt anstånd med intagning till förebild, eftersom förutsättningen för intagning måste vara en så

djup förkommenhet att inga andra åtgärder återstår. Finns grundad anledning eller måhända enbart anledning antaga att vederbörande kan förmås till ordnad livsföring utan intagning, bör beslut om sådan intagning enligt nykterhetsnämnden inte meddelas; om beslut meddelas bör det också verkställas.

Utredningsmannens rekommendation att anstaltsbehandlingen i huvudsak skall omfatta arbetsträning möter i allmänhet inte erinran i yttrandena. Att man bör gå längre och som mål för behandlingen uppställa social anpassning i mera vidsträckt mening anser *fångvårdsstyrelsen* och *länsstyrelserna i Malmöhus* och *Hallands län*. *Fångvårdsstyrelsen* yttrar härom.

Det är enligt styrelsens mening självklart att de intagna skall sysselsättas med arbete under normal arbetstid. Arbetet bör därvid organiseras på sådant sätt att det blir produktivt och även i övrigt så mycket som möjligt kan bedrivas i samma former som i det fria livet. Modern anstaltsvård kan emellertid inte få inskränkas till arbetsträning. Ändamålet med behandlingen måste vara att återanpassa de intagna till en socialt godtagbar livsföring. För detta ändamål bör man utnyttja alla de metoder som inom angränsande vårdområden utprövats för rehabilitering av socialt förkomna människor. Det restklientel som kan bli föremål för anstaltsbehandling enligt den föreslagna lagen torde med hänsyn till sin allmänna belastning och psykiska konstitution närmast vara att jämföra med kriminalvårdens förvaringsklientel och bör därför behandlas enligt i stort sett samma principer som tillämpas inom modern anstaltsbehandling på kriminalvårdens område. Detta innebär främst att anstaltsvården av de samhällsfarliga asociala också bör omfatta psykologiska behandlingsmetoder — bland annat gruppterapi och gruppsamtal — samt lämpligt utformade fritidssysselsättningar.

Mera kritiskt uttalar sig *stadsfullmäktige i Malmö*, som anser att utredningsmannen ej klargjort syftet med ingripandena och att resultatet framstår som en blandning av straff och vård, varken tillfyllest för den omhändertagne eller med hänsyn till samhällsskyddet. Det synes därför nödvändigt att mycket mera ingående än som skett överväga vad man vill vinna med ingripandena. Därvid kommer det enligt fullmäktige säkerligen att visa sig att klientelet bör uppdelas i grupper, för vilka skilda samhällsåtgärder är motiverade, dvs. i vissa fall åtgärder av närmast förvaringsnatur och i andra fall omskolning och arbetsträning.

Socialnämnden i Hälsingborg anser, med hänsyn till klientelets psykiska avvikelser, att intagning i arbetshem inte medför ändamålsenlig vård förrän hemmen rustats upp inte bara i fråga om arbetslokaler utan också i fråga om möjligheterna att ge en aktiv rehabiliterande vård med ingående psykiatrisk undersökning och behandling. Utan en sådan upprustning innebär intagning i själva verket endast en asylering av klienterna, vilket i vissa fall naturligtvis kan och bör komma i fråga men i flertalet fall är otillräckligt och föga tillfredsställande.

Ringa tilltro till möjligheterna att genom åtgärder enligt den föreslagna

lagstiftningen återföra ett bottenskikt bland asocialklientelet till arbetslivet hyser *en reservant i socialstyrelsen,* som anför att man knappast kan räkna med att erforderliga resurser för vården — främst vårdpersonal samt bostäder vid utskrivning — kan anskaffas i tillräcklig utsträckning i konkurrens med behovet inom andra vårdområden. Samma uppfattning tillkännager *föreningen Sveriges polismästare* och *svenska psykiatriska föreningen.*

Förslaget att skapa en gemensam anstaltsorganisation genom att ta arbetshemmen i anspråk även för särlagstiftningens asocialitetsklientel möts med tveksamhet eller avstyrks av flertalet remissinstanser. Tillstyrkande yttranden lämnas endast av *länsstyrelsen i Jämtlands län* samt *fem landstings förvaltningsutskott. Medicinalstyrelsen* anser att arbetshem eller annan likartad vårdform får accepteras tills vidare.

Tveksamhet om lämpligheten av att blanda de båda grupperna försumliga försörjare och samhällsfarliga asociala yppar *överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus, Älvsborgs* och *Örebro län, statsåklagaren i Göteborg, Malmöhus läns landstings förvaltningsutskott, socialnämnden i Göteborg, drätselkammaren i Uddevalla, socialnämnden* och *nykterhetsnämnden i Gävle* samt *svenska socialvårdsförbundet.* I flera av dessa yttranden betonas att de båda grupperna är så olika att gemensam anstaltsorganisation förutsätter möjligheter att differentiera klientelet.

Förslaget avstyrks av *fångvårdsstyrelsen, socialstyrelsens majoritet, poliskammaren i Malmö, anstaltsnämnden vid fångvårdsanstalten i Hinseberg, styrelserna för Västergårdens* och *Långmora arbetshem, Skaraborgs läns landstings förvaltningsutskott, stadskollegiet, socialnämnden* och *barnavårdsnämnden i Stockholm* samt *styrelsen för svenska stadsförbundet.* Dessa remissinstanser godtar inte utredningsmannens uppfattning om likhet mellan de båda klientelgrupperna. *Socialstyrelsens majoritet* uttalar sålunda att enligt dess erfarenhet de försumliga försörjarnas asocialitet är betydligt mindre allvarlig än det nu aktuella klientelets samt att sammanförande av de båda grupperna på samma anstalter skulle medföra betydande nackdelar från behandlingssynpunkt.

Att anstaltsfrågan löses genom samordning med kriminalvården föreslår *fångvårdsstyrelsen.* Som skäl härför anför styrelsen att det restklientel som kan bli föremål för anstaltsbehandling närmast torde vara att jämföra med kriminalvårdens förvaringsklientel och därför bör behandlas enligt i stort sett samma principer som tillämpas vid modern anstaltsbehandling inom kriminalvården, något som ställer stora krav på anstaltsorganisationen. Vidare anknyter denna lösning, i synnerhet för kvinnornas del, till rådande ordning. Styrelsen yttrar härom.

Särskilt från behandlingen av de kvinnliga tvångsarbetarna har man inom kriminalvården förvärvat en rik fond av erfarenhet som det är av värde att kunna tillgodogöra sig även i fortsättningen. Styrelsen kan inte finna att utredningsmannen har anfört några skäl som talar för att man

skulle vinna något i behandlingshänseende genom att bryta det samband som för närvarande föreligger med kriminalvårdens anstaltsorganisation. Tvärtom anser styrelsen att det skulle innebära praktiska fördelar att ytterligare stärka detta samband. Av nu anförda skäl föreslår styrelsen, att det kvinnliga klientelet alltjämt skall vårdas på en särskild avdelning vid fångvårdsanstalten Hinseberg och att männen likaledes i anknytning till gällande ordning tills vidare skall intagas på Svartsjöanstalten. Mansavdelningen bör därvid i organisatoriskt avseende överflyttas från vårdanstalten för alkoholmissbrukare till fångvårdsanstalten.

Anstaltsnämnden vid fångvårdsanstalten i Hinseberg har samma förslag som fångvårdsstyrelsen och anför.

Enligt en för nämnden tillgänglig undersökning av till tvångsarbete dömda kvinnor i landet under åren 1955—1961 har 28 av 76 även avtjänat frihetsstraff, 6 varit intagna på vårdanstalt för alkoholmissbrukare och endast 1 varit intagen på arbetshem. Dessa siffror är redan i och för sig talande. Nämndens allmänna erfarenhet av här berörda klientel bestyrker också nämndens uppfattning att de kvinnliga lösdrivarna mera är att hänföra till eller jämföras med straffklientelet. Nämnden anser därför också att kriminalvårdens anstalter är mest lämpade att omhänderta detta klientel. Fångvårdens personal har en mångårig erfarenhet av de kvinnliga lösdrivarna och en stor vana att behandla dessa. Till detta kommer att fångvården äger de ojämförligt största resurserna i vad gäller arbetsdrift, önskvärd arbetsträning samt fritids- och bildningsverksamhet. Det är notoriskt att det ej låter sig göra att praktiskt eller ekonomiskt skapa resurser för en differentierad arbetsdrift och fritidsverksamhet på en anstalt av så jämförelsevis ringa storlek som det här skulle bli fråga om. Kriminalvården förfogar för det kvinnliga klientelet över en nybyggd anstalt med varierande arbetsdrift, såväl verkstadsdrift som mer individuell sysselsättning. En tvångsarbetspaviljong för 10 slutna platser är under uppbyggnad. Öppna platser i tillräckligt antal skulle kunna byggas utanför anstaltsområdet. Nämnden vill därför föreslå att klientelet i sin helhet skall sortera under kriminalvården, och att det kvinnliga klientelet förlägges till Hinseberg.

En liknande uppfattning tillkännager *Örebro läns landstings förvaltningsutskott.*

Förslaget att förstatliga arbetshemmen tillstyrks av bl. a. *de berörda landstingen* och av *statskontoret,* som särskilt anför att hemmen skall ta emot klientel från hela riket. Avstyrker gör endast *medicinalstyrelsen,* som anser mentalsjukhusens överförande till landstingen närmast tala för att arbetshemmen kvarblir under landstingen.

Departementschefen

Enligt lösdrivarlagen kan den som första gången beträds med lösdriveri inte få strängare påföljd än varning. Varning har ingen annan rättsverkan än att den utgör förutsättning för ådömande av tvångsarbete vid återfall inom två år. Mot denna ordning kan med skäl anmärkas att den varnade inte blir föremål för någon hjälp, övervakning eller tillsyn och jag anser

därför i likhet med utredningsmannen att denna form av varning inte bör behållas.

De flesta remissinstanserna biträder förslaget att villkorligt anstånd med tvångsintagning skall kunna beviljas. I några yttranden uttalas emellertid att intagningsbeslut inte bör meddelas om anledning förekommer att vederbörande kan förmås till ordnad livsföring utan verkställighet och att utrymme för villkorligt anstånd följaktligen saknas. Jag vill till en början understryka att de förutsättningar, som enligt det tidigare anförda bör vara uppfyllda för att intagningsbeslut skall meddelas, inte får efterges eller uppmjukas inför möjligheten att meddela villkorligt anstånd med beslutets verkställande. Härav följer att sådant anstånd inte kan tänkas förekomma i någon större omfattning. Ett beslut om intagning i anstalt kan dock under vissa betingelser åstadkomma önskvärd rättelse utan att det verkställs. På grund härav och om, såsom jag förordar, varningen avskaffas anser jag villkorligt anstånd med intagningen böra kunna meddelas. Sådant anstånd bör självfallet inte beviljas schablonmässigt i alla förstagångsfall utan bara om välgrundad anledning finns att anta att vederbörande med ett intagningsbeslut som påtryckningsmedel kan förmås till ordnad livsföring så att han inte är samhällsfarlig. Såsom anförs av utredningsmannen och vid remissbehandlingen bör det avgörande vara, om man kan räkna med att vederbörande erhåller och behåller en arbetsanställning eller annan sysselsättning som ger honom hederlig försörjning. Det villkorliga anståndet bör alltid förenas med övervakning under en prövotid och med föreskrift om sysselsättning; även andra föreskrifter kan visa sig erforderliga. Till de övriga bestämmelser som bör meddelas om anstånd, övervakning och förverkande ämnar jag återkomma i den speciella motiveringen.

För dem som blir tvångsintagna enligt den särskilda lagen bör behandlingen omfatta anstaltsvård, villkorlig utskrivning, eftervård och slutlig utskrivning.

Anstaltsbehandlingen bör anpassas, förutom efter samhällsskyddet, efter klientelets art. Såsom framgått av min redogörelse i det föregående och även framhålls vid remissbehandlingen är det fråga om ett restklientel innehållande olika människotyper, både rena förvaringsfall och sådana som kan omskolas och arbetsträna. Jag vill rörande anstaltsbehandlingen ansluta mig till fångvårdsstyrelsens uppfattning, att anstaltsvården inte bör inskränkas till arbetsträning utan också omfatta andra inom modern anstaltsvård tillämpade metoder såsom psykologiska behandlingsmetoder och lämpligt utformade fritidssysselsättningar. Behandlingsbehovet kommer sannolikt att bli i hög grad varierande.

Mot denna bakgrund — behovet av differentierade behandlingsmetoder för ett förhållandevis litet klientel — bör enligt min mening anstaltsorganisationen bedömas. En fristående organisation bör då inte övervägas. På föredragning av chefen för socialdepartementet har nyligen föreslagits att

bestämmelserna om tvångsarbete för försumliga försörjare upphävs fr. o. m. den 1 juli 1964. Någon samordning i enlighet med utredningsmannens förslag av anstaltsvården av denna kategori och samhällsfarligt asociala bör därför inte komma i fråga. Däremot talar åtskilliga skäl för att, som fångvårdsstyrelsen förordat i sitt remissyttrande, anstaltsvården av samhällsfarligt asociala samordnas med fångvården och alltså ställs under ledning av fångvårdsstyrelsen. Vad som är stadgat om behandlingen i fångvårdsanstalt av dem som dömts till påföljd för brott kan därvid lämpligen i vissa delar göras tillämpligt på nämnda anstaltsvård. Genom en sådan organisation blir det också möjligt att för ifrågavarande ändamål liksom hittills anlita anstalterna Svartsjö och Hinseberg.

Specialmotivering

Utredningsmannens förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet bör omarbetas i enlighet med det anförda. Jag övergår nu till att redogöra för hur bestämmelserna i lagen, som lämpligen kan erhålla den av utredningsmannen föreslagna rubriken, närmare bör utformas.

Förutsättningar för lagens tillämpning

1 §.

Utredningsmannens förslag och yttrandena däröver

Utredningsmannens formulering av förutsättningarna för tvångsingripande — att någon för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning, säkerhet eller sedlighet — behandlas av ett stort antal remissinstanser. Den fråga som därvid tilldrar sig uppmärksamhet är om den enskildes krav på rättssäkerhet i tillräcklig grad är tillgodosett.

Förslaget anses tillfyllest i några yttranden, däribland av *hovrätten för Västra Sverige, riksåklagarämbetet, överståthållarämbetet* och *länsstyrelserna i Gotlands* och *Göteborgs och Bohus län, poliskamrarna i Stockholm, Malmö* och *Eskilstuna* samt *stadsfullmäktige i Malmö*. Hovrätten finner sålunda att det ligger i sakens natur att uppgiften att formulera en allmän indikation så, att den täcker de mångskiftande fall som avses men inget därutöver, är hart när olöslig. Hovrätten fortsätter.

Måhända hade det därför varit bättre att efter förebild av vad som förekommer i utländsk lagstiftning rörande lösdriveri och i likhet med den i 15 § nykterhetsvårdslagen använda metoden ange lagens tillämpningsområde genom en specificerad uppräkning av de personkategorier eller beteendemönster som avses. Till dessa specialindikationer skulle då som en generalindikation kunna fogas kravet på uppenbar fara för allmän ordning, säkerhet eller sedlighet.

Då arbetet med att åstadkomma en sådan uppräkning som här antytts måste komma att ta betydande tid i anspråk samt dessutom inte med säker-

het kan förväntas ge en mera tillfredsställande gränsdragning, anser sig hovrätten emellertid med hänsyn till angelägenheten av att den nuvarande lösdrivarlagen snarast möjligt ersättes av en modern lagstiftning böra godtaga den utformning som i lagförslaget givits åt förutsättningarna för ingripande.

Även om utredningsmannens utformning är vag och möjligen kan leda till svårigheter i tillämpningen, är det enligt *riksåklagarämbetets* mening knappast möjligt att i lagtext åstadkomma en längre gående precisering. *Länsstyrelsen i Gotlands län* delar inte farhågorna att den föreslagna formuleringen såsom för vag skulle äventyra rättssäkerheten. Länsstyrelsen hänvisar till att utredningsmannens utförliga redogörelse för de fall, då särlagstiftningen blir tillämplig, ger myndigheterna god ledning.

Att den angivna förutsättningen är alltför vagt eller oklart formulerad för att kunna godtagas anser emellertid det övervägande antalet av de remissinstanser som yttrar sig härom. Bland dem märks *Svea hovrätt, socialstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Kalmar, Kristianstads, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs* och *Jämtlands län, besvärssakkunniga, förvaltningsdomstolskommittén, statsåklagarna i Göteborg* och *Malmö, tre landsfogdar, fem polischefer i mindre städer, länsnykterhetsnämnden i Uppsala län, statens socialvårdskonsulent i trettonde distriktet, stadskollegiet, socialnämnden* och *nykterhetsnämnden i Stockholm, socialnämnden* och *nykterhetsnämnden i Malmö, åtta socialnämnder* och *åtta nykterhetsnämnder i mindre städer, styrelsen för svenska stadsförbundet, svenska psykiatriska föreningen, styrelsen för Sveriges advokatsamfund, föreningen Sveriges stadsfiskaler* och *föreningen Sveriges landsfiskaler*. En allmän uppfattning i detta hänseende kommer till följande uttryck i *länsstyrelsens i Kalmar län* yttrande.

De föreslagna grunderna för ingripande är alltför vagt och oklart angivna. De kan ej anses stå i överensstämmelse med eljest i svensk lagstiftning gällande principer för utformande av lagbestämmelser, avseende frihetsberövanden. I strafflagstiftningen beskrives de olika brotten med klart preciserade, objektiva rekvisit. På samma sätt är i t. ex. nykterhetsvårdslagen och barnavårdslagen de olika förutsättningarna för omhändertagande angivna med klara begreppsbestämningar, som förhindrar en godtycklig tolkning. Det viktigaste skyddet för rättssäkerheten ligger i att ingripandeindikationerna göres klara. Lagförslaget är i berörda del i behov av omarbetning, så att det närmare framgår, vilka former av asocial livsföring som avses. Tidigare framlagda lagförslag, avsedda att ersätta lösdrivarlagen, torde härvid kunna vara till vägledning.

Flera av de remissinstanser som inte är nöjda med förslaget önskar att förutsättningarna för tvångsingripande anges med en uttömmande uppräkning av de omständigheter som har betydelse.

Departementschefen

Lagen bör inledas med föreskrifter om förutsättningarna för den mest ingripande åtgärd som i samhällsskyddets intresse kan vidtagas mot samhällsfarligt asociala, nämligen tvångsintagning i anstalt. Som förutsättning bör i enlighet med vad som anförts i den allmänna motiveringen först nämnas underlåtenhet att efter förmåga söka hederligt försörja sig. Hederlig försörjning har självfallet exempelvis den som lever på avkastningen av sitt kapital. Ohederlig försörjning behöver inte nödvändigt innebära försörjning på brottsligt sätt. Även den som får hela sitt uppehälle på ett enligt den allmänna samhällsuppfattningen moraliskt eller etiskt förkastligt sätt kan sägas underlåta att försörja sig hederligt. Därjämte bör fordras att det är fråga om en kontinuerlig och inte bara tillfällig asocial livsföring under en längre tidrymd. Detta bör komma till uttryck genom att det anges att vederbörande *för* ett sådant liv. Vidare bör för att en så allvarlig åtgärd som tvångsintagning på anstalt skall få vidtagas krävas att livsföringen i fråga utgör uppenbar fara för allmän ordning eller säkerhet. Detta uttrycksätt medför att stränga krav ställs på utredning och bevisning samt att det måste vara fråga om en allvarlig samhällsfara.

Att i lagtext åstadkomma en precisering av de olika fall då ingripande får ske har jag däremot i likhet med några remissinstanser inte funnit genomförbart. I strafflagstiftningen förekommer också brottsbeskrivningar som är allmänt hållna. Eftersom frihetsberövanden vid samhällsfarlig asocialitet enligt vad jag föreslagit i det föregående skall prövas av domstol redan i första instans, anser jag att rättssäkerheten blir väl tillgodosedd om såsom förutsättning för tillämpning av lagen anges att någon underlåter att efter förmåga söka försörja sig hederligt och att han för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning eller säkerhet.

För asociala personer under 21 år förutsätts liksom hittills barnavårdslagen gälla.

De anstalter i vilka de samhällsfarligt asociala skall kunna intagas har av utredningsmannen betecknats arbetshem. Då denna beteckning kan leda till förväxling med landstingens arbetshem för psykiskt efterblivna, bör den inte användas. Den nuvarande termen tvångsarbete måste anses mindre lämplig med hänsyn till syftet att kombinera samhällsskyddet med arbetsträning och annan lämplig behandling. Jag föreslår därför att den mest ingripande åtgärden enligt lagen benämns intagning i arbetsanstalt.

2 §.

Sedan de allmänna förutsättningarna för intagning i arbetsanstalt angivits i 1 §, bör följa en paragraf som innehåller att domstol på talan av allmän åklagare förordnar om sådan intagning.

3 §.

I den allmänna motiveringen har jag framhållit att den föreslagna lagen bör tillämpas först när andra åtgärder inte står till buds. Bestämmelser i ämnet bör upptagas i denna paragraf. Till en början bör man söka komma till rätta med det samhällsfarligt asociala klientelet genom att pröva sådana åtgärder som anskaffande av arbete, hjälpåtgärder eller övervakning enligt nykterhetsvårdslagen, socialhjälp, anlitande av social hjälporganisation samt sjukvård. Vid prövningen om sådana och andra liknande åtgärder är tillräckliga skall beaktas huruvida samhällsskyddet kan tillgodoses. Såsom tidigare föreslagits i den allmänna motiveringen skall det vara uppenbart att så inte kan ske för att tvångsintagning skall tillåtas. Paragrafens första stycke bör utformas i enlighet med vad sålunda anförts.

Som jag likaledes föreslagit i det föregående bör lagen ha karaktär av undantagslagstiftning även på det sättet att tvångsintagning i arbetsanstalt är subsidiär i förhållande till omhändertagande inom mentalsjukvården och nykterhetsvården. Utredningsmannen hänvisar för det fall att tvångsomhändertagande inom nykterhetsvården eller mentalsjukvården inte är möjligt men väl frivillig intagning för sådan vård kan komma i fråga till möjligheten att — om inte första stycket är tillämpligt — besluta om intagning i arbetsanstalt och samtidigt bevilja villkorligt anstånd med beslutets verkställande i förening med föreskrift att vederbörande skall underkasta sig vården. *Sinnessjuklagstiftningskommittén* invänder häremot att frivilligt ingående på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller på mentalsjukhus med hänsyn till särlagstiftningens sekundära karaktär vanligtvis inte bör medföra något intagningsbeslut, ej ens villkorligt, enligt den föreslagna lagen. För egen del räknar jag med att första stycket i de allra flesta sådana fall blir tillämpligt och ansluter mig därför till kommitténs uppfattning. Jag vill tillägga att till första stycket även bör hänföras intagning på institution för psykiskt efterblivna.

Av lagens sekundära natur följer som förut nämnts att möjligheten att vidta andra åtgärder än intagning i arbetsanstalt skall undersökas redan på utredningsstadiet. Polisen skall således använda sina befogenheter enligt sinnessjuklagen och nykterhetsvårdslagen. I det följande ämnar jag föreslå att läkarundersökning regelmässigt skall anordnas som ett led i utredningen. Läkarundersökningen avser att utröna om den undersökte lider av kroppslig eller psykisk sjukdom och det bör framgå av utlåtande över undersökningen huruvida han är i behov av vård på mentalsjukhus. Kan vårdattest eller observationsattest utfärdas enligt sinnessjuklagen bör det således ske. I sådant fall skall vidare åtgärder vidtagas enligt 2 eller 4 kap. sinnessjuklagen och talan vid domstol inte väckas. Har häktning skett, avbryts den av intagning på mentalsjukhus för vård eller observation eller på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Åklagaren bör anmäla sådan intagning för rätten, som förordnar att vederbörande inte längre skall hål-

las häktad samt avskriver målet. I allmänhet bör således frågan om undersökning av sinnesbeskaffenheten inte aktualiseras så sent som först efter det talan väckts vid domstol. Skulle det likväl ske, bör rätten bereda åklagaren tillfälle att föranstalta om läkarundersökning eller själv förordna därom samt förklara målet vilande i avbidan på resultatet. Utfärdas därvid vård- eller observationsattest, ankommer det på polismyndigheten att vidta åtgärder för intagning på mentalsjukhus enligt sinnessjuklagen. I detta fall bör åklagaren återkalla sin väckta talan samt domstolen förordna att häktningen skall upphöra och avskriva målet. Återkallas inte talan måste den ogillas. Det kan således inträffa att någon blir intagen på mentalsjukhus på grund av vårdattest men sedan utskriven efter kort tid, emedan sjukvårdsläkaren enligt 12 eller 31 § sinnessjuklagen funnit honom inte vara i behov av vård. Polismyndighet och åklagare kan då på nytt uppta frågan om tillämpning av lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. Särskilda bestämmelser om sinnesundersökning i mål om samhällsfarlig asocialitet synes på grund av det anförda inte behövas. Härav föranleds ändringar i sinnessjuklagen som senare kommer att anmälas av chefen för justitiedepartementet.

Föreligger misstanke om brott samtidigt med att åtgärd enligt asocialitetslagen aktualiseras skall självfallet förundersökning inledas och slutföras. Sådan undersökning får inte stå tillbaka för utredning om samhällsfarlig asocialitet. Tvärtom bör i första hand undersökas om samhällsskyddet kan tillgodoses genom lagföring och ådömande av de påföljder som enligt vad jag anfört i den allmänna motiveringen bör vara tillräcklig reaktion även på den samhällsfarliga asocialiteten, nämligen fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse, internering eller skyddstillsyn. Kan det antagas bli fallet bör frågan om åtgärder enligt förevarande lag vila i avbidan på domstols lagakraftvunna avgörande i brottmålet. Ådöms påföljden bör åklagaren inte få väcka talan enligt förevarande lag. Blir det sedan talan väckts enligt denna lag känt, att förundersökning pågår eller åtal väckts beträffande brott, som kan tänkas medföra någon av de angivna påföljderna, bör målet om samhällsfarlig asocialitet vila i avbidan på utgången i brottmålet. Ådöms däri någon av de nämnda påföljderna, bör talan enligt denna lag återkallas; sker det inte måste den ogillas.

Även förundersökning om brott som endast kan antagas förskylla böter eller fängelse under sex månader skall slutföras oberoende av att tillämpning av denna lag är aktuell. Har brottet uppdagats innan beslut fattats om tvångsintagning enligt lagen och inte föranlett häktning, föreligger möjligheten att låta åtalsfrågan vila i avbidan på sådant beslut. Föreligger risk att brottet preskriberas måste åtal dock väckas. Detsamma gäller i allmänhet om brottet inte är erkänt. Såsom anförts rörande de positiva förutsättningarna för lagens tillämpning kan utredning om även ringa brott, som utgör yttringar av eller led i en asocial livsföring, ha betydelse för pröv-

ningen av nämnda förutsättningar. Är brottet erkänt kan det läggas till grund för denna prövning utan att dom föreligger. Det kan då, om så eljest kan ske, vara skäl att låta åtalsfrågan vila för att senare bli i tillfälle att efterge åtal, om tvångsintagning enligt den föreslagna lagen beslutas. I den allmänna motiveringen har också förordats att möjlighet skapas att efterge åtal mot den som intagits i anstalt. De närmare bestämmelserna om åtalseftergift torde böra upptagas i en senare paragraf.

Det kan vidare inträffa att någon dömts till fängelse i minst sex månader men är på fri fot i avbidan på intagning i fångvårdsanstalt. Förfarande enligt asocialitetslagen bör då inte inledas. Detsamma gäller om någon redan står under skyddstillsyn eller är intagen i fångvårdsanstalt för att undergå fängelse minst sex månader, ungdomsfängelse eller internering. Däremot bör det vara möjligt att inleda förfarandet beträffande en samhällsfarligt asocial person som dömts till och skall avtjäna eller avtjänar ett kortare fängelsestraff. I allmänhet torde man dock böra avvakta att sådan anstaltsvård upphör och låta någon tid förflyta för att kunna bedöma hur den frigivne anpassar sig i samhället.

Fängelse i minst sex månader är enligt 26 kap. 24 § brottsbalken i regel till fullo verkställt vid utgången av prövotid efter villkorlig frigivning. Innan straffet är till fullo verkställt bör domen utgöra hinder mot intagning i arbetsanstalt. Som anförts i den allmänna motiveringen bör kriminalvårdens resurser i detta fall först utnyttjas helt. Visar det sig att någon som misstänks för samhällsfarlig asocialitet är villkorligt frigiven består straffdomens hindrande verkan således även om straffåterstoden understiger sex månader. Skyddstillsyn upphör när prövotiden utgår. Dessförinnan bör dom å skyddstillsyn på motsvarande sätt hindra intagning i arbetsanstalt även om det är ovisst huruvida brottspåföljden vid undanröjande av skyddstillsyn skulle komma att understiga sex månaders fängelse. Blir den nya påföljden fängelse under sex månader bör gälla vad som nyss anförts om sådant straff när det ådömts direkt. På samma sätt bör ungdomsfängelse och internering utgöra hinder intill dess förordnats (brottsbalken 29: 12 resp. 30: 15) att den ådömda påföljden skall upphöra.

Blir en dom i brottmål mot en samhällsfarligt asocial person friande, får talan föras enligt asocialitetslagen men den med det ogillade åtalet avsedda gärningen självfallet inte läggas den frikände till last vid prövningen av hans levnadssätt och samhällsfarlighet. Sedan fängelse i minst sex månader till fullo verkställts eller påföljden upphört för den som dömts till ungdomsfängelse, internering eller skyddstillsyn, bör viss tid förflyta innan intagning i arbetsanstalt får ske. Denna tid synes lämpligen kunna bestämmas till ett år. För den som, direkt eller sedan villkorlig dom eller skyddstillsyn undanröjts, ådömts fängelse under sex månader gäller således inte denna begränsning.

Den sålunda föreslagna ordningen kan uppenbarligen inte helt hindra att

brottspåföljd sammanträffar med tvångsintagning enligt förevarande lag. Det kan vara fråga om grova brott, för vilka åtal inte får efterges och som uppdagas först sedan intagning skett, eller brott som åtalats på annan ort än där utredningen om samhällsfarlig asocialitet pågår eller brott som måste åtalas för att preskription skall avbrytas. I det följande ämnar jag föreslå att dessa frågor löses genom samordning av verkställigheten.

Enligt 19 och 20 §§ utlänningslagen kan utlänningar i vissa fall avvisas intill tre månader efter ankomsten till riket. Utlänning kan enligt 26 § vara dömd till förvisning ur riket. 29 § innehåller bestämmelser om utvisning av asociala utlänningar. Dessa åtgärder bör vidtas framför talan enligt asocialitetslagen. Avvisnings-, förvisnings- och utvisningsbeslut, som inte kan verkställas, exempelvis av det skäl att utlänningen är politisk flykting, bör dock inte utesluta sådan talan.

De sålunda angivna absoluta hindren för intagning i arbetsanstalt bör upptagas i ett andra stycke i förevarande paragraf.

Förfarandet

I den allmänna motiveringen har föreslagits att vad som i allmänhet är föreskrivet om brottmål görs tillämpligt på förfarandet enligt lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. Detta bör gälla såväl polisutredningen och användningen av tvångsmedel som förfarandet inför rätten och fullföljd av talan. Vissa kompletterande och vissa avvikande bestämmelser blir dock nödvändiga.

4 §.

Avsnittet om förfarandet bör i enlighet med det anförda inledas med en bestämmelse om att vad som i allmänhet är föreskrivet om brottmål skall äga motsvarande tillämpning på utredningen och förfarandet i mål om intagning i arbetsanstalt. I den mån brottmålsbestämmelserna är olika för skilda typer av brott bör reglerna för grova brott tillämpas. Sålunda bör exempelvis stor nämnd delta vid huvudförhandling i underrätt.

Rättegångsbalkens bestämmelser om förundersökning i brottmål kommer alltså att äga motsvarande tillämpning på utredningen. Detta innebär bl. a. följande. Utredningen skall inledas och ombesörjas av polismyndighet eller åklagare. Även omständigheter som är gynnsamma för den som är föremål för utredningen skall beaktas. Undersökningsledaren skall göra anmälan hos rätten om behov av offentlig försvarare. Förhör får hållas med envar, som antas kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen. Vid förhör skall om möjligt förhörsvittne närvara. Den som är föremål för utredning äger ta del av utredningsmaterialet och påkalla ytterligare utredning. När undersökningen avslutats, skall beslut meddelas om den åtgärd som skall vidtas.

Tillämpningen av rättegångsbalken innebär i övrigt bl. a. följande. Förhandling vid domstol skall vara offentlig med de undantag som är tillåtna enligt 5 kap. rättegångsbalken. Protokoll skall föras och uppta bl. a. vittnesmål. Straff och vite kan förekomma enligt 9 kap. Den som är föremål för talan skall inställa sig personligen inför rätten. Han må biträdas av försvarare. Offentlig försvarare kan förordnas och advokat skall då utses. För häktningsframställning, väckande av talan om intagning i arbetsanstalt av den som är häktad och huvudförhandling med häktad gäller de tidsfrister som föreskrivs i 24 och 45 kap. Talan väcks genom ansökan om stämning, innehållande uppgift på den mot vilken talan förs, det samhällsfarligt asociala levnadssättet och dess yttringar med angivande av tid och plats för detta, de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje särskilt bevis samt de omständigheter som betingar domstolens behörighet. Stämning skall utfärdas och huvudförhandling hållas; saken får ej avgöras om den mot vilken talan förs uteblivit. Rättens avgörande av huvudsaken sker genom dom och reglerna om omröstning i brottmål gäller. I fråga om frister och laga förfall, inlagor och delgivning, rättegångshinder, bevisning och fullföljd av talan äger likaledes rättegångsbalkens bestämmelser om brottmål motsvarande tillämpning.

Eftersom vissa avvikelser och kompletteringar, till vilka jag återkommer vid närmast följande paragrafer, blir nödvändiga bör förevarande paragraf förses med en reservation för vad som är stadgat i denna lag.

5 §.

Enligt 23 kap. 1 § rättegångsbalken skall förundersökning inledas så snart anledning förekommer att brott som hör under allmänt åtal förövats. Redan f. n. står det asociala klientelet under polisens uppsikt som ett led i den brottsförebyggande verksamheten. Förevarande lag bör stadga skyldighet för polisen att verkställa utredning, i form av förundersökning, när anledning förekommer att någon som fyllt 21 år för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning eller säkerhet. Däremot synes inte erforderligt att på detta stadium fordra att anledning förekommer att han underlåter att försörja sig hederligt. Syftet med förundersökningen bör vara att utreda, förutom samhällsfarligheten, om något hjälp- eller vårdbehov finns eller om tvångsåtgärd är påkallad. Som förut nämnts kan utredningen bedrivas jämsides med förundersökning om brott.

För att skapa underlag för bedömning huruvida åtgärder enligt 3 § kan vidtas, bör som berörts under nämnda paragraf läkarundersökning regelmässigt äga rum. Om möjligt bör den utföras av läkare med psykiatrisk utbildning. Den bör underlåtas bara i absoluta undantagsfall, såsom då läkarundersökning nyligen företagits i annat sammanhang. Anser sig en kommunal nämnd kunna vidta åtgärd, äger förundersökningsledaren låta sig nöja härmed och för sin del tills vidare avskriva ärendet, om inte hän-

synen till samhällsskyddet kräver någon form av tvångsomhändertagande. I förekommande fall bör undersökningsledaren själv ta erforderliga initiativ för att få prövat om tvångsintagning enligt nykterhetsvårdslagen eller sinnessjuklagen eller avvisning, förvisning eller utvisning kan komma till stånd. Först om han finner att det inte räcker med hjälpåtgärder eller att förutsättningar saknas för att vidta någon av nämnda tvångsåtgärder bör talan om intagning i arbetsanstalt väckas.

Utredningsmannen framhåller i detta sammanhang att polismyndigheten själv om möjligt skall verka för att sociala hjälpåtgärder vidtas. En remissinstans anmärker att polisen inte kan föranstalta om anskaffning av arbete, bostad och kost och att polisen inte får bli handledare åt socialvårdsorganen. Jag vill understryka att detta uppenbarligen inte är meningen; polisens huvuduppgift är här att göra de sociala myndigheterna uppmärksamma på olika behov och vid sociala utredningar bistå med sin kännedom om fallet. De nämnda myndigheterna är självfallet oberoende av polismyndigheten vid tillämpning av vårdlagstiftningen. På samma sätt har polismyndigheten och åklagaren själva avgörandet när det gäller talan om intagning i arbetsanstalt, även då ett socialvårdsorgan tillstyrkt att ärendet överlämnas till detta, eftersom hänsyn även måste tagas till samhällsskyddet.

Bestämmelserna i 23 kap. rättegångsbalken ger inte polismyndighet eller åklagare rätt att kalla eller hämta den misstänkte till anvisad läkare. Som förut nämnts bör läkarundersökning regelmässigt ske under utredningen. En särskild föreskrift för att möjliggöra detta bör därför finnas.

6 §.

Rättegångsbalkens regler om förundersökning i brottmål innebär att den som är föremål för undersökningen under vissa i 23 kap. 7 och 9 §§ angivna villkor kan hämtas till förhör och kvarhållas högst tolv timmar. Om han för utredningen behöver hållas längre tid, bör det ske enligt rättegångsbalkens bestämmelser om anhållande. Jag har tidigare föreslagit att skälig misstanke om samhällsfarlig asocialitet skall utgöra laga grund härför. Misstanken skall hänföra sig till de rekvisit som upptagits i 1 § med undantag för försörjningsrekvisitet. Däremot krävs ej på detta stadium någon utredning om lämpligaste åtgärd enligt 3 §. Enligt 24 kap. 7 § rättegångsbalken äger polisman i visst fall gripa den, mot vilken skäl till anhållande förekommer, även om undersökningsledaren ännu inte beslutat om anhållande. Denna bestämmelse bör inte tillämpas enligt den särskilda lagen och en särskild undantagsbestämmelse krävs därför. Eftersom ingripande regelmässigt torde komma att företagas endast mot personer, vilkas levnadssätt polisen följt under en längre tid, kan det givetvis tänkas att behov av mentalsjukvård eller nykterhetsvård är klarlagt redan då om-

händertagandet blir aktuellt. Detta bör då också grundas på vårdlagarna och inte på förevarande lag.

Om således anhållande får ske på grund av skälig misstanke, måste polisen äga fortsätta utredningen även därefter. Den anhållne bör därför förvaras så att han är lätt tillgänglig för undersökningsledaren, lämpligen i polisarrest eller häkte. Det kan under utredningen befinnas att skäl för omhändertagande inte längre föreligger och den anhållne måste då friges. Om så inte sker, kräver rättssäkerheten att frågan om fortsatt frihetsberövande underställs domstolens prövning inom viss tid. Rättegångsbalkens bestämmelser om häktning blir i enlighet med vad förut anförts tillämpliga. Detta innebär att den anhållne skall friges eller häktningsframställning göras senast på femte dagen från anhållandet.

Beträffande häktningsskälen fordras dock särskilda bestämmelser. Finner rätten sannolika skäl föreligga att den som avses med framställningen må intagas i arbetsanstalt behövs garanti för att han inte får möjlighet att försvåra utredningen eller verkställigheten av blivande intagningsbeslut. Om det i sådant fall skäligen kan befaras att han avviker eller håller sig undan på annat sätt, bör rätten därför äga förordna om häktning.

Under 3 § har anförts att den häktade kan finnas behöva vård på mentalsjukhus eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Han skall då inte vidare hållas häktad och förfarandet enligt asocialitetslagen skall avbrytas.

6 § bör utformas i enlighet med det anförda. Häktningsbeslut får överklagas särskilt i hovrätten.

7 §.

Departementsförslaget innebär som förut nämnts att allmän åklagare skall föra talan inför domstolen i mål om samhällsfarlig asocialitet. Utredningen bör ombesörjas av polisen i det distrikt där den asociale har sitt hemvist eller där han anträffas och talan bör väckas vid allmän underrätt i samma ort.

Är den mot vilken talan förs inte häktad, kan ansökningen om intagning i arbetsanstalt bli vilande hos domstolen under avsevärd tid om han inte anträffas. För att denna tid inte skall bli alltför lång utan att skälen för ansökningen omprövas, bör föreskrivas att talan är förfallen om stämning inte delgivits honom inom ett år från talans väckande.

Tilltalad i brottmål är enligt 31 kap. 1 § första stycket första punkten rättegångsbalken skyldig att, om han döms och ej åtnjuter fri rättegång, återgälda statsverket kostnaderna för sin försvarare och för bevisning. Att på motsvarande sätt göra återbetalningsskyldighet boroende av om ingripande enligt den särskilda lagen beslutas eller inte, synes med hänsyn till karaktären av de ingripanden som här kommer i fråga inte lämpligt. Rättegångskostnader bör därför i ifrågavarande fall alltid gäldas av statsverket.

Villkorligt anstånd och åtgärder i samband därmed

8 §.

Den möjlighet att medge villkorligt anstånd med verkställande av dom på intagning i arbetsanstalt, som jag förordat i den allmänna motiveringen, bör komma till uttryck i förevarande paragraf. Om förutsättningarna för anstånd hänvisar jag likaledes till vad jag anfört tidigare.

9 §.

Motiverar en asocial livsföring ett så långtgående ingripande som ett beslut om intagning i arbetsanstalt, lär den alltid vara så allvarlig att den som fått anstånd behöver stödet av övervakning under hela prövotiden. Villkorligt anstånd utan övervakning bör därför inte i något fall komma i fråga för sådana samhällsfarligt asociala personer som avses i lagen.

Enligt lösdrivarlagen kan den som inom två år efter varning återfaller i lösdriveri dömas till tvångsarbete. Utredningsmannen föreslår en prövotid av två år. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* förordar en normal övervakningstid om ett år i analogi med nykterhetsvårdslagen. För egen del ansluter jag mig med hänsyn till klientelets art till utredningsmannens förslag. Prövotiden bör liksom vid villkorlig dom och skyddstillsyn räknas från det domen till följd av nöjdförklaring eller eljest vinner laga kraft mot den dömde. Om nöjdförklaring bör gälla vad som stadgas i 38 kap. 1 § första och andra styckena brottsbalken och med stöd därav utfärdade bestämmelser.

Rätten bör i sin dom äga förordna övervakare om det lämpligen kan ske.

I det följande kommer jag att föreslå att sådan övervakningsnämnd, som skall finnas enligt brottsbalken, får handha övervakningen även enligt denna lag. Det kan då många gånger vara lämpligt att rätten i domen endast uttalar att förordnande av övervakare skall ankomma på den övervakningsnämnd under vars tillsyn övervakningen ställs. Både rätten och nämnden bör därför ges behörighet att förordna övervakare. Under övervakningstiden bör däremot entledigande och förordnande av övervakare ankomma på nämnden ensam.

I domen bör rätten slutligen kunna meddela de föreskrifter som under prövotiden skall gälla för att främja den övervakades anpassning i samhället. Som förebild för bestämmelserna härom kan 26 kap. 15 § första stycket brottsbalken tjäna. Med hänsyn till att prövotiden är endast två år anser jag dock att några föreskrifter inte behöver tidsbegränsas så som skall ske enligt brottsbalken.

I anslutning till vad jag anfört i motiveringen till 3 § vill jag framhålla att villkorligt anstånd vanligen inte bör förenas med föreskrift om frivilligt ingående på mentalsjukhus eller vårdanstalt för alkoholmissbrukare.

10 §.

Erforderliga bestämmelser om den övervakades kontakt med övervakaren och levnadssätt under prövotiden bör intagas i förevarande paragraf, som kan utformas i huvudsak efter mönster av 26 kap. 13 och 14 §§ brottsbalken.

11 §.

Utredningsmannen

Enligt utredningsmannens förslag skall den länsstyrelse som förordnat om villkorligt anstånd utöva tillsyn å övervakningen med rätt att överflytta tillsynen till annan länsstyrelse.

Remissyttrandena

Förslaget att övervakningen skall stå under tillsyn av länsstyrelsen möter erinran från flera remissinstanser. Några remissinstanser föreslår att tillsynen anförtros skyddskonsulentorganisationen. Denna uppfattning har *fångvårdsstyrelsen, länsstyrelserna i Uppsala, Östergötlands, Värmlands, Jämtlands* och *Västerbottens län, statsåklagaren i Stockholm* och *statens socialvårdskonsulent i tolfte distriktet.*

Att ansvaret för vård i frihet främst bör åvila socialnämnder och nykterhetsnämnder anser *socialstyrelsens majoritet, länsstyrelserna i Kalmar* och *Älvsborgs län, nykterhetsnämnden i Karlskrona* samt *social- och nykterhetsnämnderna i Lund* och *Hälsingborg.* Längst går härvidlag socialstyrelsens majoritet, som föreslår att i socialhjälpslagen stadgas skyldighet för socialnämnden att i samarbete närmast med arbetsförmedlingen, arbetsvårdsorganen och allmänna försäkringskassan vara ett samordnande organ med uppgift att ansvara för att erforderliga åtgärder vidtas i syfte att återföra helt eller delvis arbetsoförmögna eller arbetsovilliga personer till arbetslivet eller bereda dem erforderlig vård eller hjälp på annat sätt.

Departementschefen

Det organ som utövar tillsyn över och eljest handhar övervakningen måste kunna ingripa med föreskrifter eller framställning om anståndets förverkande om den övervakade åsidosätter vad som åligger honom. På denna grund anser jag inte lämpligt att socialnämnden, som eljest inte har sådana uppgifter, får ansvaret för övervakningen. Inte heller bör nykterhetsnämnden vara övervakningsmyndighet för ett restklientel, på vilket nykterhetsvårdslagen inte befunnits tillämplig i de enskilda fallen. Länsstyrelserna bör, om beslutanderätten enligt lagen läggs på domstolarna, självfallet inte ha någon befattning med övervakningen.

Inom kriminalvården kommer däremot efter brottsbalkens ikraftträdande att finnas en väl utbyggd övervakningsorganisation med lokala övervakningsnämnder som omfattar en eller flera allmänna underrätters domkrets och har domarutbildad ordförande. Statens skyddskonsulenter och deras

assistenter kommer att utöva sin verksamhet i nära anslutning till övervakningsnämnderna. Jag har i den allmänna motiveringen uttalat att samhällsskyddets intresse är grundläggande för den föreslagna lagens utformning och jag har med anledning härav ansett följdriktigt att föreslå att fångvårdens organisation tas i anspråk när det gäller arbetsanstalterna och vad som äger samband med anstaltsbehandlingen. Liknande synpunkter gör sig gällande här och jag förordar därför att övervakningen enligt lagen om samhällsfarlig asocialitet anordnas på samma sätt som vid kriminalvård i frihet. Härigenom vinns också att eftervården av dem som varit intagna i arbetsanstalt och övervakningen av dem som fått villkorligt anstånd med sådan intagning handhas av samma organisation.

På övervakningsnämnden bör ankomma att förordna övervakare i de fall rätten inte meddelat sådant förordnande samt att entlediga övervakare. Entledigande kan bli nödvändigt när övervakaren är olämplig eller otillräcklig för sin uppgift eller när den övervakade byter vistelseort. Vidare bör nämnden besluta om ändring av sådana föreskrifter, som avses i 9 §, vare sig de meddelats av rätten i domen eller senare av nämnden själv. Ändrade eller nya föreskrifter kan föranledas av ändrade arbets- eller bostadsförhållanden hos den övervakade eller av andra omständigheter samt innebära både skärpning och mildring av vad som gällt för honom tidigare under övervakningen.

Om den som fått villkorligt anstånd fört ett i stort sett anmärkningsfritt liv under en betydande del av prövotiden men missköter sig tillfälligt, kan ett omedelbart förverkande av anståndet försvåra den påbörjade resocialiseringen. Är det i sådant fall inte tillräckligt eller lämpligt med skärpta föreskrifter bör övervakningsnämnden ha möjlighet att förlänga prövotiden till högst tre år.

12 §.

Beslut om förverkande av villkorligt anstånd kan bli aktuellt då den som erhållit sådant anstånd åsidosätter sina allmänna skyldigheter, försvårar övervakningen genom att inte hålla förbindelse med övervakaren eller bryter mot meddelade föreskrifter. Rätten bör inte bindas vid närmare bestämmelser om arten och svårhetsgraden av förseelserna för att de skall leda till anståndets förverkande. Det ligger emellertid i sakens natur, att mindre allvarliga förseelser i första hand bör föranleda åtgärd av den art som anges i 11 § tredje stycket och att förverkande på grund av sådana förseelser bör komma i fråga först efter upprepande.

När övervakningsnämnden genom övervakaren eller skyddskonsulenten eller på annat sätt får kännedom om att den övervakade åsidosätter sina åligganden, bör nämnden således först pröva om den kan få till stånd rättelse med de åtgärder som omfattas av dess behörighet. Befinns det inte möjligt bör nämnden, på samma sätt som i fråga om undanröjande av

skyddstillsyn enligt brottsbalken, göra framställning hos åklagare att denne för talan vid domstol om förverkande av anståndet.

I enlighet med det anförda bör paragrafens första stycke utformas efter 28 kap. 8 § första stycket brottsbalken.

Utredningsmannen anser att tillfälligt omhändertagande inte behöver komma i fråga när förverkande blir aktuellt. Vid remissbehandlingen har motsatt mening framförts av *hovrätten för Västra Sverige, riksåklagarämbetet, fångvårdsstyrelsen, överståthållarämbetet* samt *statsåklagaren* och *poliskammaren i Stockholm*. Enligt fångvårdsstyrelsen har motsvarande möjlighet inom kriminalvården att taga villkorligt dömda och utskrivna i tillfälligt förvar stor praktisk betydelse och har i många fall visat sig leda till att den villkorligt medgivna friheten inte behövt förverkas. För egen del anser jag inte uteslutet att den som fått villkorligt anstånd åsidosätter sina åligganden på sådant sätt att den samhällsfarlighet som legat till grund för intagningsbeslutet kommer till uttryck på nytt. I sådana fall kan omedelbart omhändertagande ibland vara påkallat och jag föreslår såsom andra stycke i förevarande paragraf en särskild bestämmelse som möjliggör detta, utformad med 28 kap. 11 § brottsbalken som förebild.

13 §.

Övervakningen kan vara flyttad till annan domkrets efter domen. En särskild forumbestämmelse för prövning av talan enligt 12 § bör därför ges i denna paragraf. Därjämte fordras en föreskrift om rättens sammansättning i sådant mål.

Utredningsmannen anför beträffande förfarandet i mål om förverkande av villkorligt anstånd, att den av åtgärden berörde bör få tillfälle att yttra sig i saken samt att muntligt förhör i regel bör äga rum om han själv begär det eller om det är första gången som talan väcks mot honom om anståndets förverkande. Vägran att inställa sig till förhör kan enligt utredningsmannen utgöra skäl för att i vederbörandes frånvaro förklara anståndet förverkat.

Jag är ense med utredningsmannen utom såtillvida att jag anser att tillfälle alltid bör beredas den som berörs av ansökningen om förverkande att yttra sig. Andra stycket bör utformas i enlighet med det anförda efter mönster av 38 kap. 8 § brottsbalken.

När förverkande blir aktuellt kan det visa sig att, till följd av omständigheter som inträffat efter det ursprungliga beslutet om intagning i arbetsanstalt, förutsättningar föreligger för tvångsintagning på mentalsjukhus eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller att förundersökning pågår om brott, som kan antas medföra fängelse, som inte understiger sex månader, ungdomsfängelse eller internering. Det kan också visa sig att tvångsintagning redan skett eller att straffverkställighet skall påbörjas eller redan pågår. I den allmänna motiveringen och i specialmotiveringen till

3 § har jag starkt understrukit att åtgärder sådana som de nämnda bör användas i första hand och att intagning i arbetsanstalt då inte får beslutas. Denna för lagen grundläggande princip anser jag bör tillämpas även när det blir fråga om förverkande av anståndet. Detta innebär att övervakningsnämnden och åklagaren bör avvakta om de nämnda åtgärderna kommer till stånd innan de tar ställning till huruvida talan bör föras om anståndets förverkande. Om tvångsintagning sker enligt annan lagstiftning eller straffverkställighet äger rum, skall talan inte föras och anståndet består då. Den som begår brott medan han har villkorligt anstånd enligt denna lag lär knappast dömas till skyddstillsyn. Skulle så undantagsvis ske, måste domen enligt det förut anförda utgöra hinder mot att förverka anståndet. Att villkorlig dom skulle komma i fråga beträffande den som har anstånd enligt denna lag torde man inte behöva räkna med. Sådan dom hindrar inte förverkande.

Anstaltsvård och eftervård

I den allmänna motiveringen har jag förordat att anstaltsvården av samhällsfarligt asociala samordnas med fångvården och ställs under ledning av fångvårdsstyrelsen, vilken i samband med brottsbalkens ikraftträdande föreslagits bli benämnd kriminalvårdsstyrelsen. Eftervården bör organiseras efter samma grunder som i det föregående anförts beträffande villkorligt anstånd.

14 och 15 §§.

Gällande bestämmelser

Enligt lösdrivarlagen ådöms tvångsarbete på bestämd tid, från en månad till ett år eller, vid återfall eller försvårande omständigheter, högst tre år. Förtida frigivning får ske sedan hälften av den bestämda tiden, dock minst två månader, förflutit. Vid prövning av fråga om förtida frigivning skall särskilt beaktas den dömdes uppförande under anstaltsvistelsen och sinnesriktning vid den tid då frigivning kommer i fråga samt de förhållanden i vilka han skulle komma att försättas efter frigivningen.

Utredningsmannen

Tiden för anstaltsvistelsen måste enligt utredningsmannen vara tillräckligt lång för att kunna ge den arbetsträning, som bör ingå i behandlingen, någon mera varaktig effekt men inte längre än att den intagne skall kunna skönja slutet av behandlingen och snarast möjligt bereda sig för ett liv i frihet. Enligt det av utredningsmannen föreslagna systemet, som är uppbyggt i stort sett efter mönster av nykterhetsvårdslagen men som även söker tillgodose vunna erfarenheter från andra sociala vårdområden, skall behandlingen efter verkställighet av ett intagningsbeslut regelmässigt börja såsom sluten vård eller vård på anstalt. Efter försök med öp-

pen vård i anslutning till villkorlig utskrivning från anstalten skall behandlingen avslutas med slutlig utskrivning, vars tidpunkt i görligaste mån bestäms med hänsyn till eftervårdens resultat. För att ge anstaltens ledning möjlighet att binda den intagne vid anstalten under den för hans förbättring behövliga tiden och med beaktande av att det gäller ett samhällsfarligt klientel föreslår utredningsmannen en längsta kvarhållningstid om två år.

Erfarenheten visar, anför utredningsmannen, att mycket långa vårdtider ofta förfelar sitt syfte. Villkorlig utskrivning måste därför kunna ske före kvarhållningstidens utgång. Eftersom det också visat sig, att alltför stora variationer i de individuella vårdtiderna på en och samma anstalt lätt leder till disciplinära svårigheter och till och med kan motverka syftet med behandlingen, bör i lagen en tidrymd fastställas, efter vars utgång villkorlig utskrivning senast bör ske. Hinder bör dock inte möta att en anstalt med hänsyn till klientelets speciella sammansättning och vunna erfarenheter bestämmer kortare tid såsom normal första vårdtid. Så snart den sålunda bestämda tiden gått till ända, bör villkorlig utskrivning ske, om inte i det enskilda fallet särskilda omständigheter gör längre vistelse på anstalten erforderlig. Utredningsmannen föreslår nio månader som den tid efter vilken villkorlig utskrivning regelmässigt bör ske.

Remissyttrandena

Någon erinran mot förslaget att tiden för vistelse i arbetsanstalt blir obestämd inom en viss gräns förekommer inte vid remissbehandlingen. *Fångvårdsstyrelsen* anser det vara en förbättring att tiden inte skall bestämmas från fall till fall av det organ som beslutar om intagning. *Poliskamrarna i Stockholm* och *Malmö* anser bestämmelser om minimitid erforderliga för att hindra en alltför försiktig tillämpning. Att alltför kort anstaltstid inte är lämplig vare sig med hänsyn till samhällsskydd eller behandling framhåller också *överståthållarämbetet, länsnykterhetsnämnden i Kristianstads län* och *nykterhetsnämnden i Stockholm. Styrelsen för Sveriges advokatsamfund* anser att utredningsmannen inte givit skäl för den föreslagna maximitiden två år samt föreslår kortare sådan tid.

Departementschefen

De omständigheter som enligt vad jag tidigare föreslagit ligger till grund för intagning i arbetsanstalt är i allmänhet inte av den art att de medger någon gradering av anstaltstiden på samma sätt som i fråga om påföljd för brott. Som jag nämnt i den allmänna motiveringen är ett i hög grad varierande behandlingsbehov sannolikt. Jag anser att behandlingsresultatet när det gäller de samhällsfarligt asociala måste tillmätas avgörande betydelse för anstaltstidens längd och förordar därför att denna inte bestäms i intagningsbeslutet.

En viss längsta tid måste däremot självfallet stadgas i lagen. Enligt uppgifter, som jag inhämtat, var tvångsarbetstiden för 74 män, som under tiden 1954—1962 ådömdes tvångsarbete, i 40 fall mellan sex månader och ett år, i 23 fall mellan tre och fem månader och i 8 fall över ett år; längsta tiden var två år, kortaste två månader. Då den av utredningsmannen föreslagna längsta kvarhållningstiden två år är avsedd att gälla även vid återfall och då behov av en så lång intagningstid ansetts föreligga för lösdrivare, biträder jag utredningsmannens förslag. Uppenbart är att tillräckliga möjligheter att tillgodose samhällsskyddet därmed skapas. Både med hänsyn till samhällsskyddet och för att anstaltsbehandlingen skall kunna få någon effekt anser jag i likhet med flera remissinstanser att behandlingstiden inte bör vara för kort. Endast i undantagsfall torde utskrivning böra ske tidigare än efter fem månader. Någon särskild lagbestämmelse om minsta tid torde dock inte behövas.

Kvarhållningstid bör vid intagning både direkt på grund av dom och till följd av beslut om förverkande av villkorligt anstånd med verkställighet av sådan dom räknas från intagningen i arbetsanstalt.

Såsom utredningsmannen framhåller måste villkorlig utskrivning kunna ske före kvarhållningstidens utgång. För den intagne bör betonas möjligheten att på grund av ordentlighet och arbetsamhet bli villkorligt utskriven. Med hänsyn till klientelets skiftande beskaffenhet torde en för alla gemensam tid efter vilken sådan utskrivning skall ske knappast kunna fastställas om den inte görs förhållandevis lång. Då det är önskvärt att kunna differentiera tiden utan att behöva åberopa särskilda skäl, anser jag för min del en tid av ett år lämpligare än av utredningsmannen föreslagna nio månader.

Förutsättningar för att villkorlig utskrivning skall ske bör vara, förutom skötsamhet och visad arbetsförmåga under anstaltsvistelsen, att den utskrivne kan beredas arbete som ger honom skälig inkomst samt ordnad bostad.

Vad jag här föreslagit bör intagas såsom 14 § första stycket och 15 §.

Enligt utredningsmannens förslag skall arbetsanstaltens styrelse besluta om utskrivning samt förordna övervakare och bestämma om erforderliga särskilda föreskrifter i samband med villkorlig utskrivning, medan länsstyrelsen skall utöva tillsyn över övervakningen. I det föregående har jag föreslagit att övervakning efter villkorligt anstånd anordnas på samma sätt som vid skyddstillsyn enligt brottsbalken, således med övervakningsnämnd och skyddskonsulent. Jag har också förordat att anstaltsbehandlingen anordnas i enlighet med vad som gäller om verkställighet av fängelse. Det kan enligt min mening uppenbarligen inte komma i fråga att meddela avvikande bestämmelser om övervakning av villkorligt utskrivna. Jag föreslår således att bestämmelserna i ämnet utformas efter mönster av brottsbalkens föreskrifter om villkorlig frigivning från fängelse. Enligt brotts-

balken kommer att inrättas särskilda övervakningsnämnder med nära anknytning till fångvårdsanstalterna och med uppgift att handlägga ärenden om fakultativ villkorlig frigivning. Genom att, som jag förut föreslagit, anstaltsbehandlingen enligt lagen om samhällsfarlig asocialitet inordnas under kriminalvården kommer sådana övervakningsnämnder att finnas för arbetsanstalterna i Svartsjö och Hinseberg. Dessa nämnder bör pröva frågor om villkorlig utskrivning. I det följande ämnar jag föreslå att slutlig utskrivning skall få ske före utgången av den längsta medgivna anstalts- eller övervakningstiden. Den prövning som då erfordras bör också ankomma på övervakningsnämnden. I enlighet med det anförda bör i 14 § andra stycket stadgas att utskrivning beslutas av den övervakningsnämnd till vars verksamhetsområde arbetsanstalten hör.

16 §.

Villkorligt utskriven bör stå under övervakning under en prövotid. I enlighet med utredningsmannens förslag bör prövotiden vara 2 år. Tiden fastställs i samband med utskrivningsbeslutet. Övervakningsnämnden bör handha övervakningen samt förordna och entlediga övervakare och meddela särskilda föreskrifter. Om den utskrivnes åligganden bör gälla detsamma som under prövotid efter villkorligt anstånd. 10 och 11 §§ bör därför göras tillämpliga. Övervakningen bör fortgå tills återintagning eller slutlig utskrivning sker.

Enligt utredningsmannen bör utskrivning ske till annan ort än den där den utskrivne tidigare vistats. Jag anser att detta ofta kan vara lämpligt för att minska riskerna för återfall i asocialt levnadssätt. Avgörande för vistelseort torde dock böra vara var ordnade arbets- och bostadsförhållanden kan beredas den utskrivne.

17 §.

Enligt vad jag förut anfört bör villkorligt utskriven ha samma åligganden som den vilken erhållit villkorligt anstånd. Åsidosätter den utskrivne åliggandena, bör han kunna återintas i arbetsanstalten. I analogi med vad som enligt brottsbalken gäller beträffande villkorlig frigivning från fängelse bör återintagning i arbetsanstalt beslutas av övervakningsnämnden. Jag vill tillägga att vad som anförts i motiveringen till 12 § kan gälla i tillämpliga delar även här. För att eftervården skall kunna ge bästa möjliga resultat är det viktigt, att återintagning sker endast då verklig anledning föreligger. Smärre förseelser bör sålunda kunna beivras på annat sätt, exempelvis genom ändring av meddelade föreskrifter eller förlängning av prövotid enligt 11 § tredje stycket. Å andra sidan är det inte mindre betydelsefullt, att möjligheten till återintagning också tillvaratas i allvarliga situationer.

Den som återintagits bör på nytt behandlas efter schemat anstaltsvård, villkorlig utskrivning, eftervård och slutlig utskrivning. För att undvika

ett stort antal återintagningar med korta anstaltsperioder åtskilda av prövotider kan övervägas att efter mönster av nykterhetsvårdslagen tillåta endast ett återintagningsbeslut samt därefter fordra ny dom för intagning. En sådan ordning skulle emellertid kunna medföra att övervakningsnämnden blev mindre benägen att försöka med ny villkorlig utskrivning eftersom någon sanktion mot misskötsamhet då inte skulle stå nämnden till buds. Anstaltstiden skulle därigenom kunna komma att förlängas. Jag föreslår att denna fråga i stället löses så att anstaltsvistelsen före ny villkorlig utskrivning efter återintagning bestäms till minst sex månader. Har den första anstaltsperioden omfattat sex månader blir det således utrymme för endast tre återintagningsbeslut innan den tvååriga kvarhållningstiden är förbrukad. Teoretiskt skulle visserligen kunna förflyta åtta, eller med förlängda prövotider elva år från intagning till slutlig utskrivning. I praktiken torde anledning saknas att räkna med sådana kombinationer.

Uppkommer fråga om återintagning bör övervakningsnämnden äga tillfälligt omhänderta den utskrivne på samma sätt som i 12 § andra stycket föreslås beträffande den som fått villkorligt anstånd med verkställighet.

18 §.

Förut har jag framhållit att intagning i arbetsanstalt inte bör komma i fråga om en samhällsfarligt asocial person genom påföljd för brott, som han begått, blir föremål för åtgärd som undanröjer samhällsfarligheten. Jag har även förordat att åtal för ringa brott skall få efterges om intagning i arbetsanstalt beslutats. Med detta system bör konkurrens mellan behandling i arbetsanstalt samt verkställighet av frihetsstraff i de flesta fall kunna undvikas. Det kan dock, som berörts vid 3 §, inträffa att brottspåföljd i form av fängelse, ungdomsfängelse, internering eller överlämnande till vård enligt sinnessjuklagen eller lagen om nykterhetsvård förekommer till verkställighet samtidigt med behandling i arbetsanstalt.

Vad först beträffar brottspåföljderna fängelse minst sex månader, ungdomsfängelse och internering så bör de självfallet, sett både från allmän synpunkt och med hänsyn till den viktiga, förut flera gånger nämnda principen om den särskilda lagens subsidiära natur, träda i stället för behandling i arbetsanstalt. Eftersom dessa brottspåföljder är förenade med övervakning och möjlighet till återintagning när anstaltsvården upphör, bör de hindra all vidare verkställighet av förordnande om intagning i arbetsanstalt. Härigenom undviks att den dömde blir underkastad dubbla bestämmelser under prövotid.

Fängelse under kortare tid än sex månader, även såsom förvandlingsstraff för böter, bör likaledes träda i stället för behandling i arbetsanstalt men endast så länge sådan straffverkställighet pågår. Enligt utredningsmannens förslag skall tid för verkställighet av frihetsstraff inte inräknas i kvarhållningstiden. *Länsstyrelsen i Uppsala län* anser en sådan ordning

strida mot de principer som bör ligga till grund för åtalseftergift enligt lagen. Med hänsyn till vad jag anfört om lagens subsidiära natur anser jag för min del följdriktigt och lämpligt, att kvarhållningstid får löpa samtidigt med tid för verkställighet av brottspåföljder som innebär frihetsberövande och behandling i någon anstalt. Om inte villkorlig utskrivning från arbetsanstalten kan ske när det kortare fängelsestraffet avtjänats, fortgår således behandlingen där.

När domstol såsom påföljd för brott överlämnar någon till vård enligt sinnessjuklagen jämlikt 31 kap. 3 § brottsbalken, bör sådan vård, så länge den pågår, också träda i stället för behandling i arbetsanstalt och inräknas i kvarhållningstiden. Förordnandet om intagning i sådan anstalt gäller således vid utskrivning från mentalsjukhuset, om inte kvarhållningstiden gått till ända. Det bör då prövas om utskrivning från arbetsanstalten kan ske samtidigt. Frågan hur det bör förfaras då någon, som är intagen i arbetsanstalt, i annan ordning än genom dom i brottmål finnes vara i behov av vård på mentalsjukhus ämnar jag besvara under följande paragraf.

Överlämnar domstol den som dömts för brott till vård enligt lagen om nykterhetsvård jämlikt 31 kap. 2 § brottsbalken är inte givet att han blir tvångsintagen på vårdanstalt. Är han intagen i arbetsanstalt bör han förbli där tills tvångsintagning på vårdanstalt sker. Endast denna form av vård enligt lagen om nykterhetsvård bör således träda i stället för behandling i arbetsanstalt och inräknas i kvarhållningstiden. Vid utskrivning från vårdanstalt bör undersökas om utskrivning från arbetsanstalten också kan ske.

Tid, varunder intagen varit häktad eller till följd av avvikande frånvarande från arbetsanstalten, bör inte inräknas i kvarhållningstiden. Misslyckas vård i frihet efter villkorlig utskrivning och återintas den utskrivne, är det nödvändigt att längden av den fortsatta behandlingen i arbetsanstalt är oberoende av den tid varunder den återintagne varit villkorligt utskriven. På grund härav bör sistnämnda tid inte inräknas i kvarhållningstiden. Härav följer att ju längre man dröjer med återintagningen desto mera framflyttas den tidpunkt då kvarhållningstiden löper ut. Under inga förhållanden bör det få förekomma, att man vid upprepade allvarliga förseelser dröjer med ställningstagandet till frågan om återintagning därför att ett betydande sådant uppskov inte medför att möjligheten till återintagning försittes.

I enlighet med det anförda bör bestämmelser om konkurrens och om beräkning av kvarhållningstiden sammanföras i 18 §.

19 §.

Slutlig utskrivning bör ske senast då prövotiden gått till ända. Har den dömde återintagits och utskrivits villkorligt på nytt, räknas prövotiden från det senaste beslutet. Förlöper eftervården gynnsamt, bör slutlig utskrivning kunna ske tidigare. Det innebär att prövotid och övervakning upphör. Om

eftervården misslyckats med flera beslut om återintagning som följd, måste den som är intagen likväl utskrivas slutligt senast när kvarhållningstiden går till ända.

I det föregående har jag förordat att anstaltsvården av samhällsfarligt asociala samordnas med fångvården. Detta innebär, som jag ämnar föreslå under nästföljande paragraf, bl. a. att en intagen som blir i behov av vård på mentalsjukhus behandlas på samma sätt som för motsvarande fall gäller den som undergår fängelse. Kan vårdbehovet antagas bli kortvarigt bör den sjuke intagas för observation eller vård på sinnessjukavdelning vid fångvården enligt 48 § sinnessjuklagen och återföras till arbetsanstalten när han tillfrisknat. En grundtanke i förslaget är, som framgått av min föregående framställning, att behov av vård på mentalsjukhus skall utrönas redan under förundersökningen och, om vårdbehov därvid finnes föreligga, medföra att intagning i arbetsanstalt inte kommer i fråga. Skulle däremot ett behov av längre tids vård på mentalsjukhus konstateras först efter sådan intagning, överensstämmer det bäst med den särskilda lagens grunder om behandlingen i arbetsanstalt utbyts mot vård på mentalsjukhus. På denna grund bör den intagne kunna utskrivas slutligt redan innan kvarhållningstiden gått till ända. Vad som stadgas i 48 § sinnessjuklagen om fångvårdsmyndighetens skyldighet att ansöka om intagning på mentalsjukhus i samband med att vård i fångvårdsanstalt upphör bör därvid tillämpas.

20 §.

Tidigare denna dag har på anmälan av chefen för justitiedepartementet till lagrådet remitterats förslag till lag om behandling i fångvårdsanstalt. Lagen är avsedd att ersätta 1945 års lag om verkställighet av frihetsstraff m. m. och föreslås träda i kraft samtidigt med brottsbalken. I den följande framställningen lämnas en översikt av i vad mån den föreslagna behandlingslagen kan göras tillämplig på den, beträffande vilken dom eller beslut om intagning i arbetsanstalt skall verkställas.

Enligt 2 § i den föreslagna behandlingslagen skall kriminalvårdsstyrelsen leda och öva inseende över behandlingen av dem som intas i fångvårdsanstalt. Motsvarande bör som förut nämnts gälla arbetsanstalt. I den allmänna motiveringen har förordats att de nuvarande tvångsarbetsanstalterna Svartsjö och Hinseberg får utgöra arbetsanstalter. De bör således inordnas under kriminalvårdsstyrelsen. Arbetsanstalt bör, liksom fångvårdsanstalt enligt 3 §, kunna vara öppen eller sluten.

I 2 kap. av den föreslagna behandlingslagen stadgas om doms befordran till verkställighet. Den i 4 § andra stycket gjorda reservationen för omedelbart verkställbara domar blir, enligt vad som föreslås i det följande, tillämplig på avgörande varigenom någon skall intas i arbetsanstalt. Det avses dock bli möjligt att särskilt förordna att verkställighet inte får ske förrän

avgörandet vunnit laga kraft. För sådana fall blir 5 och 8—10 §§ i behandlingslagen om nöjdförklaring tillämpliga. Någon häktning i samband med avgörandet blir med de i lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet föreslagna reglerna inte aktuell och 6 § behandlingslagen därför inte tillämplig. Den som är intagen i arbetsanstalt bör uppenbarligen kunna avge nöjdförklaring beträffande brottmålsdom enligt 7 §. Bestämmelserna i 11 § om de myndigheter som skall befordra straffdom till verkställighet kan tillämpas på avgörande varigenom någon skall intas i arbetsanstalt. Den vanligaste situationen torde bli att han är häktad och att omedelbar verkställighet skall äga rum.

Tvångsarbete enligt lösdrivarlagen har ansetts kunna vara föremål för nåd. Detsamma torde böra gälla om intagning i arbetsanstalt som ju sker främst i samhällsskyddets intresse. I 12 § första stycket behandlingslagen stadgas om uppskov med verkställigheten för det fall att den som dömts till fängelse och inte är häktad sökt nåd. I undantagsfall kan som nämnts ha förordnats att beslut om intagning i arbetsanstalt inte skall verkställas omedelbart och den dömde lär då inte heller häktas. I detta fall bör alltså behandlingslagens nådebestämmelse gälla. Uppskov med verkställighet i övrigt, enligt 12 § andra stycket, torde knappast någonsin bli aktuellt för de samhällsfarligt asociala. I övrigt blir bestämmelserna i 2 kap. behandlingslagen inte aktuella för dem.

3 kap. i den föreslagna behandlingslagen handlar om beräkning av tid för fängelse och vissa andra brottspåföljder. Av 14 och 15 §§ förslaget till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet framgår att vistelsen i arbetsanstalt inte är tidsbestämd och att inte heller någon minsta tid skall bestämmas. Däremot är kvarhållningstiden maximerad till två år och villkorlig utskrivning skall regelmässigt ske senast efter ett år. I vissa fall kan det därför bli anledning att tillämpa 17 och 18 §§ behandlingslagen. Denna lags bestämmelser om förfaringssättet då olika påföljder samtidigt förekommer till verkställighet blir inte tillämpliga på den som intagits i arbetsanstalt. I stället gäller 18 § i den här föreslagna lagen.

De i 4 kap. behandlingslagen föreslagna allmänna bestämmelserna om de intagnas behandling kan i huvudsak tillämpas på arbetsanstalterna. Vissa av bestämmelserna fordrar dock närmare kommentarer. Sålunda hänvisas i 27 § till vad som är särskilt stadgat om överförande till sinnessjukavdelning för vård eller observation. Stadganden i ämnet finns i 48 § sinnessjuklagen. De bör gälla även den som intagits i arbetsanstalt. Hur därvid bör förfaras har jag redogjort för under föregående paragraf. I 18 § i förslaget till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet ges bestämmelser om vad som skall inräknas i kvarhållningstiden. Vård eller observation på sinnessjukavdelning nämns inte där. Enligt 27 § fjärde stycket behandlingslagen skall tid för sådan vistelse och för vistelse på allmänt sjukhus inräknas i verkställighetstiden, om inte särskilda skäl är däremot. Den som un-

dergår fängelse må dock inte tillgodoräkna mera än en sjättedel av verkställighetstiden om inte särskilda skäl föreligger. Dessa bestämmelser bör gälla även arbetsanstaltsklientelet med den — av den föreslagna asocialitetslagens subsidiära natur betingade — avvikelsen att all tid för sjukhusvistelse av vad slag den vara må bör få ingå i kvarhållningstiden. Föreskriften i 36 § behandlingslagen om att häktning avbryter verkställigheten bör gälla även arbetsanstalt. Bestämmelsen i samma paragraf om att häktningstid skall inräknas i verkställighetstid, om den intagne blir frikänd för det brott som föranlett häktningen, kommer däremot till följd av 18 § lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet inte att gälla för den som häktas när han är intagen i arbetsanstalt. Slutligen bör understrykas att 39 § behandlingslagen, som handlar om åtgärder för att underlätta den intagnes liv i frihet, får stor betydelse i fråga om arbetsanstaltsklientelet.

De bestämmelser i behandlingslagen, för vilka nu redogjorts, gäller för alla kategorier intagna i fångvårdsanstalt. I 5, 6 och 7 kap. ges särskilda bestämmelser om fängelse, ungdomsfängelse och internering. Den som dömts till fängelse i tre månader eller därunder skall i princip undergå straffet i öppen anstalt, medan övriga till fängelse dömda skall fördelas mellan öppen och sluten anstalt med hänsyn till ålder, hälsotillstånd, sinnesbeskaffenhet, karaktärsegenskaper, tidigare vandel, arbetsförmåga, anlag och utbildning. Av vad som anförts i den särskilda motiveringen till 14 § lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet följer att kvarhållningstiden i arbetsanstalt regelmässigt kommer att vara minst fem månader. På grund härav och då de förut nämnda, för långtidsintagna fängelsefångar gällande fördelningsmöjligheterna bör stå till buds beträffande arbetsanstaltsklientelet bör behandlingslagens föreskrifter om den som undergår fängelse över tre månader vinna tillämpning på detta klientel.

Bestämmelserna i 8, 9 och 10 kap. behandlingslagen om arbetspremier, disciplinära åtgärder och beslut kan gälla också för arbetsanstaltsklientelet i tillämpliga delar. Även här bör reglerna för den som undergår fängelse över tre månader gälla. Behandlingslagens 71 §, som bland disciplinära åtgärder upptar förlängning av verkställighetstid, kan dock självfallet inte tillämpas på den tidsobestämda kvarhållningstiden i arbetsanstalt.

Sammanfattningsvis följer av det anförda att den föreslagna behandlingslagen i tillämpliga delar kan ges motsvarande giltighet i fråga om arbetsanstalterna, i den mån annat inte följer av de särskilda bestämmelserna i den föreslagna lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. Endast från behandlingslagens 27 § behöver en uttrycklig avvikelse stadgas. Beslut om intagning i arbetsanstalt bör vara förfallet om verkställighet inte påbörjats inom viss tid efter beslutet. Tiden bör vara densamma som prövotiden vid villkorligt anstånd, d. v. s. två år.

Särskilda bestämmelser

21 §.

I det föregående har jag redogjort för hur förhållandet mellan åtal för brott och intagning i arbetsanstalt enligt min uppfattning bör gestalta sig. Huvudprincipen bör vara att åtal sker om den misstänkte genom brottspåföljd blir föremål för åtgärd som är ägnad att undanröja den på asocialitet grundade samhällsfarligheten. I allmänhet får det anses var fallet med fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse, skyddstillsyn och internering. Av detta skäl men även av hänsyn till den allmänna laglydnaden bör åtalseftergift inte komma i fråga beträffande brott för vilka är stadgat fängelse upp till två år. Utredningsmannen föreslår att gränsen sätts till brott, på vilka kan följa fängelse i högst ett år och anför som skäl för en gränsdragning vid så allvarliga brott att kvarhållningstiden i arbetsanstalt är två år. Härigenom kan åtalseftergift i förekommande fall meddelas för det stora antal brott som enligt brottsbalken har straffmaximum sex månaders fängelse samt det fåtal brott, exempelvis otuktigt beteende, för vilka är stadgat fängelse i högst ett år. Jag anser med hänsyn till det anförda att åtal bör kunna efterges beträffande brott, för vilka är stadgat fängelse i högst ett år.

Av vad jag anfört i det föregående följer att någon särskild reglering av frågan om åtalseftergift före beslut om intagning i arbetsanstalt inte behövs.

När det gäller spörsmålet, om åtalseftergift, där det formellt kan ske, bör beviljas en person, beträffande vilken förordnande meddelats om intagning i arbetsanstalt, måste man skilja på två olika situationer. Den ena är, då den misstänkte alltjämt är föremål för åtgärd enligt den här aktuella lagstiftningen; han har beviljats villkorligt anstånd med verkställandet av intagningsdomen utan att prövotiden gått till ända eller befinner sig på arbetsanstalt eller är villkorligt utskriven därifrån. Den andra situationen är, då brottet upptäcks först sedan slutlig utskrivning ägt rum. I fråga om den första situationen träder i förgrunden ett av syftena med intagning i arbetsanstalt, nämligen att om möjligt återanpassa den dömde till ett ordnat samhällsliv. Lagföres en sådan person under tid då han alltjämt är föremål för åtgärd enligt ifrågavarande lag för ett mindre allvarligt brott, som begåtts före förordnandet om intagning, kan detta av honom uppfattas såsom en orättvisa och även i övrigt försvåra hans resocialisering. Har brottet begåtts efter intagningsdomen, finns möjligheten att i förekommande fall antingen förklara ett villkorligt anstånd med verkställigheten förverkat eller att besluta om återintagning i arbetsanstalten. Några allmänna regler rörande när eftergift av åtal bör komma ifråga torde inte kunna ges, utan avgörandet får träffas från fall till fall. För åtalseftergift i sådana fall, då brottet uppdagas först sedan slutlig utskrivning skett, talar främst billighetssyn-

punkter. Ju lindrigare det begångna brottet är, desto större skäl finns för åtalseftergift.

Innan ställning tas till åtalsfrågan bör yttrande inhämtas från arbetsanstalten, om den misstänkte är intagen där, och från övervakningsnämnden om han erhållit villkorligt anstånd eller är villkorligt utskriven.

22 §.

Den i 4 § gjorda hänvisningen avser bl. a. rättegångsbalkens bestämmelser om förfarandet och medför att dom och beslut inte kan verkställas omedelbart i vidare mån än som följer av rättegångsbalken. Enligt lösdrivarlagen går tvångsarbetsdom i verkställighet utan hinder av att den inte vunnit laga kraft, om inte beslutsmyndigheten förordnar annorlunda. Utredningsmannen föreslår detsamma beträffande bl. a. beslut om intagning i arbetsanstalt, och någon erinran häremot görs inte av remissinstanserna. Några ogynnsamma erfarenheter från rättssäkerhetssynpunkt av lösdrivarlagens bestämmelse är inte kända. Har domstol dömt en samhällsfarligt asocial person till intagning i arbetsanstalt och funnit villkorligt anstånd inte kunna komma i fråga, lär omständigheterna nästan alltid vara sådana att den dömde inte bör vistas på fri fot i avbidan på verkställighet. Möjlighet föreligger att i domen förordna att han i häkte skall avvakta verkställighet. Den dömde skulle då för att få påbörja denna genast behöva avge nöjdförklaring. I olikhet mot vad fallet är med villkorlig intagningsdom synes föga sannolikt att den dömde skulle vilja förklara sig nöjd med en ovillkorlig intagningsdom som är grundad på ett visst levnadssätt. På grund av det anförda synes lämpligare att intagningsdomen omedelbart går i verkställighet, varvid kvarhållningstiden genast börjar löpa, med rätt för domstolen att i särskilda fall förordna att den dömde må avbida intagning på fri fot.

Vidare bör, liksom vid motsvarande åtgärder enligt brottsbalken, rättens beslut angående förverkande av villkorligt anstånd och omhändertagande enligt 12 § omedelbart lända till efterrättelse, om inte annorlunda förordnas.

Den här föreslagna ordningen medför behov av en efter mönster av 19 § första stycket lagen om införande av nya rättegångsbalken utformad bestämmelse om att den i arbetsanstalt intagne vid fullföljd av talan skall likställas med häktad.

23 §.

När det gäller ärenden som handläggs av övervakningsnämnd bör som huvudregel gälla att den som avses med ärendet skall få tillfälle att yttra sig. Enligt brottsbalkens bestämmelser om sådana ärenden behöver det inte ske i fråga om vissa beslut till hans förmån, nämligen upphörande av övervakning eller av meddelad föreskrift. Av det föregående framgår att övervakning inte kan upphöra före prövotidens utgång. Vid villkorligt anstånd upphör den efter två år utan särskilt beslut, om inte prövotiden förlängts;

vid villkorlig utskrivning upphör den i samband med slutlig utskrivning, och vid beslut därom bör vederbörande få tillfälle att yttra sig. Att göra särskilt undantag för upphörande av föreskrift synes ej erforderligt. I vissa fall bör ärende få avgöras utan att vederbörande fått tillfälle att yttra sig, t. ex. ärende om tillfälligt omhändertagande. Det bör därför föreskrivas att övervakningsnämnden skall bereda den som ärendet avser tillfälle att yttra sig om det lämpligen kan ske och hans hörande inte finnes vara utan gagn. Begär han att bli hörd muntligen, bör tillfälle därtill beredas honom.

24 §.

Beträffande den som erhållit villkorligt anstånd förekommer vissa beslut vilka bör få överklagas, nämligen beslut av övervakningsnämnd enligt 11 § tredje stycket om föreskrifter och förlängd prövotid samt beslut av rätten eller övervakningsnämnden enligt 12 § andra stycket om tillfälligt omhändertagande. Den som dömts till skyddstillsyn kan enligt 37 kap. 8 § brottsbalken överklaga dylikt beslut hos hovrätt och detsamma bör gälla här. Enligt 21 § lagen om införande av nya rättegångsbalken kommer vad däri är stadgat om besvär hos hovrätt och rättegången därstädes att äga motsvarande tillämpning; det bör dock särskilt föreskrivas att besvärstiden skall räknas från den dag den övervakade fått del av beslutet. Övervakningsnämnds förordnande eller entledigande av övervakare enligt 9 eller 11 § eller beslut om framställning till åklagare enligt 12 § bör inte få överklagas. Besvärsrätten för den som erhållit villkorligt anstånd bör regleras i enlighet härmed i paragrafens första stycke.

Den som är intagen i arbetsanstalt bör självfallet få föra talan mot övervakningsnämnds beslut i ärende om utskrivning enligt 15 eller 19 §. Villkorligt utskriven bör tillerkännas rätt att klaga över nämndens beslut angående föreskrifter och förlängd prövotid enligt 16 § tredje stycket, återintagning eller tillfälligt omhändertagande enligt 17 § eller slutlig utskrivning enligt 19 §. Enligt brottsbalken föres talan av den som dömts till eller villkorligt frigivits från fängelse i motsvarande fall hos kriminalvårdsnämnden och någon särskild klagotid behöver inte iakttas. Detsamma bör gälla här. Övervakningsnämnds förordnande eller entledigande av övervakare enligt 16 § bör inte få överklagas. Det nu anförda bör intagas i ett andra stycke i paragrafen.

Liksom enligt brottsbalken bör övervakningsnämnds beslut, som kan överklagas, lända till omedelbar efterrättelse, om inte annat förordnas av nämnden själv eller, efter fullföljd, av hovrätten eller kriminalvårdsnämnden.

25 §.

Hovrätts beslut i anledning av besvär enligt 24 § första stycket över övervakningsnämnds beslut angående föreskrift eller förlängd prövotid eller

över rättens eller nämndens beslut rörande omhändertagande bör inte få överklagas i högsta domstolen. Likaså bör kriminalvårdsnämnden här på samma sätt som enligt brottsbalken vara sista instans i de ärenden som avses i 24 § andra stycket. De sålunda förordade bestämmelserna om fullföljdsförbud bör sammanföras i förevarande paragraf. I övrigt föreligger fullföljdsrätt i enlighet med rättegångsbalken.

26 §.

Verkställighet av anhållande och häktning sker på grund av hänvisningen i 4 § enligt rättegångsbalken. Enligt 5 § tredje stycket äger förundersökningsledaren hämta den som är föremål för utredning till läkarundersökning. Om förundersökningsledaren är åklagare, äger han enligt 23 kap. 3 § rättegångsbalken anlita biträde av polismyndigheten för hämtning. Av hänvisningen i 20 § till vad som gäller fängelse följer att särskilda bestämmelser om handräckning för intagning eller återintagning i arbetsanstalt inte behövs och inte heller för återförande av den som avvikit eller för överflyttning mellan anstalter. Däremot fordras en föreskrift som ålägger polismyndighet att lämna handräckning åt domstol, övervakningsnämnd och, vid fullföljd, överrätt och kriminalvårdsnämnden för omhändertagande enligt 12 och 17 §§.

27 §.

Till följd av den föreslagna lagens nära anknytning till vad som stadgas om kriminalvården kan det bli erforderligt att kriminalvårdsstyrelsen bemyndigas att i vissa fall meddela föreskrifter om lagens tillämpning. Det bör därför stadgas att sådana föreskrifter meddelas, förutom av Konungen, av myndighet som Konungen bestämmer.

Övergångsbestämmelser

Lagen bör träda i kraft samtidigt med brottsbalken och dess följdförfattningar, vilka enligt prop. 1964: 10 föreslås bli satta i kraft från och med den 1 januari 1965.

Enligt lösdrivarlagen kan lösdrivare i vissa fall häktas. Har så skett när nya lagen träder i kraft bör förfarandet fortgå enligt denna lag. Härför fordras en föreskrift om att den häktade skall anses häktad enligt nya lagen.

Avtjänar någon tvångsarbete när nya lagen träder i kraft, bör det fortgå i arbetsanstalt. Enligt vad jag tidigare förordat behålls de nuvarande tvångsarbetsanstalterna som arbetsanstalter och någon faktisk förändring kommer därför inte att ske. Tvångsarbete är tidsbestämt. Det bör fortgå under den bestämda tiden. Förtida frigivning får enligt lösdrivarlagen inte ske förrän efter halva tvångsarbetstiden men friheten är då inte villkorlig och kan inte förverkas. Den äldre lagen bör i dessa hänseenden gälla den som ådömts

tvångsarbete. Prövning av frågan om förtida frigivning bör dock ankomma på den övervakningsnämnd som är knuten till anstalten.

Den som frigivits i förtid eller efter ådömt tvångsarbetes slut är enligt lösdrivarlagen föremål för viss eftervård under två år genom att en särskild person förordnas att bistå honom. Några tvångsmedel i form av föreskrifter eller förverkande förekommer inte. Sådant bistånd torde kunna fortgå utan särskild övergångsbestämmelse därom.

Departementschefens hemställan

Föredragande departementschefen hemställer härefter, att lagrådets utlåtande över ifrågavarande inom inrikesdepartementet upprättade förslag till *lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet* av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Ingemar Källberg

Förslag

till

Lag

om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet

Härigenom förordnas som följer.

Förutsättningar för lagens tillämpning

1 §.

Den som fyllt tjugoett år och underlåter att efter förmåga söka försörja sig hederligt samt för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning eller säkerhet må intagas i arbetsanstalt enligt denna lag.

2 §.

Om intagning i arbetsanstalt förordnar domstol på talan av allmän åklagare.

3 §.

Förordnande om intagning i arbetsanstalt må meddelas endast om det är uppenbart att den som avses därmed icke kan genom hjälpåtgärder eller andra mindre ingripande åtgärder förmås till sådan livsföring som ej är farlig för allmän ordning och säkerhet.

Ej må någon intagas i arbetsanstalt

a) om han är i behov av vård på mentalsjukhus eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare,

b) om han dömts till fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse, internering eller skyddstillsyn, med mindre ett år förflutit från det straffet till fullo verkställts eller påföljden eljest upphört, eller

c) om beslut angående hans avvisning, förvisning eller utvisning ur riket kan verkställas.

Förfarandet

4 §.

Angående utredningen och förfarandet i mål om intagning i arbetsanstalt skall, om ej annat är stadgat i denna lag, vad i allmänhet är föreskrivet om

brottmål, som rör allmänt åtal om brott för vilket är stadgat svårare straff än fängelse i ett år, äga motsvarande tillämpning.

5 §.

Förekommer anledning att någon, som fyllt tjugoett år, för ett sådant asocialt liv som avses i 1 §, skall förundersökning inledas för utredning rörande alla omständigheter av betydelse för sakens bedömande. Under förundersökningen skall i erforderlig utsträckning samråd ske med arbetsförmedling, nykterhetsnämnd, socialnämnd och övervakningsnämnd.

Den som avses med utredningen skall, såvida icke anledning uppenbarligen saknas, undersökas av läkare. Av utlåtande över läkarundersökningen skall framgå, huruvida den undersökte är i behov av vård på mentalsjukhus.

Den som skall undergå läkarundersökning är pliktig att inställa sig å tid och ort som läkaren bestämmer. Uteblir han, må polismyndighet lämna handräckning för hans inställande.

6 §.

Är någon, som fyllt tjugoett år, skäligen misstänkt att föra sådant asocialt liv som avses i 1 §, må han anhållas. Polisman äger ej, utan beslut av anhållningsmyndigheten, gripa den mot vilken skäl till anhållande förekomma.

Föreligga sannolika skäl att någon må intagas i arbetsanstalt och kan det skäligen befaras att han avviker eller eljest håller sig undan och därigenom försvårar utredningen eller verkställighet av blivande förordnande, må han häktas.

7 §.

Mål om intagning i arbetsanstalt upptages av rätten i den ort, där den som avses med åtgärden har sitt hemvist eller anträffas.

Väckt talan om att någon skall intagas i arbetsanstalt är förfallen, om stämning ej delgivits honom inom ett år.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § första punkten rättegångsbalken, skall gäldas av statsverket.

Villkorligt anstånd och åtgärder i samband därmed

8 §.

Rätten må förordna om villkorligt anstånd med verkställande av dom å intagning i arbetsanstalt, om grundad anledning finnes att antaga, att den dömde kan utan att domen verkställes förmås till sådan livsföring att fara ej föreligger för allmän ordning och säkerhet.

9 §.

Den som erhåller villkorligt anstånd skall ställas under övervakning under en prövotid av två år, räknat från den dag domen till följd av nöjdförklaring eller eljest vinner laga kraft mot honom. Om nöjdförklaring gäller vad som är stadgat om sådan förklaring av den som ådömts skyddstillsyn.

Övervakare förordnas av rätten eller övervakningsnämnd.

Om det prövas lämpligt för att främja den dömdes anpassning i samhället, skola särskilda föreskrifter meddelas rörande vad han har att iakttaga under prövotiden. Sådan föreskrift må avse vistelseort eller bostad, användande av fritid, förfogande över arbetsförtjänst eller andra tillgångar, utbildning, arbetsanställning eller förbud att använda alkoholhaltiga drycker. Annan liknande föreskrift må ock meddelas.

10 §.

Under prövotiden är den dömde skyldig att hålla övervakaren underrättad om sin bostad och arbetsanställning, på kallelse infinna sig hos honom och i övrigt enligt hans anvisningar upprätthålla förbindelse med honom.

Den som erhållit villkorligt anstånd skall under prövotiden föra ett ordentligt liv, undvika skadligt sällskap, efter förmåga söka försörja sig hederligt samt i övrigt ställa sig till efterrättelse vad som åligger honom enligt denna lag eller enligt föreskrift eller anvisning som meddelats med stöd därav.

11 §.

Övervakningen handhaves av övervakningsnämnd.

Har till övervakare förordnats annan än skyddskonsulent hos övervakningsnämnden, skall övervakningen stå under överinseende av sådan konsulent. Övervakningsnämnden må entlediga den som utsetts till övervakare och förordna annan i hans ställe.

Om den övervakades utveckling och personliga förhållanden i övrigt giva anledning därtill, må övervakningsnämnden ändra meddelad föreskrift, så ock meddela ny föreskrift. Iakttager den dömde icke vad som åligger honom till följd av förordnandet om villkorligt anstånd, äger övervakningsnämnden förlänga prövotiden till högst tre år.

12 §.

Åsidosätter den som erhållit villkorligt anstånd vad som åligger honom enligt denna lag eller med stöd därav meddelad föreskrift och kan det antagas att han icke skall låta sig rätta genom åtgärd som övervakningsnämnden äger vidtaga, må domstol förklara anståndet förverkat. Föreligger sådant fall skall nämnden hos åklagare göra framställning att talan föres om förverkande av anståndet.

Nämnden eller domstolen äger, såframt omständigheterna föranleda det,

förordna att den som erhållit villkorligt anstånd skall på lämpligt sätt omhändertagas i avbidan på vidare förordnande. Han må ej hållas i förvar längre tid än en vecka. Om synnerliga skäl äro därtill, må dock genom nytt beslut tiden förlängas med en vecka. Efter prövotidens utgång må den omhändertagne ej hållas i förvar.

13 §.

Talan enligt 12 § första stycket väckes vid allmän underrätt, inom vars område den övervakningsnämnd som handhar övervakningen är verksam. Angående rättegången i sådant mål skall gälla vad som sägs i 4 §.

Underrätt skall lämna den mot vilken talan föres tillfälle att yttra sig. Begär han att bliva muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Efter prövotidens utgång må beslut om anståndets förverkande ej meddelas.

Anstaltsvård och eftervård

14 §.

Den som intagits i arbetsanstalt må kvarhållas under en tid av högst två år från intagningen.

Om utskrivning beslutar den övervakningsnämnd till vars verksamhetsområde arbetsanstalten hör.

15 §.

Så snart anledning är till antagande att den intagne efter utskrivning kommer att föra ett sådant liv att fara ej föreligger för allmän ordning och säkerhet, skall han utskrivas villkorligt. Om ej särskilda skäl äro däremot, skall villkorlig utskrivning äga rum senast när ett år förflutit av kvarhållningstiden.

16 §.

Villkorligt utskriven skall stå under övervakning.

I beslut om villkorlig utskrivning skall fastställas en prövotid om två år.

Övervakare förordnas av övervakningsnämnden, som jämväl äger meddela föreskrifter som sägs i 9 § tredje stycket. Vad i 10 och 11 §§ stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande den som utskrivits villkorligt.

17 §.

Åsidosätter villkorligt utskriven vad som åligger honom enligt denna lag eller med stöd därav meddelad föreskrift, äger övervakningsnämnden besluta att han skall återintagas i arbetsanstalt. Den som återintagits skall

ånyo utskrivas villkorligt, när anledning som sägs i 15 § föreligger, dock tidigast efter sex månader.

Nämnden äger, såframt omständigheterna föranleda det, förordna att den utskrivne skall på lämpligt sätt omhändertagas i avbidan på vidare förordnande. Om den tid, varunder omhändertagen må hållas i förvar, skall gälla vad som stadgas i 12 § andra stycket.

18 §.

Skall den som är intagen i arbetsanstalt undergå fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse eller internering, må vidare verkställighet av förordnandet om intagning i arbetsanstalt ej äga rum.

Har intagen dömts till fängelse kortare tid än sex månader eller har domstol överlämnat intagen till vård enligt sinnessjuklagen eller lagen om nykterhetsvård och skall han till följd därav intagas för vård på mentalsjukhus eller tvångsintagas på vårdanstalt, skall verkställigheten eller vården så länge den pågår träda i stället för behandlingen i arbetsanstalt.

I kvarhållningstiden inräknas tid för verkställighet och vård, som avses i andra stycket, men ej tid, varunder intagen till följd av häktning eller avvikande varit frånvarande från arbetsanstalten, ej heller tid, under vilken återintagen varit villkorligt utskriven.

19 §.

Slutlig utskrivning skall äga rum beträffande villkorligt utskriven sist när prövotiden utgår och beträffande intagen senast vid kvarhållningstidens slut.

20 §.

I övrigt skall lagen om behandling i fångvårdsanstalt i tillämpliga delar gälla i fråga om arbetsanstalt, varvid den som intagits i sådan anstalt skall likställas med den som dömts till fängelse över tre månader; dock att tid, varunder intagen enligt 27 § nämnda lag vistats utom arbetsanstalten, alltid i sin helhet skall inräknas i kvarhållningstiden.

Har verkställighet av förordnande om intagning i arbetsanstalt ej påbörjats inom två år från den dag det vann laga kraft, må verkställighet icke äga rum.

Särskilda bestämmelser

21 §.

Misstänkes någon beträffande vilken lagakraftvunnen dom meddelats om intagning i arbetsanstalt att hava före prövotidens utgång eller slutlig utskrivning från anstalten begått brott, för vilket ej är stadgat svårare straff än fängelse i ett år, och hör brottet under allmänt åtal, skall åklagaren pröva huruvida åtal lämpligen bör ske.

Innan åtalsfrågan avgöres, skall åklagaren höra styresmannen för den arbetsanstalt, där den misstänkte är intagen, eller övervakningsnämnd, som handhar övervakning av honom enligt denna lag.

22 §.

Rättens dom å intagning i arbetsanstalt skall, om villkorligt anstånd ej medgivits, gå i verkställighet utan hinder av att den ej vunnit laga kraft, därest icke annorlunda förordnas. Detsamma skall gälla rättens beslut angående omhändertagande och förverkande av anstånd enligt 12 §.

Den som på grund av dom eller beslut, som ej vunnit laga kraft, är intagen i arbetsanstalt skall vid fullföljd av talan i målet anses såsom häktad.

23 §.

I ärende som handlägges av övervakningsnämnd skall den som ärendet avser erhålla tillfälle att yttra sig, såframt det lämpligen kan ske och hans hörande ej finnes vara utan gagn. Begär han att bliva muntligen hörd i ärende hos nämnden, skall tillfälle därtill beredas honom.

24 §.

Den som erhållit villkorligt anstånd med verkställande av dom å intagning i arbetsanstalt må genom besvär hos hovrätt föra talan mot övervakningsnämnds beslut angående föreskrift eller förlängd prövotid enligt 11 § och mot beslut angående omhändertagande enligt 12 §. Besvärstiden räknas från den dag då han erhöll del av beslutet.

Den som intagits i arbetsanstalt äger hos den i 37 kap. 3 § brottsbalken omförmälda kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av övervakningsnämnds beslut i ärende om utskrivning. Åtnöjes villkorligt utskriven icke med övervakningsnämndens beslut angående föreskrift eller förlängd prövotid enligt 16 §, återintagning eller omhändertagande enligt 17 § eller slutlig utskrivning enligt 19 §, äger han hos kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av beslutet.

Övervakningsnämnds beslut som avses i denna paragraf länder omedelbart till efterrättelse, om ej annorlunda förordnas.

25 §.

Talan må ej föras mot beslut som enligt denna lag meddelas av övervakningsnämnd i andra fall än i 24 § sägs eller av hovrätt eller kriminalvårdsnämnden enligt 24 §.

26 §.

Det åligger polismyndighet att lämna handräckning åt domstol, övervakningsnämnd och kriminalvårdsnämnden för omhändertagande enligt 12 och 17 §§.

27 §.

De närmare föreskrifter som erfordras för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1965, från och med vilken dag lagen den 12 juni 1885 (nr 27) angående lösdrivares behandling skall upphöra att gälla.

Är någon häktad enligt lagen om lösdrivares behandling skall han anses häktad enligt nya lagen, när denna träder i kraft.

Ådömt tvångsarbete skall fortgå i arbetsanstalt under den därför bestämda tiden. Vad i den äldre lagen stadgas om förtida frigivning skall därvid alltjämt gälla; dock skall prövningen ankomma på den övervakningsnämnd till vars verksamhetsområde arbetsanstalten hör.

Utdrag av protokoll, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 16 mars 1964.

Närvarande:
justitieråden ROMANUS,
DIGMAN,
NORDSTRÖM,
regeringsrådet HOLMGREN.

Enligt lagrådet den 28 februari 1964 tillhandakommet utdrag av protokoll över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 3 januari 1964, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet.*

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Claes-Göran Källner.

Förslaget föranledde följande yttranden.

Förslaget i allmänhet

Lagrådet:

Det remitterade förslaget är avsett att ersätta 1885 års lag angående lösdrivares behandling. Under flera decennier har frågan om avlösning eller avskaffande av lösdrivarlagen varit föremål för behandling av olika utredningar utan att större resultat vunnits. Den utredningsman, vars betänkande ligger till grund för det remitterade förslaget, har med stöd av ett omfattande material kommit till den slutsatsen att en särskild lagstiftning rörande vissa asociala element alltjämt behövs. Departementschefen har liksom det alldeles övervägande antalet remissinstanser anslutit sig till denna mening och förordat, att lösdrivarlagen ersättes med en ny lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. Även lagrådet finner utrett att en dylik lag är behövlig. Härvidlag är det anledning särskilt uppmärksamma den fara, som det ifrågavarande asociala klientelet utgör genom att det drar till sig ungdom på glid; denna riskerar enligt erfarenheten att i sådan miljö sjunka ned i brottslighet och asocialitet. Det har enligt lagrådets mening också blivit övertygande visat, att tillgängliga medicinska och sociala vårdformer i ett ej ringa antal fall äro otillräckliga, när det gäller att komma tillrätta med klientelet ifråga, och att därför möjligheten att intaga hithörande element i särskild anstalt alltjämt måste anses erforderlig.

I det stora hela har lagrådet funnit det remitterade förslaget erbjuda en godtagbar lösning av hithörande problem. Som av det följande framgår, föreslås dock ändringar på åtskilliga punkter.

1 §.

Regeringsrådet Holmgren:

Detta lagrum anger de grundläggande förutsättningarna för lagens tillämpning. Ehuru det av lätt insedda skäl är vanskligt att lämna en uttömmande beskrivning av de asocialitetsfall, som här åsyftas, finner jag dock den i remissförslaget upptagna lydelsen väl knapphändig. Särskilt finner jag det önskvärt att de i remissförslagets motivering berörda riskerna för spridande av brottslighet eller för andras — ej minst ungdoms — förledande till asocial livsföring komma till uttryck även i lagtexten. På grund av det sagda hemställer jag att lagrummet måtte erhålla följande avfattning:

»Om någon som fyllt tjugoett år underlåter att efter förmåga söka försörja sig hederligt samt för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning eller säkerhet eller för spridande av brottslighet eller eljest för andras förledande till asocial livsföring, må han intagas i arbetsanstalt enligt denna lag.»

De här föreslagna ändringarna medföra jämkningar i 3, 8 och 15 §§.

Justitierådet Digman:

Jag anser i likhet med regeringsrådet Holmgren, att förutsättningarna för intagning i arbetsanstalt kommit till ett alltför obestämt uttryck i 1 § och ansluter mig till vad denne ledamot föreslagit. Även med detta tillägg är det emellertid enligt min mening en brist, att i paragrafen ej angivas vilka typiska uttryck för en asocial livsföring som avses; i sistnämnda hänseende är man helt hänvisad till motiven. Jag får därför hemställa att i paragrafen upptages ett andra stycke med förslagsvis följande innehåll:

»Såsom uttryck för ett sådant asocialt liv som avses i första stycket skall i allmänhet anses:

1) om någon vid flera tillfällen bettlat på ett hotfullt, påträngande, utmanande eller ordningsstörande sätt eller med vanemässigt bettleri förenat annan yttring av asocialitet;

2) om någon ägnar sig åt brottslig eller eljest ohederlig verksamhet i form av bedrägliga beteenden, spritlangning, olaga narkotikahandel eller dylikt;

3) om någon under omständigheter i övrigt som utgöra uttryck för en asocial livsföring vanemässigt ägnar sig åt prostitution på allmän plats eller stadigvarande sammanbor eller sällskapar med prostituerade; eller

4) om någon för ett parasiterande levnadssätt, som jämväl tagit sig uttryck i hänsynslöshet eller kriminalitet.»

Lagrådet:

Till belysning av lagens bakgrund ha i motiveringen till remissförslaget genomgåtts de kategorier av asociala, vilka i detta sammanhang komma i fråga — t. ex. bettlare, prostituerade, sutenörer och parasiter — och anförts synpunkter på möjligheterna att beträffande olika grupper ingripa med stöd av lagen. Vad särskilt angår sutenörerna framhålles, att enligt brottsbalken ansvar kan ådömas för sådana sutenörsbrott som koppleri, främjande av otukt och förförelse av ungdom och att då fordras bevisning om bl. a. att den misstänkte utnyttjar annans otuktiga levnadssätt. Det anföres vidare, att sådan bevisning är svår att förebringa och att i många fall bara föreligger utredning om att vederbörande saknar lovliga medel till sin försörjning samt stadigvarande sammanbor eller sällskapar med prostituerade. I dessa fall skulle ingripande ej böra ske enligt den föreslagna lagen; att här anse tillräckliga förutsättningar för tvångsingripande föreligga skulle innebära att man efterger ett av brottsrekvisiten för koppleri.

Med anledning av nu återgivna uttalanden vill lagrådet framhålla, att en kategori, som representerar en särskilt samhällsfarlig typ av asocialitet och som under förarbetena till lagen varit i blickfältet, med denna tolkning praktiskt taget skulle komma att föras utanför lagens tillämpningsområde. Den motivering som anförts till stöd för ifrågavarande tolkning av det föreslagna stadgandet finner lagrådet icke vara övertygande. Lagen åsyftar att möjliggöra ingripande mot sådant levnadssätt som erfarenhetsmässigt medför uppenbar fara för brottslighet. Om det styrkes att vederbörande utan att ha arbetsförtjänst eller andra lagliga medel till sitt uppehälle sammanbott eller sällskapat med en eller flera prostituerade under ej alltför kort tid, bör detta enligt lagrådets mening i allmänhet kunna utgöra tillräcklig grund för ett ingripande enligt lagen. Ett sådant levnadssätt är nämligen uppenbarligen förenat med höggradig fara för att det kommer att leda till koppleribrott, om så ej redan skett, och till indragande av den eller de prostituerade i brottslighet. En dylik lagtillämpning kan ej anses komma i konflikt med brottsbalkens bestämmelser om koppleri. Ingripande enligt den föreslagna lagen förutsättes ju kunna ske redan innan vederbörande hunnit göra sig skyldig till koppleri. Den omständigheten att han misstänkes för sådant brott bör icke ändra bedömningen; så länge tillräcklig bevisning om brottsligt förfarande ej föreligger har man att utgå från att han icke begått något brott.

2 §.

Regeringsrådet Holmgren:

Utredningsmannen har föreslagit att i den nya lagen uppgiften som beslutande myndighet i första instans liksom enligt lösdrivarlagen skall an-

förtros länsstyrelserna. Till stöd för en sådan organisation åberopas flera skäl, bl. a. likheten med andra lagar på socialvårdens område, såsom barnavårdslagen och nykterhetsvårdslagen, där beslutanderätten tillkommer länsstyrelserna och dessa förfoga över allsidig praktisk sakkunskap. Mot de allmänna domstolarna som beslutande myndighet invändes, att dessa ej äro lämpade för den särskilda prövning, som i varje ärende måste göras av frågan huruvida ej åtgärd, som står till buds inom angränsande vårdområden — där allmänna domstolar ju ej äro beslutande organ — bör ges företräde framför tvångsåtgärd enligt den föreslagna lagen.

De allra flesta remissinstanserna ha anslutit sig till utredningsmannens ståndpunkt, några dock under hemställan att länsstyrelsen i mål om tvångsintagning skulle erhålla särskild sammansättning.

Departementschefen har däremot — såsom en provisorisk ordning i avbidan på ny reglering av processen vid administrativa frihetsberövanden och ev. socialdomstolar m. m. — föreslagit att allmän underrätt skall bli beslutande organ i första instans. Som skäl för att lita till de allmänna domstolarna har åberopats i huvudsak, att det här liksom inom straffrättsskipningen i första hand är fråga om frihetsberövanden i syfte att skydda samhället och att länsstyrelserna — i betraktande av de möjligheter som de allmänna domstolarna enligt brottsbalken erhålla att genom personundersökningar och kontakt med socialvårdsorgan skaffa expertbedömning — ej, såsom utredningsmannen ansett, vore bättre rustade för den allsidiga prövning som måste göras rörande angränsande vårdlagstiftning. Vidare framhålles att det här torde bliva fråga om att tillämpa tämligen obestämt hållna beskrivningar och att de allmänna domstolarna äro vana härvid, medan kritik riktats mot en ojämn tillämpning av lösdrivarlagen. En ordning med allmän domstol som beslutande organ anses slutligen väl ansluta sig till de internationella konventionsförpliktelser, som Sverige åtagit sig i fråga om rättssäkerheten vid frihetsberövanden.

I princip anser jag i likhet med utredningsmannen, att då tvångsingripande enligt den nya lagen är tänkt som en sekundär utväg i förhållande till andra åtgärder, det är viktigt att beslutanderätten lägges hos de myndigheter, vilka ha mest erfarenhet av och redan besluta om dessa andra åtgärder eller i varje fall äga ojämförligt bäst tillgång till allsidig sakkunskap på olika närgränsande vårdområden. Såsom en provisorisk lösning är jag emellertid beredd godtaga den föreslagna ordningen. Härvid har jag tagit i betraktande, att det är önskvärt att utan ytterligare uppskov få till stånd en ny lagstiftning beträffande hithörande klientel och att det, innan länsstyrelserna betros med ytterligare befogenheter i fråga om administrativa frihetsberövanden, kan finnas vissa psykologiska skäl att avvakta ett fastare, även formellt mera judiciellt system för dessa viktiga ärendens handläggning på länsstyrelseplanet. Härigenom vinnes också en bättre anpassning till vårt lands internationella konventionsförpliktelser i förevarande

hänseende. Däremot kan jag ej medge, att länsstyrelserna — vilka nu ha att tillämpa de tämligen vida beskrivningarna i barnavårds- och nykterhetsvårdslagarna och enligt min erfarenhet synnerligen väl skilja sig från dessa uppgifter — icke skulle vara väl skickade att tillämpa förutsättningarna för tvångsingripande enligt den föreslagna lagen. Jag är vidare ingalunda övertygad att en effektiv och jämn tillämpning kommer att främjas genom dessa ärendens fördelande — i stället för på ett fåtal länsinstanser — på ett stort antal underrätter; den kritik mot ojämn tillämpning hos länsstyrelserna av lösdrivarlagen, som i förslagets motivering beröres, synes f. ö. ha framkommit blott i ett enstaka yttrande.

Lagrådet:

3 §.

För lagrådet har upplysts, att paragrafens andra stycke ej åsyftar sådana fall då förhållande som avses i a)—c) inträffar sedan förordnande om intagning i arbetsanstalt meddelats. Eftersom den föreslagna lydelsen kan tolkas i motsatt riktning, hemställes att styckets ingress begränsas till att gälla meddelande av förordnande om någons intagning i arbetsanstalt.

Första stycket i 18 § innehåller en bestämmelse om konkurrens, efter det att intagning skett, mellan intagningsbeslutet och dom å fängelse i minst sex månader eller å ungdomsfängelse eller internering. Sådan dom har den verkan, att vidare verkställighet av intagningsbeslutet ej må äga rum, vilket är liktydigt med att beslutet förfaller. Någon motsvarande regel har ej meddelats för det fall att sådan konkurrens inträffar, innan intagningsbeslutet börjat verkställas. Med hänsyn till att förordnande om intagning i regel skall gå i verkställighet omedelbart, torde visserligen dylika konkurrensfall ytterst sällan uppkomma, när förordnandet är ovillkorligt. Beträffande villkorliga domar å intagning har däremot konkurrensfrågan avsevärt större praktisk betydelse. Av motiven till 13 § framgår att förslagets mening är, att det villkorliga anståndet består utan hinder av sådan straffdom varom här är fråga. Det förefaller emellertid vara lämpligare och bäst överensstämmande med förslagets huvudprinciper, att förordnandet om intagning förfaller även i nu åsyftade situationer. Däremot synes den omständigheten att den dömde under prövotiden intages på mentalsjukhus eller anstalt för alkoholmissbrukare icke böra medföra att intagningsbeslutet förfaller; det kan vara fråga om vård under helt kort tid. Såsom betonas i motiven till 13 § bör emellertid talan angående förverkande ej föras, om tvångsintagning sker enligt annan lagstiftning.

På grund av det anförda hemställer lagrådet att till 3 § fogas ett tredje stycke av innehåll att förordnande om någons intagning i arbetsanstalt förfaller, om han, innan intagning skett, dömes till fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse eller internering.

Enligt andra stycket b) får intagning i arbetsanstalt ej ske bl. a. om vederbörande dömts till fängelse i minst sex månader. I första hand avser stadgandet givetvis det fallet att straffet ådömts genom en enda dom. De skäl som föranlett att denna gräns valts tala emellertid för att samma regel bör gälla även då flera fängelsedomar å sammanlagt minst sex månader verkställas eller skola verkställas i ett sammanhang och att därvid med dom å fängelse bör likställas beslut varigenom fängelse ålagts såsom förvandlingsstraff för böter; jämför vad som enligt 26 kap. 8 § första stycket brottsbalken gäller i fråga om villkorlig frigivning. Vad nu sagts gäller också de fall som avses i det av lagrådet föreslagna tredje stycket. Då det synes önskvärt att uttryckligt stadgande härom meddelas, föreslår lagrådet att till förevarande paragraf fogas ett fjärde stycke av följande lydelse: »Om flera fängelsestraff verkställas samtidigt, skall vid tillämpning av andra stycket b) eller tredje stycket hänsyn tagas till den sammanlagda fängelsetiden. Som fängelse anses härvid även förvandlingsstraff för böter.»

I motiveringen till förevarande paragraf sägs, att skyddstillsyn upphör när prövotiden utgår. Emellertid kan skyddstillsyn — liksom flertalet andra brottspåföljder — upphöra även genom att den undanröjes och ersättes av annan påföljd; se 28 kap. 9 § och 34 kap. 1 § 3 brottsbalken. Blir den nya påföljden fängelse på kortare tid än sex månader, måste enligt lagrådets mening av andra stycket b) anses följa, att den undanröjda skyddstillsynen fortfarande har den verkan att förordnande om intagning i arbetsanstalt icke får meddelas förrän ett år förflutit från undanröjandet.

Tillämpning av den föreslagna lagen bör vara utesluten även i sådana fall då vederbörande kan avlägsnas ur riket genom förpassning enligt utlänningslagen. Det hemställes, att andra stycket c) kompletteras i enlighet härmed.

5 §.

I 5 § första stycket givas bestämmelser om att förundersökning skall inledas, när anledning förekommer att någon som fyllt 21 år för ett sådant asocialt liv, som avses i förslagets 1 §. Det vill synas som om stadgandet erhållit en alltför ovillkorlig avfattning. Såvida det t. ex. är klart, att vederbörande är hemfallen åt alkoholmissbruk, och skäl finnes att antaga att han genom åtgärder enligt lagen om nykterhetsvård kan bringas till en bättre livsföring, torde det stämma med tankegången i förslagets 3 § att man avstår från förundersökning enligt den nya lagen; i stället torde polismyndigheten böra fästa nykterhetsnämndens uppmärksamhet på fallet och bör det ankomma på nämnden att inleda erforderlig undersökning (se 12 § lagen om nykterhetsvård). Ej heller synes förundersökning enligt nya lagen böra igångsättas i sådant fall, då det redan från början står klart att den i 1 § upptagna förutsättningen, att vederbörande underlåter att efter förmåga söka försörja sig hederligt, icke föreligger. På grund av det anförda vill lag-

rådet föreslå, att i första punkten av lagrummets första stycke ordet »skall» utbytes mot »må».

6 §.

I förevarande lagrum givas regler om anhållande och häktning enligt den föreslagna lagen samt uttalas, att polisman ej, utan beslut av anhållningsmyndigheten, äger gripa den mot vilken skäl till anhållande förekomma. Att polisman sålunda icke skall äga befogenhet att gripa den som ifrågakommer till intagning enligt lagen, skiljer sig från vad som gäller enligt lösdrivarlagen och vad som avsetts i utredningsmannens förslag; det strider vidare mot vad ett stort antal remissinstanser uttalat om vikten av snabba och tidiga polisingripanden. Departementschefen har emellertid på anförda skäl avböjt att giva polisman befogenhet att på egen hand gripa i fall som avses i denna lag och därvid bl. a. hänvisat till redan föreliggande befogenheter för polisman enligt rättegångsbalken och allmänna polisinstruktionen. Ehuru med hänsyn till de förhållanden, under vilka det ifrågavarande klientelet lever, skäl icke saknas att överväga att giva polisman befogenhet att i mera uppenbara fall på eget ansvar omhändertaga samhällsfarligt asociala, vill lagrådet icke motsätta sig det föreslagna förbudet för polisman att gripa utan föregående beslut av anhållningsmyndigheten. För att icke stadgandet i fråga oriktigt skall uppfattas såsom hinder för gripande också i fall, där förutsättningarna härför enligt rättegångsbalken eller allmänna polisinstruktionen äro uppfyllda, torde dock stadgandets lydelse böra jämkas till förslagsvis följande avfattning: »Polisman äger ej med stöd av denna lag utan beslut av anhållningsmyndigheten gripa den mot vilken skäl till anhållande förekomma.»

7 §.

Enligt första stycket i denna paragraf skall mål om intagning i arbetsanstalt upptagas av rätten i den ort, där den som avses med åtgärden har sitt hemvist eller anträffas.

Mål av ifrågavarande slag torde i allmänhet lämpligen böra upptagas vid domstolen i den ort, där personen i fråga huvudsakligen bedrivit sin asociala verksamhet. Det synes otillfredsställande att ett mål mot honom måste upptagas på annan ort, där han har sitt hemvist eller mera tillfälligtvis anträffas. Vidare kan det måhända i vissa fall befinnas önskvärt att målet kan upptagas i en ort, där förundersökning och åtal skall ske för brott som ingå i den asociala livsföringen, exempelvis langning. Forumreglerna i 19 kap. rättegångsbalken bereda en sådan valfrihet vid anställande av talan som även i mål om intagning i arbetsanstalt synes lämplig. Nyssnämnda regler i rättegångsbalken torde därför böra äga motsvarande tillämpning. Den föreslagna 4 § har sådan innebörd, men lagrådet får i förtydligande syfte föreslå att såsom första stycke i 7 § upptages en bestämmelse, att

beträffande laga domstol i mål om intagning i arbetsanstalt vad i rättegångsbalken är stadgat angående den ort, där brottet förövades, skall gälla den ort, där den asociala livsföringen ägt rum.

Bestämmelsen i tredje stycket av förevarande paragraf torde jämkas till att innefatta, att rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, skall stanna å statsverket.

8 §.

Detta lagrum utgör det grundläggande stadgandet i fråga om villkorligt anstånd med intagning i arbetsanstalt. I den allmänna motiveringen har framhållits, att sådant anstånd icke bör beviljas schablonmässigt utan bara om välgrundad anledning finnes att antaga att vederbörande med ett intagningsbeslut som påtryckningsmedel kan, utan beslutets verkställande, förmås till en ordnad livsföring. Den tämligen snäva tillämpning av stadgandet, som sålunda avses, synes komma klarare fram i lagtexten, om däri som förutsättning för medgivande av villkorligt anstånd stadgas, att av särskild anledning får antagas att den dömde skall utan att domen verkställes förmås till den åsyftade ordnade livsföringen.

9—12 §§.

Bestämmelserna i 9—12 §§ synas böra avfattas i närmare anslutning till brottsbalkens motsvarande föreskrifter beträffande villkorlig frigivning och skyddstillsyn. Att så sker är av betydelse med hänsyn till att tillämpningen av bestämmelserna i första hand ankommer på samma organ, nämligen övervakningsnämnderna och skyddskonsulenterna.

I enlighet med det sagda föreslår lagrådet, att i *9 §* upptagas remissförslagets bestämmelser om prövotid och om nöjdförklaring, att i *10 §* föreskrives att vad i 26 kap. 12—14 §§, 15 § första stycket samt 16 och 17 §§ brottsbalken stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande den som erhållit villkorligt anstånd, med tillägg att övervakare ock må förordnas och föreskrift enligt 26 kap. 15 § första stycket brottsbalken meddelas av rätten vid beslutet om villkorligt anstånd, samt att i *11 §* upptages bestämmelse om förlängning av prövotiden till högst tre år, varvid 26 kap. 18 § brottsbalken kan tagas såsom förebild, med tillägg att beslut om förlängning ej må av övervakningsnämnden meddelas efter prövotidens utgång. Bestämmelsen i *12 § första stycket* torde böra avfattas i närmare anslutning till 26 kap. 19 § brottsbalken, och därtill synes böra fogas föreskrift, att anstånd må förklaras förverkat endast om beslut meddelas före prövotidens utgång. Stadgandet i *12 § andra stycket* om rätt att taga i förvar torde böra uttryckligen angivas avse det fall att fråga uppkommer om förverkande av anstånd.

Vad nu föreslagits medför viss jämkning i 24 § första stycket.

13 §.

Mål om förverkande av villkorligt anstånd med verkställande av dom å intagning i arbetsanstalt är ej att hänföra till brottmål enligt rättegångsbalkens terminologi. Ej heller är 19 § andra stycket rättegångsbalkens promulgationslag tillämpligt beträffande sådant mål. I andra punkten av förevarande paragrafs första stycke har emellertid föreskrivits, att angående rättegången i sådant mål skall gälla vad som sägs i 4 §. Sistnämnda lagrum innehåller en allmän hänvisning till reglerna angående grova brottmål. Att döma av motiven avses med föreskriften i 13 § första stycket andra punkten allenast att reglera frågan om rättens sammansättning i mål om förverkande. Meningen torde vara att målet i underrätt skall handläggas med fullsutten nämnd. Detta resultat lär dock ej uppnås genom den föreslagna lagtexten. Av bestämmelsen i 13 § andra stycket framgår nämligen, att målet skall avgöras utan huvudförhandling, och i dylika fall är enligt rättegångsbalken underrätt domför utan nämnd. Den föreslagna bestämmelsen har ej begränsats till domförhetsfrågan utan utsträckts till samtliga regler angående grövre brottmål och har därigenom gjorts alltför vidsträckt. Sålunda är det uppenbarligen ej meningen vare sig att förundersökning skall ske eller att häktning skall kunna ifrågakomma (jfr 12 § andra stycket).

Enligt lagrådets mening bör ifrågavarande stadgande utbytas mot en allmän bestämmelse om att förfarandet vid domstolen i tillämpliga delar skall följa brottmålsreglerna, i den mån ej avvikande föreskrifter meddelas i förevarande lag; jämför 21 § fjärde stycket i det av riksdagen antagna förslaget till lag om verkställighet av bötesstraff. En domförhetsregel bör upptagas, enligt vilken fråga om förverkande skall avgöras med fullsutten nämnd (jfr 38 kap. 6 § första stycket brottsbalken). I tydlighetens intresse torde därjämte böra föreskrivas att underrätt vid avgörande av fråga som avses i 12 § andra stycket är domför utan nämnd (jfr 38 kap. 6 § tredje stycket brottsbalken). Slutligen erfordras en rättegångskostnadsregel motsvarande 7 § tredje stycket i förslaget.

Bestämmelsen i tredje stycket är av materiell natur och torde, såsom lagrådet ovan hemställt, böra överflyttas till 12 § första stycket. Om prövotiden är utgången, när målet efter överklagande prövas i högre rätt, bör hinder ej föreligga mot fastställelse av underrättens dom å förverkande (jfr prop. 1962: 10 C s. 395). Med hänsyn härtill föreslås, att stadgandet efter mönster av 34 kap. 3 § tredje stycket brottsbalken avfattas sålunda: »Anstånd må förklaras förverkat endast om beslut meddelas före prövotidens utgång.»

Under hänvisning till det anförda hemställer lagrådet, att 13 § utformas på följande sätt. I första stycket föreskrives, att talan enligt 12 § väckes vid allmän underrätt, inom vars område den övervakningsnämnd som handhar övervakningen är verksam, samt att vad i rättegångsbalken är föreskrivet beträffande mål om allmänt åtal skall, i den mån ej annat följer av

vad som stadgas i denna lag, i tillämpliga delar gälla, då vid domstol föres sådan talan. I andra stycket angives, att angående rättens sammansättning, när den har att avgöra fråga om förverkande av villkorligt anstånd, skall gälla vad som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål samt att vid avgörande av fråga, som avses i 12 § andra stycket, häradsrätt är domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Som tredje stycke upptages andra stycket i remissförslaget. Slutligen fogas till paragrafen ett fjärde stycke av innehåll att rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, skall stanna å statsverket.

16 och 17 §§.

I anslutning till vad ovan anförts under 9—12 §§ hemställes att i *16 § tredje stycket* utsäges, att vad i 26 kap. 12—14 §§, 15 § första stycket samt 16 och 17 §§ brottsbalken stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande villkorligt utskriven, att inledningsorden i *17 § första stycket* avfattas i närmare överensstämmelse med 26 kap. 18 § brottsbalken och att i samma stycke upptages såväl övervakningsnämndens rätt att förlänga prövotiden som nämndens befogenhet att besluta återintagning ävensom att stadgandet i *17 § andra stycket* om rätt att taga i förvar uttryckligen angives avse det fall att fråga uppkommer om återintagning. Detta föranleder jämkning av 24 § andra stycket.

18 §.

I första stycket av förevarande paragraf torde böra upptagas stadgande, att om den som är intagen i arbetsanstalt eller villkorligt utskriven skall undergå fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse eller internering, förordnandet om intagning i arbetsanstalt skall anses förfallet; jämför vad lagrådet anfört under 3 §.

Under uttrycket »undergå» fängelse i första stycket inbegripes även förvandlingsstraff. Samma uttryck torde böra användas i andra stycket.

20 §.

Det torde vara avsett att den som intagits i arbetsanstalt skall likställas med den som är intagen i fångvårdsanstalt jämväl i andra avseenden än dem som angivas i den föreslagna lagen om behandling i fångvårdsanstalt. Sålunda avses reglerna i 48 § sinnessjuklagen skola tillämpas beträffande den som är intagen i arbetsanstalt (jämför vad härom anförts i motiveringen till det framlagda förslaget till ändring i sinnessjuklagen). För att detta skall komma till tydligt uttryck hemställer lagrådet att 20 § första stycket erhåller den lydelsen, att i den mån ej annat följer av föreskrift i denna lag skall vad som stadgas om behandling i fångvårdsanstalt i tillämpliga delar gälla i fråga om behandlingen i arbetsanstalt, varvid den som intagits i arbetsanstalt skall likställas med den som dömts till fängelse över

tre månader; dock skall tid, varunder intagen enligt 27 § lagen om behandling i fångvårdsanstalt vistats utom arbetsanstalten, alltid i sin helhet inräknas i kvarhållningstiden.

Andra stycket i paragrafen torde, i anslutning till avfattningen av 35 kap. 8 § brottsbalken, böra angiva, att om förordnande om intagning i arbetsanstalt ej börjat verkställas inom två år från det förordnandet vann laga kraft, förordnandet skall bortfalla. Vidare bör stadgas, att om villkorligt anstånd förklarats förverkat, skall tid som nu sagts räknas från det beslutet vann laga kraft.

21 §.

Det torde icke böra uppställas som ovillkorligt krav för åtalseftergift enligt förevarande paragraf att förordnandet om intagning i arbetsanstalt vunnit laga kraft; sålunda kan verkställighet ha börjat på grund av nöjdförklaring. Med hänsyn härtill föreslår lagrådet, att stadgandet i första stycket angives avse det fall att den beträffande vilken förordnats om intagning i arbetsanstalt misstänkes ha begått brott enligt vad närmare i paragrafen sägs.

22 §.

Vad i remissprotokollet uttalas därom, att enligt lösdrivarlagen tvångsarbetsdom går i verkställighet utan hinder av att den icke vunnit laga kraft om ej beslutsmyndigheten förordnar annorlunda, torde icke vara riktigt. De skäl som i övrigt åberopats för den i förevarande paragraf upptagna regeln utgöra emellertid tillräckligt motiv för densamma, och lagrådet har därför ej något att erinra mot lagförslagets innehåll på denna punkt.

Övergångsbestämmelserna

Har enligt 1885 års lag länsstyrelse dömt någon till tvångsarbete före den 1 januari 1965 ehuru lagakraftvunnen dom icke föreligger före sagda dag, torde äldre lag alltjämt böra tillämpas i målet.

Om däremot fråga om dömande till tvångsarbete uppkommit hos länsstyrelse men länsstyrelsen ej hunnit avgöra målet före nya lagens ikraftträdande, bör målet i fortsättningen handläggas enligt nya lagen, d. v. s. anhängiggöras vid allmän underrätt. Bestämmelse torde härvid erfordras för det fall att den som målet avser blivit häktad före nya lagens ikraftträdande. Att utan vidare anse honom vara häktad enligt nya lagen kan möta betänkligheter, eftersom i samband med häktningen icke, på sätt i 24 kap. 18 § rättegångsbalken sägs, utsatts den tid inom vilken talan skall väckas. Det synes därför lämpligt att den som häktats enligt den äldre lagen anses som om han enligt nya lagen anhållits vid ikraftträdandet.

I enlighet med det sagda hemställer lagrådet, att i övergångsbestämmel-

sernas *andra stycke* föreskrives, att om före lagens ikraftträdande meddelats beslut, varigenom någon dömts till tvångsarbete, i fråga om fullföljd av talan och verkställighet av utslag i målet äldre lag skall tillämpas, att i *tredje stycket* stadgas, att om någon i annat fall än som avses i nästföregående stycke är häktad enligt lagen angående lösdrivares behandling, skall så anses som om han jämlikt 6 § första stycket nya lagen anhållits vid lagens ikraftträdande, samt att i *fjärde stycket* upptages föreskrift, att ådömt tvångsarbete skall efter nya lagens ikraftträdande verkställas i arbetsanstalt under den för tvångsarbetet bestämda tiden och att vad i den äldre lagen stadgas om förtida frigivning därvid alltjämt skall gälla; dock skall prövningen ankomma på övervakningsnämnd och i fråga om förfarandet i övrigt tillämpas vad som enligt nya lagen är föreskrivet beträffande utskrivning från arbetsanstalt.

Ur protokollet:
Thomas Krook

Utdrag av protokollet över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 20 mars 1964.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, HERMANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Johansson, lagrådets den 16 mars 1964 avgivna utlåtande över det den 3 januari 1964 till lagrådet remitterade förslaget till *lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet* samt anför.

Under 1 § har lagrådet framhållit att sutenörerna representerar en särskilt samhällsfarlig typ av asocialitet. Av vad jag anförde vid remissen till lagrådet framgår att jag biträder denna uppfattning. Min där uttalade tveksamhet angående lämpligheten att med stöd av den föreslagna lagen ingripa mot sutenörerna grundades på det formella förhållandet mellan denna lag och brottsbalken. Lagrådet anser emellertid att en tillämpning på sutenörerna av den föreslagna lagen inte behöver komma i konflikt med brottsbalkens bestämmelser om koppleri. Med anledning härav vill jag framhålla att lagen i den föreslagna lydelsen kan tillämpas i enlighet med lagrådets uppfattning.

De ändringar i lagtexten, om vilka lagrådet hemställt, bör vidtagas. Därjämte bör vissa redaktionella jämkningar göras.

Föredraganden hemställer härefter att förslaget till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet med nu förordade ändringar måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Ingemar Källberg

ESSELTE AB, STHLM 64
318247